

“Kaiken maailman ilmastopakolaisia”

Asiantuntijoiden käsityksiä ilmastopakolaisuuden suhteesta
muuttoliikkeeseen Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueella

Vilja Jurvelin

Etnologian ja antropologian maisterintutkielma

Kevätlukukausi 2019

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Tekijä – Author Vilja Jurvelin	
Työn nimi – Title ”Kaiken maailman ilmastopakolaisia”: Asiantuntijoiden käsityksiä ilmastopakolaisuuden suhteesta muuttoliikkeeseen Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueella.	
Oppiaine – Subject Etnologia ja antropologia	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 96
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä tutkielmassa käsitellään asiantuntijoiden käsityksiä Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueen ilmastopakolaisuudesta. Ilmastopakolaisuudella tarkoitetaan pakotettua maahanmuuttoa, johon vaikuttaa ilmastomuutoksen vaikutukset tai luonnonkatastrofit, joiden vuoksi henkilö joutuu pakenemaan elinkelvottomaksi muuttuneesta ympäristöstä tilapäisesti tai pysyvästi. Ilmastopakolaisuus on käsitteenä noussut esille tiedeyhteisössä ilmastomuutoksen myötä erityisesti 2000-luvulla. Ilmastopakolaisuuteen liittyvien ongelmien, kuten käsitteen määrittelemättömyyden ja kansainvälisessä laissa ilmenevän tunnistamattomuuden, vuoksi on tutkimus ollut määrällisesti vähäistä ja tutkimustulokset kiisteltäviä. Tutkimukseni tavoitteena on ollut tavoittaa alan asiantuntijoiden käsityksiä ilmastopakolaisuudesta ilmiönä ja sen merkityksestä olemassa olevaan muuttoliikkeeseen sekä siihen vaikuttaviin taustasyihin Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueella.</p> <p>Tutkielman aineisto perustuu asiantuntijahaastatteluihin. Haastatteluaineisto on kerätty haastatteleamalla neljää eri asiantuntijaa, joiden asiantuntijuus kohdistui pakotetun maahanmuuton ja/tai ilmastomuutoksen ympärille. Aineiston analyysin metodina on sisällönanalyysi, jonka avulla olen analysoinut haastatteluja teoriaohjaavasti. Tutkielman teoreettinen viitekehys pohjautuu keskeisimpiin käsitteisiin, joista tärkeimmät ovat Afrikan diaspora, ilmastopakolaisuus ja pakotettu maahanmuutto.</p> <p>Haastatteluiden avulla pyrin selvittämään kuinka asiantuntijat kokevat ilmastopakolaisuuden oman asiantuntijuutensa kautta, sekä miten he kokevat ilmastomuutoksen osana pakotettua maahanmuuttoa. Aineistossa nostetaan esille ilmastopakolaisten asema kansainvälisessä laissa ja asiantuntijoiden ajatukset ilmastopakolaisten oikeudelliseen asemaan liittyviin kysymyksiin, sekä keinoihin hidastaa ilmastopakolaisuuden ilmiön kehitystä osaksi uutta Afrikan diaspora aaltoa.</p> <p>Tutkimuksessa tulee esille, kuinka ilmastopakolaisuuden ilmiö edellyttää sen tunnistamista kansainvälisessä laissa ilmastopakolaisten suojelun parantamiseksi sekä käsitteen määrittelyä, joka mahdollistaa yhtenäisen tutkimuksen ja vaihtoehtoisten ratkaisujen tuottamisen tieteellisellä tutkimuksella. Ilmastomuutoksen suhdetta hitaasti kehittyviin muutoksiin, kuten kuivuuteen, ei voida vielä tieteellisesti täysin todistaa. Siksi adaptaation merkitys ihmisten selviytymisen kannalta nousee tärkeäksi. Ilmastoon rooli tulevaisuuden muuttoliikkeeseen tulee olemaan suuri.</p>	
Asiasanat – Keywords diaspora, ilmastopakolaisuus, etnologia, antropologia, konflikti, ilmastomuutos, maahanmuutto, Afrika, Afrikan diaspora, pakolaisuus, pakotettu maahanmuutto, asiantuntijahaastattelu, sisällönanalyysi	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	4
1.1. Tausta	4
1.2. Aikaisempi tutkimus	8
2. TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO	10
2.1. Haastattelut ja aineiston keruu.....	10
2.2. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.....	14
3. TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA KÄSITTEET	17
3.1. Diaspora	17
3.1.1. Määritelmä ja teorit.....	17
3.1.2. Afrikan alueen diaspora ja historia.....	19
3.2. Vapaaehtoinen ja pakotettu maahanmuutto	23
3.3. Ilmastomuutos ja muuttoliike	26
3.3.1. Ilmastopakolaisuus	27
3.3.2. Ilmastopakolaisuus Afrikassa	31
4. ILMASTOPAKOLAISET JA KANSAINVÄLINEN LAKI	33
4.1. Yhdistyneet kansakunnat (YK)	33
4.2. Euroopan unioni (EU)	36
5. ILMASTOPAKOLAISUUDEN MERKITYKSET	38
5.1. Ilmastomuutoksen suhde muuttoliikkeeseen.....	38
5.2. Ilmastomuutos ja konfliktit	46
5.3. Ilmasto-, ympäristö- vai ilmastomuutospokolaisuus?	51
6. ILMASTOPAKOLAISET LIIKKEESSÄ.....	59
6.1. Ilmastopakolaisten oikeudet	59
6.2. Muuttoliikenteen hidastaminen	66
6.3. Tulevaisuudenkuvat	73
7. YHTEENVETO	79
LÄHTEET	84
LIITTEET.....	96

KESKEISET LYHENTEET

CIGI = Centre for International Governance

EU = Euroopan Unioni (European Union)

FAO = Yhdistyneiden kansakuntien elintarvike- ja maatalousjärjestö (Food and Agriculture Organisation of the United Nations)

GEF = Maailman ympäristörahassto (The Global Environment Facility)

IASC = YK:n ja YK:n ulkopuolisten humanitaaristen järjestöjen perustama pysyvä yhteistyökomitea (Inter-Agency Standing Committee)

ICCPR = Kansalais ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (International Covenant on Civil and Political Rights)

IOM = Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (International Organization for Migration)

IPCC = Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli (Intergovernmental Panel on Climate Change)

NRC = Norwegian Refugee Council

OECD = Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (Organization for economic co-operation and development)

OHCHR = Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusasioiden korkean edustajan toimisto (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights)

TPD = EU:n väliaikainen suojeludirektiivi (Temporary Protection Directive)

UNDP = Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelma (United Nations Development Programme)

UNEP = Yhdistyneiden kansakuntien ympäristöohjelma (United Nations Environment Programme)

UNFCCC = Yhdistyneiden kansakuntien ilmastosuojelun puitesopimus (United Nations Framework Convention on Climate Change)

UNGA = Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous (United Nations General Assembly)

UNHCR = Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö (The UN Refugee Agency)

UNSC = Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvosto (United Nations Security Council)

WEF = Maailman talousfoorumi (The World Economic Forum)

YK = Yhdistyneet kansakunnat (United Nations)

1. JOHDANTO

1.1. Tausta

Tässä pro gradu -tutkielmassa perehdytään neljän suomalaisen asiantuntijan käsityksiin ilmastopakolaisuuden ilmiöön liittyvistä merkityksistä sisällönanalyysin keinoin. Ilmastopakolaisuuden käsite on noussut esille mediassa ja tieteellisissä yhteisöissä viime vuosina kiihtyneen muuttoliikkeen myötä. Vuonna 2015 saapui Lähi-idästä, Afrikasta ja Etelä-Aasiasta Eurooppaan yli miljoona turvapaikanhakijaa. Merkittävin määrä turvapaikanhakijoita saapui Syyriasta, josta kantaväestö pakeni Arabikevään levitessä oman hallintonsa ja oppositioliikkeiden väkivaltaa (Salehzad 2013). Tyytymättömyys hallitukseen korostui Syyrian kohdatessa maan historian kuivimmat kaudet vuosina 2007-2010, mikä johti 800 000 maanviljelijän elinkeinon päättymiseen (Gleick 2014). Syyrian sisällissodan puhjettua ovat jotkut analytikot väittäneet, että kuivuuteen liittyvät tekijät, kuten maataloustuotannon epäonnistuminen, vesipula ja veden huolto, ovat olleet tärkeässä roolissa yhteiskunnallisten rakenteiden heikkenemisessä ja väkivallan heräämisessä (FAO 2012). Vakava kuivuus ja useana vuotena toistuneet viljelysatojen epäonnistumiset sekä niihin liittyvä taloudellinen tappio ovat yhdistelmä, joka on johtanut maaseutuyhteisöjen harvenemiseen ja kaupungistumiseen. Nämä tekijät ovat vaikuttaneet urbaanialueiden työttömyyden kasvuun, taloudellisiin ongelmiin ja yhteiskunnallisiin levottomuuksiin. Poliittisten levottomuuksien ja taloudellisten häiriöiden lisäksi Syyrian alueen konflikteihin ovat vaikuttaneet väestönkasvu, veden jakamiseen liittyvien kansainvälisten sopimusten puuttuminen, huono vesihuolto, vesistöalueiden veden käytön lisääntyminen ja kasvavat ilmastonmuutoksen riskit. (Gleick, 2014.) Teoriat ilmastonmuutoksen yhteydestä kansainväliseen turvallisuuteen ja konflikteihin ovat kehittyneet viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Tutkimuksissa on pohdittu erityisesti ilmastonmuutoksen suhdetta konflikteihin, joiden taustalla on väestönkasvu, veden niukkuus ja maataloustuotannon epäonnistuminen. (ks. Gleick 2010; Barnett & Adgerb 2007.)

Aloittaessani pro gradun suunnittelua, halusin tutkia Suomessa asuvien ilmastopakolaisten kokemuksia ja ajatuksia syistä, joiden vuoksi he ovat joutuneet muuttamaan pois kotimaastaan. Tässä vaiheessa tuli kuitenkin ilmi, ettei Suomi vastaanota humanitaaristen syiden perusteella pakolaisia, eikä ilmastonmuutos tai ilmasto-olosuhteet ole YK:n

pakolaissopimuksen mukainen syy pakotetulla maahanmuutolle. Olin tietoinen Syyrian sisällissodan ajankohtana esiintyneestä kuivuudesta sekä sen ympärillä käytävästä keskustelusta, jonka myötä ilmastonmuutoksen suhdetta maan konflikteihin on pyritty avaamaan tutkimuksen avulla. Ymmärsin kuitenkin Suomen pakolaislainsäädännön perusteella, ettei kukaan syyrialainen turvapaikanhakija ole voinut perustella turvapaikkaa anoessaan maahanmuuton syyksi ilmastonmuutosta, vaan YK:n sopimuksen mukaisesti vainon tai sisällissodasta ja kasvaneesta terrorismista johtuvan jatkuvan henkeä uhkaavan vaaran. On myös mahdollista, etteivät monet pakolaiset ymmärrä tai tiedä ympäristössä tapahtuvien muutosten mahdollisesta yhteydestä ihmisen aiheuttamaan ilmastonmuutokseen, sillä ilmastonmuutoksen vaikutuksia ja yhteyttä elinolosuhteisiin on haastavaa tutkia. Ilmastonmuutoksen vaikutukset näkyvät laajimmin kehitysmaissa, joissa alueiden infrastruktuuri on heikko ja resurssien määrä rajallinen. Näillä alueilla ilmasto on usein valmiiksi vaikea, ja ilmastonmuutoksen aiheuttamat ympäristömuutokset ovat voineet kehittyä hitaasti jo vuosikymmenien ajan. Hitaasti kehittyvillä ympäristömuutoksilla on kuitenkin kauaskantoiset vaikutukset, sillä ne näyttäytyvät ihmisille kuivuutena, nälänhätänä ja vesipulana. (UNFCCC 2012.)

Näiden ajatusten pohjalta aloin yhä enenevässä määrin pohtia ilmaston merkitystä muuttoliikkeeseen. Mediassa on kirjoitettu vuosi vuodelta enemmän ilmastonmuutoksen aiheuttamista elinympäristön tuhoista, joiden vuoksi ihmiset ovat joutuneet muuttamaan maan tai mantereen sisällä. Helsingin Sanomissa on julkaistu kymmeniä artikkeleita ilmastopakolaisiin liittyen vuosien 2015–2018 aikana. Järjestöt, pienemmät paikallislehdet, YLE ja jopa viihdemedia ovat noteeranneet ilmastopakolaisuuden merkityksen tulevaisuuden muuttoliikkeessä. Viimeistään YK:n alaisen kansainvälisen ilmastonmuutospaneeli IPCC:n lokakuussa 2018 julkaiseman ilmaston lämpenemiseen liittyvän raportin jälkeen ovat ihmisten herätyskellot alkaneet soida ilmastonmuutoksen aiheuttamien ongelmien suhteen. IPCC nosti raportissaan kriittisimmiksi ihmiselämää uhkaaviksi ilmastonmuutoksen vaikutuksiksi muun muassa merenpinnan nousun, sademäärien muutokset sekä äärimmäiset sääilmiöt, joiden esiintymistiheyden ja voimakkuuden kasvu on osittain sidoksissa ilmaston lämpenemiseen (IPCC 2018). Nämä vaikutukset näkyvät selkeimmin saarivaltioiden ja maatalouteen nojautuvien maiden elinolosuhteissa. Resurssipula ja elinympäristön muuttuminen elinkelvottomaksi kiihdyttää muuttoliikettä ja aiheuttaa vaikeita ihmisoikeuskysymyksiä, joita maat joutuvat pohtimaan pakolaismäärän kasvaessa.

Tutkijoille on herännyt kysymys, mikä ilmastonmuutoksen suhde on ympäristökatastrofeihin, konfliktien ja sisäsällissodan syntyyn sekä muuttoliikkeen kiihtymiseen (ks. Sheffran, Bzroska, Brauch, Link & Schilling 2012; Toulmin 2009; Reid 2014; Wood 2015; Mearns & Norton 2010). Greenpeacen ja Hamburgin yliopiston tutkijoiden yhteistyössä vuonna 2007 tuottama tutkimus esitti ilmastonmuutoksen vuoksi lähtevien pakolaisten määrän jo ohittaneen turvapaikkaa poliittisista syistä tai sodan vuoksi pakenevien "virallisten" Geneven 51-pakolaisten¹ määrän. Ilmastonmuutoksella tulee olemaan suuri vaikutus ihmiskuntaan 2000-luvulla. Maailman pankin mukaan vuoteen 2050 mennessä 140–150 miljoonaa ilmastopakolaista tulee lähtemään Afrikan mantereelta (World Bank 2018). Afrikan manner on väestön suhteen yksi maailman nopeimmin kasvavista maanosista, johon ilmastonmuutos vaikuttaa negatiivisesti laajalla alueella. Greenpeacen ja Hamburgin yliopiston yhteistyötutkimuksen mukaan suurimmat ilmastonmuutoksen indikaattorit ovat Afrikassa kuivuus ja rajallinen veden saatavuus, sekä merenpinnan nousu Tyynellämerellä. Ilmastonmuutos ei vaikuta vain köyhiin, infrastruktuuriltaan heikompiin kehitysmaihin, vaan myös kehittyneisiin alueisiin. Arvioivan tutkimuksen perusteella siitä esimerkkeinä ovat äärimmäiset sääilmiöt, kuten Yhdysvalloissa tuhoa aiheuttanut hurrikaani Katrina vuonna 2005. (Jakobeit & Methmann 2007, 26–27.)

Haluan gradussani avata ilmastopakolaisuuden käsitettä ja analysoida sen merkitystä muuttoliikkeeseen nyt ja tulevaisuudessa. Olen rajannut maantieteelliseksi alueeksi Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueet, jotka ovat kärsineet viimeisen vuosikymmenen ajan hitaasti kehittyvistä ympäristömuutoksista, kuten kuivuudesta, sademäärien vaihtelusta, maaperän pilaantumisesta, eroosiosta ja aavikoitumisesta. Näiden alueiden maista Suomeen eniten pakolaisia on tullut Somalian alueelta 1990-luvulla. Somalian suhde muuttoliikkeeseen on mielenkiintoinen, sillä maan elinolot ovat haastavat ja Somalia on kärsinyt pitkään kuivuudesta sekä siihen liittyvästä resurssipulasta. Maan johto on myös yksi Afrikan korruptoituneimmista. Se herättää kysymyksen konfliktin käynnistävästä syistä, sillä ravinnon ja veden pula ajavat ihmiset vaikean valinnan eteen; sopeutua vai selviytyä?

Ilmastopakolaisuuden tutkimus on tärkeää ja ajankohtaista, sillä ihmisen toiminnan aiheuttama lämpötilan kohoaminen tulee vaikuttamaan jo seuraavien vuosien ajan kriittisesti

¹ Geneven 51-pakolaisuudella viitataan Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1951 laatimaan sopimukseen pakolaisten oikeudellisesta asemasta.

maissa, joissa kuivuus ja veden puute ovat elämisen kannalta ongelmia. Afrikan alueelta pakolaiset tulevat oletettavasti ensimmäisenä siirtymään mantereeseen sisällä, jonka jälkeen lähin maantieteellinen alue on Eurooppa. Tämä voi pahimmassa tapauksessa tarkoittaa vuoden 2015 kaltaista pakolaistulvaa. Tutkimalla ilmastonmuutoksen yhteyttä Afrikan muuttoliikenteeseen, pystymme käsittämään ympäristösyiden suhdetta muihin lähtöpäätökseen vaikuttaviin tekijöihin. Ennen kaikkea, se auttaa kansainvälisiä, kansallisia ja alueellisia toimielimiä pohtimaan ennaltaehkäiseviä ratkaisuja, joiden avulla voidaan auttaa ja rakentaa tarpeellisia työkaluja. Näiden työkalujen avulla voidaan etsiä vaihtoehtoisia toimitapoja ilmastonmuutoksen aiheuttamiin ongelmiin muuttoliikkeestä ympäristön muutoksiin. Näin ollen pyrin pro gradu -tutkielmassani selvittämään asiantuntijoiden näkökulmasta ilmastopakolaisuuden ympärille rakentuvia kysymyksiä, joista tutkimuskysymykseksi rakentuivat seuraavat:

Kuinka asiantuntijat näkevät ilmastopakolaisuuden? Onko ilmastonmuutoksella vaikutusta muuttoliikkeeseen tai konflikteihin? Kuinka voimme ehkäistä ilmastopakolaisuutta?

Tutkielmani jakaantuu seitsemään päälukuun. Luvussa 2 käsittelen haastatteluihin liittyvää prosessia ja valintaa aineiston keruu menetelmänä. Samassa luvussa esittelen positioni tutkijana, käyttämäni tutkimusmenetelmän ja siihen liittyvää metodologian. Luvussa 3 käyn läpi tutkimuksen teoreettista viitekehystä ja Afrikan diasporan ja ilmastopakolaisuuden ympärille keskeiseksi rakentuvaa käsitteistöä. Avaan käsitteiden määritelmiä, roolia historiassa ja nykypäivän tutkimuksessa. Luku 4 rakentuu ilmastopakolaisuuteen liittyvän lainsäädännön ympärille. Lainsäädännössä tarkastelen ilmastopakolaisuuden roolia kansainvälisessä laissa sekä ilmastopakolaisten oikeuksia ja mahdollisuuksia kansainväliseen suojeluun. Luvuissa 5 ja 6 analysoin haastatteluaineistosta nousseita teemoja. Luvussa 5 määritellään ilmastopakolaisuuden käsitettä ja siihen liittyviä ongelmia sekä sen jälkeen ilmastonmuutoksen suhdetta muuttoliikenteeseen ja konflikteihin asiantuntijoiden käsitysten pohjalta. Luvussa 6 käsittelen asiantuntijoiden ajatuksia ilmastopakolaisten oikeuksista kansainvälisessä kehyksessä sekä keinoja hidastaa ja ratkaista ilmastopakolaisuuden ilmiöön liittyvää muuttoliikettä. Luvun lopussa tarkastelen asiantuntijoiden käsityksiä ilmastopakolaisuuden ja ilmastonmuutoksen suhteesta tulevaisuudessa. Tutkielman päättävässä luvussa 7 kokoan tulokset yhteen ja vastaan tutkielman alussa esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Pro gradu -tutkielmani rakentuu Afrikan diasporan ja ilmastopakolaisuuden käsitteiden ympärille. Molemmat käsitteet perustuvat pakotettuun maahanmuuttoon, jonka olen lisännyt osaksi tutkimuksen viitekehystä. Tutkimusta Afrikan diasporasta ja ilmastopakolaisuudesta on tehty erillisesti vaihteleva määrä, mutta käsitteitä näkee harvoin käytettävän yhdessä. Tutkimusta Afrikan diasporaa koskien löytyy runsain määrin eri näkökulmista 2000-luvulta eteenpäin. Yksi kattavimmista julkaisuista on Patrick Manningin vuonna 2009 ilmestynyt ”*The African diaspora: a history through culture*”, jossa hän tutkii afrikkalaisten pakotettua maahanmuuttoa historiallisesta näkökulmasta 1600–2000-lukujen välillä. Afrikan diasporaa akkulturaation ja kulttuuri-identiteetin muotoutumisen kautta käsitteleviä teoksia ovat kirjoittaneet esimerkiksi John A. Arthur (2010), Carole Boyce-Davies (2008), Charles Tshimanga, Ch. Didier Gondola ja Peter J. Bloom (2009), sekä Jay B. Havisser ja Kevin C. MacDonald (2006). Kaikille teoksille yhteistä on diasporaiset identiteetit, jotka syntyvät uudessa elinympäristössä ja pysyvät yllä sukupolvien vaihtuessa. Poliittisesta, yhteiskuntatieteellisestä ja antropologisesta näkökulmasta tutkimusta on tehnyt muun muassa Donald Martin Carter (2010), Girish Daswani ja Ato Quayson (2013), Tejumola Olaniyan ja James H. Sweet (2010), sekä Isidore Okpewho ja Nkiru Nzegwu (2009). Näissä teoksissa esille nousee afrikkalaisten poliittisen ja yhteiskunnallisen aseman kehityskaari historiasta tähän päivään, sekä näkökulmia diasporaan ja muuttoliikkeen tuomiin haasteisiin ryhmien ja yksilöiden elämässä.

Afrikan diasporan linkki muuttoliikkeeseen näkyy parhaiten isojen valtioiden, kuten Yhdysvaltojen, Kanadan ja Iso-Britannian maahanmuuttotutkimuksessa (ks. Creese 2011; Tshimanga, Gondola & Bloom 2009; White 2012). Tämä on loogisesti helppo ymmärtää, sillä kyseiset maat ovat olleet suuressa roolissa muotoilemassa afrikkalaisten historiaa Atlantin orjakaupan ja kolonialismin myötä. Tässä kontrastissa tutkimukset ovat käsitelleet pakotettua maahanmuuttoa ja ihmisoikeusrikkomuksia synkimmällä mahdollisella tavalla.

Afrikan diasporaan liittyen julkaisuja Suomesta löytyy eri näkökulmista, esimerkiksi Anna Rastaa vuonna 2013 julkaisema ”*Kaikille lapsille: lastenkirjallisuus liikkuvassa monikulttuurisessa maailmassa*”, joka kuvaa Afrikan diasporaa ja afrikkalaisia maahanmuuttajia monikulttuurisesta näkökulmasta. Vastaavasti vuonna 2016 julkaistu ”*Ruoan kulttuuri: antropologisia näkökulmia ruoan tutkimukseen*” (Uusihakala ym. 2016) tuo

Afrikan diasporan esille ruoan yhteydessä. Parhaiten Afrikan diasporan käsite näkyy Suomessa julkaistuissa maahanmuuttotutkimuksissa, jotka keskittyvät Afrikan kohdalla somalialaisiin, mikä on oletettavasti peruja 1990-luvulta, somalialaisten pakolaisten saapuessa Suomeen sotilasdiktattori Siad Barrenin vainojen vuoksi (ks. Aallas 1991; Virtanen 1993; Lewis, Sundström & Tiilikainen 2014; Saxén, Nilsson & Mubarak 2015). Ilmastopakolaisuuden kontekstissa Afrikan diasporatutkimuksia Suomessa ei ole vielä julkaistu.

Tutkielmassani tärkeimpänä avainsanana on ilmastopakolaisuus ja siihen perustuvaa tutkimusta on tehty erityisesti Yhdysvalloissa 2000-luvun puolivälistä eteenpäin. Euroopassa tutkimus on laajalta YK:n alaisten eri osastojen peruja ja keskittyy erityisesti ilmastonmuutoksen ympäristövaikutuksiin. Suomessa ilmastopakolaisuuteen liittyen on tutkimusta tehty minimaalisen vähän. Jopa hieman yllättäen huomasin, että Jyväskylän yliopistossa on julkaistu vain yksi kandidaatintyö vuodelta 2016, joka keskittyy ilmastopakolaisuuteen liittyvään kirjallisuuteen. Suomenkielisiä julkaisuja ilmastopakolaisuudesta ei löydy juuri lainkaan. Sen sijaan englanninkielisiä teosten määrä on kasvanut vuodesta 2010 eteenpäin ja tutkimus keskittyy pääsääntöisesti ilmastonmuutokseen ja sen vaikutuksiin. Kokonaisvaltaisesti ilmastonmuutoksen yhteyttä ihmiseen tutkii esimerkiksi Inka Weissbecker (2011), joka teoksessaan ”*Climate change and human well-being*” pohtii ilmastonmuutoksen vaikutusta ihmisiin sekä etsii vaihtoehtoja ja mahdollisia työkaluja sopeutua ilmastonmuutoksen aiheuttamiin kriiseihin. Sopeutumiseen ja adaptaatioon liittyvää tutkimusta on tehnyt myös Donald C. Wood, jonka vuoden 2015 julkaisussa analysoi ihmisten tapoja sopeutua ilmastonmuutoksen aiheuttamiin taloudellisiin olosuhteisiin kulttuurisella tasolla. Ilmastopakolaisuutta globaalihallinnan perspektiivistä on analysoinut vuonna 2016 Andrea Simonelli, joka arvioi neljää hallitustenvälistä järjestöä (UNHCR, IOM, OCHA ja UNFCCC) ja niiden rakenteellisia ja poliittisia rajoitteita hallita ilmastonmuutoksen aiheuttamaa muuttoliikennettä. Valtiotieteellisellä linjalla jatkavat Benoit Mayer ja Francois Crépeau (2017), jotka käsikirjassaan rakentavat perusteellisen kuvan ilmastopakolaisuuteen liittyvistä laeista ja instituutioista. Ehkä kattavin ja tieteellisesti laajimmalla näkökulmalla ongelmaa lähestyy Jane McAdams (2010), jonka ilmastonmuutokseen ja pakolaisuuteen keskittyvä teos kokoaa eri tieteen tekijöiden näkökulmia ja tuottaa kokonaisvaltaisen analyysin ilmastonmuutoksen aiheuttamasta pakotetusta maahanmuutosta ilmiönä.

2. TUTKIMUSMENETELMÄ JA AINEISTO

2.1. Haastattelut ja aineiston keruu

Jo ennen pro gradun -tutkielman muotoutumista oli selvää, että halusin tehdä kvalitatiivista haastattelututkimusta. Tehdessäni kandidaatintutkielmaa toteutin aineiston keruun haastatteluina, ja vaikka aineiston purku ja käsittely oli litteroinnin ja teemoittelun vuoksi työlästä. Koin menetelmän antavan analysointivaiheessa kaikista hedelmällisintä aineistoa, varsinkin ihmisten kokemuksiin ja mielipiteisiin liittyvien kysymysten ymmärtämiseksi. Haastattelut voivat parhaillaan muistuttaa spontaania arkikeskustelua läheisten parissa, mutta keskustelun taakse kiteytyy tiedon intressi, jonka vuoksi haastatteliija tekee kysymyksiä, ohjaa keskustelua ja teemoja sekä aktivoi informanttia keskustelun edetessä (Ruusuvuori & Tiittula 2005). Muihin tiedonkeruumuotoihin verrattuna haastattelut mahdollistavat joustavan aineiston keruun tilanteen edellyttämällä tavalla tai informanttien mukaan. Haastattelut tuntuivatärkevimmältä ratkaisulta myös tutkittavan ilmiön vuoksi. Suomessa ilmastopakolaisuuden tutkimus on vielä vähäistä, eikä tieteellistä tietoa ole juuri lainkaan. Kun kysymyksessä on uusi tai vähän tutkittu ilmiö, on tutkijan vaikea tietää etukäteen täydellisesti tutkimuksen suuntaviivoja (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 201). Haastattelut nostivat esille teemoja, jotka osoittautuivat oleelliseksi tutkimuksen rakenteen kannalta.

Päätettyäni aineiston keruu metodin, aloitin haastatteluiden suunnittelun. Valmistelin puolistrukturoidun teemahaastattelun (Liite 1), joka mahdollisti vuoropuhelun ja keskustelun haastateltavien kanssa. Puolistrukturoiduille haastatteluille on luonteenomaista tietyn näkökohdan valitseminen haastattelun suunnan antajaksi, mutta ei ainoaksi pääkohdaksi (Hirsjärvi & Hurme 2001, 47). Teemahaastatteluissa eteneminen tapahtuu tiettyjen etukäteen merkittäviksi valittujen teemojen ja niiden perusteella rakentuneiden kysymysten avulla. Haastatteluissa painotetaan ihmisten asioille antamia merkityksiä ja tulkintoja, sekä kuinka vuorovaikutuksen aikana merkitykset muodostuvat. (Tuomi & Sarajärvi 2002.) Kysyin jokaiselta haastateltavalta samat kysymykset, mutta keskustelun edetessä pystyin tekemään lisäkysymyksiä ja ottamaan huomioon haastateltavan taustan, työkokemuksen ja erikoistumisen. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja.

Haastateltavien löytäminen oli vaativa projekti. Tutkittavan ilmiön kannalta on oleellista löytää keskeiset toimijat ja tämä voi olla monimutkainen prosessi. Tutkimusta aloittaessani ajattelin yksinkertaisimmaksi ottaa yhteyttä mahdollisimman moneen ihmisoikeus- ja pakolaisjärjestöön. Haasteena oli keskeisten toimijoiden löytäminen, sillä julkinen hallinto tai järjestöt eivät julkaise työntekijöidensä nimiä nettisivuilla. Tämä tarkoitti monien sähköpostiosoitteiden hakuammuntaa, minkä kautta saatoin saada joko yhden tai en yhdenkään ihmisen yhteystietoja. Sähköpostin kautta yhteydenottaminen oli myös hidasta ja monissa tapauksissa vastausta saattoi joutua odottelemaan useita viikkoja.

Toinen ongelma oli ilmiöön liittyvän maantieteellisen alueen rajaaminen. Monet potentiaaliset haastateltavat olivat perillä ilmastopakolaisuuden suhteesta varsinkin Syyrian alueella tapahtuvaan muuttoliikkeeseen, mutta monelle Pohjois-Afrikka ja Afrikan sarven alueet olivat tuntemattomia. Sain myös muutaman kielteisen vastauksen perustuen aiheeseen "arkaluonteisuuteen", sillä maahanmuuton ja pakolaisuuden teemat ovat aiheuttaneet vahvoja kannanottoja suomalaisessa politiikassa ja kahvipöytäkeskusteluissa. Loppujen lopuksi löysin hieman erikoisesti kaksi haastateltavaa tutun tuttujen kautta ja kaksi muuta lähettämällä sähköpostia eri järjestöihin ympäri Suomea.

Haastateltavani olivat kaikki suomalaisia asiantuntijoita, joilla oli kokemusta ja tietoa sekä tutkittavasta ilmiöstä rajatulla alueella että siihen liittyvistä ongelmista, prosesseista, käsitteistä, syistä ja seurauksista. Heistä osalla oli vahva tausta pakolaisuuden ja maahanmuuttotyön parissa, mutta osan asiantuntijuus keskittyi ilmastonmuutoksen ympärille. Haastateltavien erilaiset taustat antoivat tutkimukseen oman säväyksensä ja herättelivät mielenkiintoisia kysymyksiä analysointivaiheessa. Aineiston analyysissä olen erotellut asiantuntijat kirjaimilla A, B, C ja D ja olen tekstissä pyrkinyt minimoimaan kaikki henkilöihin liittyvät tunnistetiedot.

Olen häivyttänyt informantteihini viittaavat tunnistetiedot tutkimuksessani ja haastatteluaineiston tulen hävittämään pro gradu -tutkielman valmistuessa. Aineiston hävittämisestä tutkimuksen jälkeen ovat informanttini tietoisia. Informanteilleni olen antanut tutkittavien itsemääräämisoikeuden mukaisesti selkeän kuvauksen tutkimuksestani ja niistä tavoitteista, joihin olen pyrkinyt haastatteluaineiston avulla. Informanttini ovat antaneet selkeästi vapaaehtoisen suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta ja Suomen henkilötietolain (Tietosuojalaki 5.12.2018/1050) mukaisesti haastateltavien henkilökohtaiset

sähköpostit, nauhoitteet, yhteystiedot ja muut tiedot ovat ainoastaan tutkijan hallussa asianmukaisesti salasanalla suojatulla yliopiston verkkoasemalla. Aineistoa on säilytetty tutkielman ajan tutkijan opiskelijatunnuksen takana, jolloin ulkopuolisilla ei ole ollut mahdollisuutta päästä käsiksi tutkielmassa käytettyihin tiedostoihin. Tutkielman aikana saatuja henkilötietoja, nauhoitteita ja muita tietoja on käsitelty luottamuksellisesti, eikä tutkimusta varten kerättyä aineistoa ole lukenut kukaan muu kuin tutkielman tekijä. Aineiston koodasin edellä mainituilla kirjain -koodeilla jo analysointivaiheessa.

Haastatteluihin valmistauduin tekemällä huolellisen pohjatyön ja haastattelurungon, koska tiesin olevani tekemässä asiantuntijahaastattelua. Asiantuntijahaastatteluille tärkeää on pohjatyö, sillä tutkija voi joutua vastaamaan tutkimustaan koskeviin kysymyksiin jo haastattelua sopiessaan sekä itse haastattelutilanteessa (Harvey 2011). Valmistelun jälkeen haastattelut järjestyivät nopealla aikataululla, vaikka itse haastateltavien etsimiseen aikaa meni lähes 4 kuukautta. Tämä kertoo hyvin, kuinka tutkittava ilmiö on uusi ja kipeästi lisätutkimusta kaipaava. Haastattelut suoritin kevään 2018 aikana, kaksi kasvotusten informanteille helposti järjestettävissä julkisissa paikoissa ja kaksi muuta videohaastatteluina Skypea kautta. Toinen Skypea kautta tehty haastattelu kärsi hieman teknisistä ongelmista, jonka vuoksi haastattelun äänenlaatu oli huonompi kuin kolmessa muussa. Tästä haastattelusta olen sen vuoksi käyttänyt tutkimuksessa vähemmän lainauksia. Kaikki haastattelut nauhoitettiin.

Haastattelutilanteet menivät hyvin ja haastateltavat kertoivat mielellään näkemyksistään ilmastopakolaisuuden ympärillä esiintyvien kysymysten suhteen. Vaikka kyseessä oli asiantuntijahaastattelu, koin vuorovaikutuksen haastateltavien kanssa rentona ilman valtatekijöitä tai arvoaseman korostusta. Haastattelujen aikana pidin apuvälineenä listaa kysymyksistä, joiden avulla olin selvillä missä kohtaa olimme haastattelussa menossa ja mitä minun tuli kysyä seuraavaksi. Lista oli kuitenkin suuntaa antava ja keskustelun edetessä saatoinkin kysyä informantilta tarkentavia kysymyksiä tutkimuksen kannalta kiinnostavista asioista.

Haastatteluissa olen keskittynyt omaan itsereflektiooni ja sijaintiini osana laadullista tutkimusta. Henkilökohtaista paikantumistani tutkimuskontekstissa reflektoin Outi Fingerroosin artikkelin "Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa" [online], avulla. Refleksiiviselle paikantamisella kulttuurien tutkimuksessa Fingerroos tarkoittaa

tutkijan tuottamaa paikantamisen merkitystä ja näkyväksi tekemistä tutkimustekstissä. Yksilöllisinä toimijoina omaamme erilaisia ennako-oletuksia, kokemuksia, muistoja ja tietoa. Näillä ennako-oletuksilla voi olla suuri merkitys tutkimuksessa ja tutkimustuloksissa. Tutkijan minä eli persoona on osa tutkimusta ja refleksiivisyys voidaan nähdä liikkuvana kokonaisuutena koko tutkimuksen läpi. Tämän kautta on mahdollista nähdä tutkijan persoona osana subjektiivisuutta etnografisessa prosessissa, joka merkitsee tutkijan minuuden ja lähtökohtien mahdollista vaikutusta tutkimuksen kokonaisuuteen. Tutkijan tulee pysyä avoimena tulkinnoissaan, mutta hyväksyä myös erehtymisen mahdollisuus. Tutkimuksen kulkuun ja suuntaan vaikuttaa tutkijan oma persoona sekä tutkimuksen aikana tehdyt valinnat ja rajaukset. Itsereflektio tulee tämän vuoksi paikantaa tavalla, joka palvelee tutkimusta ja sen tavoitteita mahdollisimman laajasti.

Pyrin tutkimuksen aikana ottamaan huomioon tutkijana oman sijaintini osana tutkimusta. Aloittaessani tutkimuksen kävin läpi useita kymmeniä tutkimuksia ja artikkeleita ilmastopakolaisuuteen liittyen. Varsinaisia ennako-oletuksia ei minulla aihetta kohtaa ollut, sillä ilmastopakolaisuus ilmiönä on noussut pinnalle vasta viimeisen 10 vuoden aikana. Taustatutkimuksella oli kuitenkin selvästi iso rooli haastattelukysymysten rakentumisessa ja näin ollen koko tutkimuksen muotoutumisessa. Kirjallisuuden avulla sain hyvän kuvan tutkittavasta ilmiöstä ja tämän jälkeen oli haastattelukysymysten valmistelu helpompaa. Halusin rakentaa kysymyksistä laajoja kokonaisuuksia, joiden avulla saisin tutkimuksen kannalta hyödyllisintä tietoa irti asiantuntijahaastatteluissa. Tutkijana pyrin pysymään “irralisena” haastattelutilanteissa, sillä en halunnut vaikuttaa asiantuntijoiden vastauksiin ohjailevasti. Vuorovaikutustilanteessa on persoonani ja roolini tutkijana kuitenkin vaikuttanut aineiston lopputulokseen, mitä en näe negatiivisena asiana. Olen saattanut suunnata keskustelua kysymällä haastattelun aikana välikysymyksiä tai täsmennystä, joka on johtanut jokaisen haastattelun yksilöllisyyteen. Aineiston analyysissä olen valinnut itseäni kiinnostavat ja tutkimusta palvelevat kohdat, joilla on suoraan ollut vaikutusta tutkimuksen kulkuun ja lopputuloksiin.

Suoritin haastatteluiden litteroimisen kevään ja kesän 2018 aikana. Haastatteluiden kokonaiskesto oli 4 tuntia 50 minuuttia, joten litteroitavaa riitti lähes 70 sivun verran. Litteroinnin jälkeen jaottelin haastatteluissa esiintyvät mielenkiintoiset ja tutkimuksen kannalta ajankohtaiset kohdat teemoihin, joita aloin analysoimaan loppusyksystä 2018.

2.2. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi

Suorittuani haastatteluaineiston keruun vuoden 2018 keväänä, aloitin litteroinnin ja aineiston teemoittelun. Haastatteluista nousi esiin useita mielenkiintoisia kohtia, joita halusin pohtia enemmän pro gradun edetessä. Kun analysoin aineistoa, nojauduin laadullisen tutkimuksen menetelmiin, sillä halusin tutkia ilmastopakolaisuutta ilmiönä.

Laadulliselle tutkimukselle löytyy useita eri määritelmiä ja käsitettä on rajattu supistamalla se muutamaksi aineistokeruumenetelmäksi, esimerkiksi havainnoivaksi osallistumiseksi, syvähaastatteluksi, kirjallisen aineiston analyysiksi tai fenomenologiaksi (Niiranen 1990). Yhdysvaltalaisessa metodikirjallisuudessa laadullisen tutkimuksen ohella samaan viitekehykseen liitetään kenttätutkimus, vaihtoehtoinen paradigma ja naturalistinen tutkimus (Tuomi & Sarajärvi 2002, 7). Hyvän esimerkin tästä antaa Norman K. Denzinin ja Yvonna S. Lincolnin (1994) tuottama jaottelu, jonka mukaan laadullinen tutkimus koostuu eri tekijöistä, kuten postpositivismista, feminismistä, konstruktivismista, etnisestä tutkimuksesta, kulttuurintutkimuksesta ja marxilaisuudesta. Erilaiset jaotteluiden perusteet ja niihin rakentuvat luokat ovat seurausta laadullisen tutkimuksen historiasta ja/tai siihen keskittyvästä filosofiasta tai korreloivat yhdessä keskeisinä pidettyjen piirteiden kanssa (Tuomi & Sarajärvi 2002, 8).

Laadullisen tutkimuksen kulmakivi on havaintojen teoriapitoisuus, joka perustuu yksilön käsityksiin tutkittavasta ilmiöstä, minkälaisia merkityksiä tutkittavalle ilmiölle annetaan ja mitä metodeja tutkimuksessa käytetään. Nämä kaikki vaikuttavat yhteissummana tutkimustuloksiin, jotka eivät ole havaintomenetelmästä tai tutkijasta itsestään irrallisia. Laadullinen tutkimus rakentuu jo ilmiöstä tiedossa olevan informaation ja tutkimusta ohjaavan metodologian ympärille. Tuotettu tieto on siten tietyllä tapaa subjektiivista, sillä tutkija itse päättää tutkimusasetelmasta oman ymmärryksensä perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 18–19.)

Laadullisessa tutkimuksessa voidaan käyttää useita eri analyysimenetelmiä, kuten fenomenologiaa, hermeneutiikkaa, fenomenografiaa, etnografiaa, rajattua teoriaa tai sisällönanalyysiä (Burnard 1995). Aineisto koostuu usein 1-30 informantista (Fridlund & Hilding 2000) ja tutkijan tulee määritellä aineiston koko informaatio tarpeen perustella, jotta tutkimuskysymykseen voi vastata riittäväällä luottamuksella. Aineiston analyysissä on tärkeää

tutkia tarve materiaalin jakamiselle eri luokkiin, mikäli eri aikoina tai eri henkilöiltä kerättyjä tietoja tulisi analysoida erikseen tai kategorisoida pienempiin yksiköihin. Rajaamalla tai painottamalla aineiston eri kohtia, on mahdollista nostaa esille painopisteitä, jotka ohjaavat tutkimuksen kulkua ja tuloksia. Tämän avulla tutkija tekee ratkaisevan päätöksen, mitä hän pyrkii tutkimuksessa selvittämään. (Patton 2002.)

Aineiston analyysissä olen menetelmänä käyttänyt sisällönanalyysiä, sillä sen avulla voin tarkastella ja eritellä aineiston yhtäläisyyksiä ja eroja jo olemassa olevien teorioiden vuoropuheluna. Sisällönanalyysi on osin teoriasta riippumaton, eli tutkijana voin pohtia tutkimuksen eri tekijöiden ja aspektien yhteyksiä toisiinsa ilman tarvetta hypoteesille (Aaltola & Valli 2010). Se on menettelytapa, jolla voimme analysoida kvalitatiivista (tai kvantitatiivista) sisältöä, tekstiä, puhetta tai visuaalista aineistoa objektiivisesti ja systemaattisesti, sillä se sopii myös strukturoimattoman aineiston käsittelyyn (Kygäs ja Vanhanen 1999; Cole 1988). Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, joka auttaa tarkastelemaan jo valmiiksi tekstimuotoisia aineistoja ja rakentamaan tutkittavasta tiivistetyn kuvauksen, jonka voi liittää tutkimuskohteen ja ilmiön laajempaan viitekehykseen sekä muihin jo julkaistuihin tutkimustuloksiin. Analyysin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen, eli hajanaisestakin aineistosta pyritään luomaan yhtenäinen ja selkeä informaatiokokonaisuus. (Tuomi & Sarajärvi 2004.) Analyysin tarkoituksena on muodostaa aineistosta selkeä kokonaisuus, jonka avulla voidaan tuottaa luotettavia ja selkeitä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. (Hämäläinen 1987). Tästä huolimatta voidaan sisällönanalyysillä vain prosessoida kerätty aineisto yhteen johtopäätösten laatimista varten (Grönfors 1982, 161).

Pro gradu -tutkielmani perustuu haastatteluaineistoon, ja tämän myötä olen muodostanut lopullisen tutkimussuunnan aineistossa nousseiden teemojen sekä kategorioiden perusteella. Olen analysoinut aineistoa laadullisen tutkimuksen pohjalta teoriasidonnaisesti. Teoriasidonnainen analyysi on osa Jari Eskolan (2001) laadulliseen tutkimukseen ja sisällönanalyysin teoreettiseen kehykseen esittämiä analyysin tekoa ohjaavia tekijöitä, jotka voidaan jakaa jo itse käyttämäni teoriasidonnaiseen, aineistolähtöiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. Eskolan mukaan aineistolähtöisessä analyysissä on tarkoituksena luoda tutkimusaineistosta teorettinen kokonaisuus, josta analyysiyksiköt voidaan valita tehtävänasettelun ja tutkimuksen tavoitteiden perusteella. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria ohjaa nimensä mukaisesti analyysiä, mutta se sisältää myös komponentteja, jotka eivät pohjautu suoraan teoriaan. Analyysissä teoria on uusia ideoita tarjoava, ei niinkään

aikaisemman tiedon testaaja. Kyse on abduktiivisesta päättelystä, jossa aineisto ja valmiit mallit ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja joita tutkija pystyy yhdistelemään toisiinsa aineiston analyysissä. Teorialähtöinen analyysi poikkeaa tästä rakentamalla jonkin tietyn teorian tai mallin varaan, jonka tarkoituksena on aikaisemmin tuotetun tiedon testaaminen uudessa tai erilaisessa kontekstissa. (Ibid.)

Sisällönanalyysi perustuu lähes identtisesti Eskolan (2001) mukaan laadullisen analyysin muotoihin liittyvään jaotteluun, eli sitä voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjaavasti. Aineistoa analysoidessa voimme käyttää termejä induktiivinen eli aineistolähtöinen tai deduktiivinen eli teorialähtöinen. Analyysin tarkoituksena on muodostaa selkeä ja verbaalinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Aineistolähtöisessä analyysissä aineiston abstrahoinnilla eli käsitteellistämällä erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja valikoitujen komponenttien perusteella pyritään luomaan teoreettisia käsitteitä. Teorian puuttuessa aineistolähtöinen analyysi luo teoreettiset käsitteet suoraan aineistosta. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla, mutta abstrahoinnissa empiirinen aineisto kulkee käsikädessä olemassa olevien teoreettisten käsitteiden kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 114–115.) Teorialähtöisessä analyysissä aineiston analyysi perustuu viitekehukseen, usein käsitejärjestelmään tai teoriaan. Analyysiä voi ohjata esimerkiksi teema tai käsitekartta. (Miles & Huberman 1994.)

Omassa opinnäytetyössäni olen hyödyntänyt teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä tai Eskolan (2001) käsitteistön mukaan teoriasidonnaista analyysiä. Tutkittavaan ilmiöön liittyen on kansainvälistä tieteellistä tietoa, josta löytyy oleellisia rakenteita ja teoreettisia näkökulmia. Niitä voin hyödyntää ja käyttää hyväksi analysointi vaiheessa. Tutkimus on kuitenkin hypoteesiton ja perustuu haastateltavien kokemuksiin ja asiantuntijatietoon, jotka ovat verrattavissa jo olemassa olevien julkaisujen tuottaman tiedon kanssa. Käyttämällä hyväksi teoreettisia näkökulmia on aineistosta saatavissa arvokkaita tuloksia ja ehkä jopa uudenlaista näkökulmaa tai tietoa ilmiön suhteen.

3. TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA KÄSITTEET

3.1. Diaspora

Afrikan muuttoliikkeeseen ja maahanmuuttotutkimukseen liittyy vahvasti diaspora käsite. Suomessa käsite on harvinaisempi ja linkittyy lähinnä afrikkalaisiin liittyvään maahanmuuttotutkimukseen. Sen sijaan Yhdysvalloissa tutkimusta on tehty enemmän 2000-luvulta eteenpäin, erityisesti mustien historiaan ja ihmisoikeuksiin liittyen.

Diasporalla viitataan hajaantumiseen ja pakkomaahanmuuttoon, suuriin ihmisjoukkoihin, jotka ovat joutuneet asettumaan uuteen elinympäristöön (Manning 2009). Afrikan diaspora linkittyy mustien muuttoliikkeeseen, joka laajalti perustuu pakkomaahanmuuton elementteihin. Tämä on näkynyt orjakauppana ja afrikkalaisten pakkosiirtona Amerikkaan, sekä eurooppalaisen kolonialismin varjostettua Afrikan mannerta.

Nykypäivänä Afrikan muuttoliikkeelle on paljon erilaisia tekijöitä, sillä useat kehitysmaat kärsivät rajallisista resursseista, huonosta hallinnosta, ilmastosta, ilmastonmuutoksesta ja köyhyydestä.

3.1.1. Määritelmä ja teoriat

Diasporan käsite perustuu ikivanhaan kreikkalaiseen maahanmuuton ja kolonisaation perinteeseen ja johtaa muinaisesta kreikkalaisesta verbistä "kylvää" (=sow over) (Cohen 1997, ix). Juutalaisille, afrikkalaisille, palestiinalaisille, kurdeille ja armenialaisille termillä on enemmän synkkä ja ikävä viitekehys. Näille väestöryhmille diaspora merkitsi karkotusta ja kollektiivista traumaa, jossa yksilö tai ryhmä haaveili kodista, mutta eli maanpaossa. Viime vuosien aikana muut, vahvoja kollektiivisia identiteettejä säilyttäneet ulkomaiset kansat, ovat määrittäneet itsensä ja ryhmänsä osaksi diasporaa, vaikeivat suoraan olisi olleet aktiivisia kolonisaation tai passiivisen vainon uhreja. (Cohen 1997.) Tämän pohjalta voimme ymmärtää diasporan idean vaihtelevan suuresti näkökulmasta riippuen.

Tutkija Robin Cohen (1997) viittaa diasporaan massana tai ryhmänä ihmisiä, jotka ovat hajaantuneet alkuperäisestä keskuksestaan kahteen tai useampaan vieraaseen alueeseen. Tällä ryhmällä on vahva yhteys kotimaahan kielen, uskonnon tai muiden kulttuurille tyypillisten

tapojen kautta. (Cohen 1997, xi). Cohenin mukaan diasporalle tyypillistä on eräänlainen historiallinen epäoikeudenmukaisuus, joka kulkee käsi kädessä pakkomaahanmuuton kanssa. Tämä epäoikeudenmukaisuuden tunne sitoo maasta liikkuvia ryhmiä yhteen, mutta vaikeuttaa assimilaatioprosessin tapahtumista tulevaisuudessa ja nykyhetkessä, joka on välttämätön diasporaisen tietoisuuden syntymisen ja säilymisen kannalta. (Cohen 1997, 23–24.)

Cohenin (1997) mukaan voimme jakaa diasporan käsitteen viiteen kategoriaan. Näitä ovat juutalaisten, armenialaisten ja palestiinalaisten kokema uhrdiaspora, Intian alueen työvoimadiaspora, Libanonin kauppapoliittinen diaspora, mustien afrikkalaisten kulttuurinen diaspora sekä kolonisaatio, johon lukeutuu esimerkiksi brittien tukema keisarillinen diaspora. Monet diaspora yhteisöt voivat kuulua useampaan kategoriaan samanaikaisesti. (Cohen 1997, xi.) Tästä hyvänä esimerkkinä ovat juutalaiset siirtokunnat länsimaisessa diasporassa, jossa juutalaiset ovat eri karkoituskasojen vuoksi joutuneet maanpakoon, sekä kärsineet Seleukidien (323–63eaa.), Ptolemaion hallitsijasuvun (305–30eaa.) ja roomalaisten vallan (753eaa.–1475jaa.) aikana "keisarillisista" karkotuksista muun muassa orjina (Bowman 2004; Smallwood 2001; Baskin & Seeskin 2010). Lisäksi monien muiden maahanmuuttajaryhmien tapaan juutalaiset ovat liikkuneet lännessä eri kaupp- ja työmahdollisuuksien perässä (Adler 1987).

William Safran (1991) käyttää diasporan termiä kuvaamaan karkotettuja, poliittisia pakolaisia, maahanmuuttajia sekä etnisiä -ja rotuvähemmistöjä. Hän kuvaa diasporan elementeiksi Cohenin tapaan etnisen identiteetin ja historian säilymisen, jolle oleellista on diasporaryhmän tai heidän esi-isiensä hajaantuminen alkuperäisestä "keskuksesta" tai ympäristöstä kahteen tai useampaan alueeseen. Diasporaryhmä säilyttää kollektiiviseen muistitiedon tai myytin alkuperäisestä kotimaasta, sijainnista, historiasta ja saavutuksista. Tämä näyttäytyy integroitumisen haasteena, sillä ryhmän sisällä voi esiintyä ajatus kuulumattomuudesta tai haluttomuudesta kuulua uuteen yhteiskuntaan. Tähän ajatukseen liittyy vahvasti syntyperäisen kotimaan romantisointi ja usko, että olosuhteiden muuttuessa ryhmän jäsenten tai jälkeläisten on palattava kotimaahan ja sitouduttava pitämään yllä maan turvallisuutta ja hyvinvointia. (Safran 1991, 83–84.)

Cohenin ja Safranin lisäksi diaspora tutkimusta – erityisesti afrikkalaisiin liittyen – on tehnyt Brasiliassa toiminut historioitsija Kim Butler (2001), joka ehdottaa toisenlaista näkökulmaa Cohenin malliin. Butler jakaa diaspora tutkimuksen viiteen eri ulottuvuuteen. Ensimmäisenä

hän mainitsee syyt ja olosuhteet, jotka johtavat ihmisten hajaantumiseen maahanmuuttoon; toisena suhteen kotimaahan; kolmanneksi suhteen isäntämaahan; neljänneksi vuorovaikutuksen diasporaryhmien välillä ja viimeisenä vertailevan tutkimuksen eri diasporien välillä. Butlerin, Cohenin ja Safranin teoria malleista on löydettävissä yhteisiä komponentteja, jotka keskittyvät erityisesti diaspora ryhmän ominaispiirteiden määrittelyyn. Näiden ominaispiirteiden avulla kartoitetaan hajaantumisen ja maahanmuuton syitä, sekä sosiaalisten suhteiden rakennetta ja merkitystä uudessa ympäristössä. (Brighton 2009, 16.)

Viimeisimpänä voimme mainita merkittävää tutkimusta Afrikan diasporaan liittyen tehneen Nicholas Van Hearin (1998) teorian, joka ehdottaa minimaalisempia kriteereitä diasporan käsitteelle. Kuten edellä mainitut Cohen, Butler ja Safran, myös Van Hearin teoria rakentuu väestön tai ryhmän pakkomaahanmuuton ympärille, joskin osa muista teoreetikoista sisällyttää diasporaan myös vapaaehtoisen maahanmuuton (ks. Cohen 1998). Van Hearin mukaan diasporan perustaksi nousee väestö tai ryhmä, joka on hajaantunut kotimaastaan kahteen tai useampaan alueeseen. Ryhmän sijainti uudessa ympäristössä on kestävä, mutta ei välttämättä pysyvä, ja voi sisällyttää liikkuvuutta kotimaan ja isäntämaan välillä. Oleellista on sosiaalinen, taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen vaihto yhdessä tai tilallisesti erotettujen väestöjen keskuudessa osana diaspora prosessia. (Van Hear 1998, 6.)

Kaikille teoriolle yhteisenä ominaispiirteenä on ajatus väestöstä tai ryhmästä, joka elää eristyksessä etnisestä kulttuuristaan, säilyttäen ja korostaen omaa kulttuurista identiteettiään, historiaa, uskontoa, perinteitä ja tapoja. Tämä ajatus voidaan nähdä diasporan ytimenä ja teorioita yhdistävänä juurena, jonka avulla voimme yksinkertaisesti kiteyttää diasporan tieteellisenä käsitteenä.

3.1.2. Afrikan alueen diaspora ja historia

Historioitsija Joseph Harris on vuonna 1983 julkaistussa Afrikan diasporaa käsittelevässä teoksessaan määritellyt Afrikan diasporan osaksi vapaaehtoista ja pakotettua maahanmuuttoa maailmanlaajuisesti koko ihmishistorian ajan. Harrisin mukaan diaspora ryhmän kulttuuri-identiteetin syntyminen pohjautuu alkuperään ja sosiaaliseen tilaan, sekä ajatukseen psykologisesta ja fyysisestä palaamisesta takaisin esivanhempien kotimaahan. Tämän määritelmän mukaan Afrikka on noussut keskeiseksi osaksi diasporaan liittyvään

keskusteluun ja luonut tiukkaa väittelyä tieteellisissä piireissä siitä, onko diaspora suoraan yhteydessä Afrikkaan. Tätä väitettä tukevat lukuisat kulttuuriset yhteydet ja yhteiskuntapoliittiset liikkeet kuten panafrikkalaisuus. Diasporan voidaan kuitenkin ymmärtää olevan myös muuta, sillä afrikkalaisiin kansanryhmiin on vaikuttanut yhtä lailla sosiaaliset, ekonomiset ja kulttuuriset seuraukset orjuudesta ja kolonialismista sekä Yhdysvalloissa että esivanhempien elinalueilla Afrikan mantereella. (Harris 1993.) Afrikan diaspora ei siis käsitteenä ole vain sidoksissa tiettyyn ajanjaksoon, traumaan tai ajatukseen muuttoliikkeestä, vaan Afrikan diasporaan liittyvä tutkimus voidaan jakaa kahteen luokkaan. Ensimmäisenä se keskittyy tutkimaan afrikkalaisten kansojen liikkuvuuden ja leviämisen eri muotoja globaalisti sekä diasporaisia identiteettejä, jotka syntyvät ja kehittyvät väestöryhmien eläessä uudessa ympäristössä (ks. Tsimanga, Gondola & Bloom 2009; Rocha & Bezerra 2015; Monson 2003; Boyce Davies 2008). Toisekseen tutkimukset keskittyvät analysoimaan useita eri yhteyksiä, joita diasporat ovat ylläpitäneet suhteessa Afrikkaan (ks. Okpewho & Nzegwu 2009; Arthur 2010).

Afrikkalaiset ovat hajaantuneet ympäri maailmaa jo ennen ajanlaskun alkua. Näitä diaspora aaltoja on tutkittu eri tiedekentillä eri näkökulmista. Historioitsija Colin Palmer on tunnistanut näitä aaltoja kuusi. Kolme niistä tapahtui esihistoriallisen ja muinaisen ajan aikana jo 100 000 vuotta sitten, kun suuren maastamuuton seurauksena ihmiset liikkuivat mantereelta muihin maanosiin. Kolme muuta sijoittuu nykyaikaan. Niitä ovat Intian valtamerikauppa Aasiaan, Atlantin orjakauppa Amerikkaan ja afrikkalaisten nykyaikainen liikehdintä eri puolille maailmaa. (Palmer 2000, 56–59.) Afrikkalaisten diaspora linkittyy synkän historia myötä kiinalaisten, eteläaasialaisten, juutalaisten, armenialaisten, irlantilaisten ja monien muiden etnisten ryhmien rinnalle. Afrikkalaisten liikkuvuus mantereeseen sisäisesti on ollut jatkuvaa eri alueille koko maailman historian ajan, mutta varsinainen maahanmuutto varsinkin Amerikan mantereille ja Karibian saarille on seurausta orjakaupasta 1400-luvulta 1800-luvulle asti. (Manning 2009.)

Lähihistoriasta voimme nostaa esille kolme pääjaksoa, joihin kuuluu afrikkalaisten kansojen suurimmat liikehdinnät Afrikan ulkopuolelle. Ensimmäinen muuttoliikehdintä tapahtui transatlanttisen orjakaupan aikana 1400-luvulta 1800-luvulle saakka, jolloin Amerikan mantereille tuotiin ihmiskaupan seurauksena 10–12 miljoonaa afrikkalaista orjaa. Eurooppalaiset vangitsivat ja ostivat afrikkalaisia orjia lähinnä Länsi-Afrikasta ja toivat

heidät ensin Eurooppaan. Sen jälkeen kaupankäynti siirtyi Etelä- ja Pohjois-Amerikkaan. (Segal 1995.)

Orjakaupan seurauksena tapahtunutta muuttoliikehdintää voidaan pitää siirtolaisuutena, joka avasi tietä ensimmäisille afrikkalaisille yhteisöille Afrikan mantereen ulkopuolella. Tästä näkökulmasta orjakauppa toimi eräänlaisena Afrikan diasporan alkusysäyksenä sekä luojana Euroopassa ja Amerikoissa. Transatlanttinen orjakauppa myötävaikutti Amerikan mantereille syntyneisiin suuriin afrikkalaisiin yhteisöihin, erityisesti Yhdysvalloissa ja Brasiliassa.

1800-luvun puolivälistä 1960-luvulle saakka kestänyt siirtymäkausi auttoi luomaan vahvoja, vaikkakin eriarvoisia, siteitä Afrikan ja Euroopan välillä. Mantereiden välistä kaupankäyntiä vahvistettiin ja kolonisaatio myötävaikutti Afrikan mantereiden resurssien ja alueiden riistoon. Tämän seurauksena syntyi kulttuurisia ja taloudellisia siteitä, jotka myöhemmin kiihdyttivät maahanmuuttoa ja Afrikan diasporan syntymistä Euroopassa. (Shillington 1995.) Afrikan diasporan seuraukset maahanmuuton myötä näkyvät yhä afrikkalaisten määrässä Euroopan maissa kuten Ranska, Iso-Britannia, Portugali, Alankomaat, Belgia, Italia, Saksa ja Espanja, joilla on vahva siirtomaahistoria Afrikan mantereella (United Nations 2017).

Toinen afrikkalaisen diasporan sukupolvi on seurausta monimutkaisesta dekolonisaatioprosessista. Ennen monien Afrikan valtioiden itsenäistymistä 1950-luvulta lähtien, maahanmuutto Afrikasta Eurooppaan lisääntyi suuresti myöhäisen siirtomaa-ajan aikana. Tämä loi edellytykset pitkäaikaiselle ja aktiiviselle Afrikan diasporalle. Itsenäisyyden myötä saavutetuista eduista huolimatta ekonomiset ja kulttuuriset siteet pysyivät lujina Euroopan ja Afrikan mantereiden välillä, erityisesti vanhojen siirtomaavaltiojen kohdalla (Kane & Leedy 2013, 3–4). Monet ihmiset muuttivat vapaaehtoisesti Afrikan mantereelta etsiessään parempia työ- ja koulutusmahdollisuuksia lähinnä Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta. Tämä ajanjakso merkitsi vapaaehtoisen muuttoliikkeen merkittävää kasvua, pohjautuen paremman elintason ja koulutuksen tavoitteluun. (Arthur 2012, 252.)

1950- ja 1960-luvun aikoihin alettiin Afrikan diasporasta puhua enemmän käsitteenä tieteellisissä yhteisöissä. Termin keskeinen luoja, George Shepperson, taustoittaa Afrikan diasporan synnylle maailmassa ja yhteiskunnissa tapahtuneita suuria muutoksia. Näitä olivat orjakaupan hajoaminen, Afrikan osittaminen Euroopan kesken ja kolonialismi, jotka johtivat ihmisten "uudelleen sijoittamiseen" suuriin teollisuustyön kaupunkeihin New Yorkiin,

Pariisiin ja Rio de Janeiroon. Toisin kuin orjakauden hajaantuminen, maahan- ja maan sisäinen muutto tapahtuivat ajankohtana, jolloin matkustaminen ja viestintä kehittyivät nopeaa tahtia. Ihmiset pystyivät laillisesti omistamaan oman ruumiinsa ja höyrylaivat, valokuvaus, sanomalehdet ja sähköiset antoivat yhteisöille mahdollisuuden liikkua ja ylläpitää yhteyttä toisiinsa ennennäkemättömin tavoin. (Olaniyan & Sweet 2010, 22–23.) Samaan aikaan alkoivat Afrikan ja Karibian valtiot itsenäistyä, mikä merkitsi afrikkalaistaustaisen väestön siviilioikeuksien nousua poliittiseen etulinjaan. Myös tutkimus Holokaustista ja juutalaisten historiasta toisen maailmansodan jälkeen toi huomiota ja mahdollisti vertailun afrikkalaisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien välillä. Näiden tapahtumaketjujen myötä, vuonna 1965, käytettiin Afrikan diasporaa ensimmäisiä kertoja virallisena terminä Afrikan historiaan liittyvässä kansainvälisessä kokouksessa Dar es Salaamin yliopistossa, Tansaniassa.

Afrikan mantereiden valtioiden itsenäistyessä 1960- ja 1980-lukujen välillä yhteiskuntien kehitys ei tapahtunut toivotulla tavalla. 1980-luvulta lähtien yleisimmät syyt afrikkalaisten muuttoliikkeeseen muuttuivat vapaaehtoisesta pakotettuun maahanmuuttoon. Poliittinen epätasapaino, korruptio, sodat, köyhyys ja vainot tulivat osaksi ihmisten arkipäiväistä elämää. (Amin 1974; Piot 1999; Ferguson 1999.) Tämä Afrikan diasporan jakso vaikuttaa yhä jokaiseen lähtö- ja isäntämaan yhteiskunnan osaan, sillä maahanmuuttajien profiileista on löydettävissä laaja diversiteetti lähes kaikkien ammattien ja ikäryhmien edustajia. Nämä maahanmuuttajat etsivät pysyvää jalansijaa uudessa maassa, ja mikäli kulttuuriset siteet ovat suurelta osin ylläpidettävissä ja vahvoja, ei heidän kohdallaan ole suunnitelmaa palata kotimaahan. Syy tähän on kotimaassa olemassa olevat vaaralliset ja haastavat olosuhteet, jotka suurimmalla osalla maahanmuuttajista ovat olleet myös lähdön peruste. (Arthur, Takougang & Owusu 2012.)

1980- ja 1990-lukujen aikana diaspora alkoi näkyä kulttuurisella tasolla ulkoisissa komponenteissa letitetyin hiuksin, ghanalaisen pukeutumisen yhdistelyllä ja musiikillisten perinteiden jakamisella Afrikasta, Pohjois-Amerikasta, Karibialta ja Etelä-Amerikasta. 1990-luvulla Afrikan diaspora tunnustettiin käsitteenä, mikä näkyi akateemisessa koulutuksessa ja mustien yhteisöissä. Diaspora vakiinnutti paikkansa tieteellisessä tutkimuksessa ja antoi pohjan kiinalaisten ja muiden kansojen maahanmuuton tutkimukselle. (Manning 2009, 21.)

3.2. Vapaaehtoinen ja pakotettu maahanmuutto

Historian pohjalta voimme ymmärtää Afrikan diasporan pitkään jatkuneena ilmiönä, jonka seurauksena kehittyy erilaisia muotoja ja lisääntymään väestön kasvun kiihtyessä ja elinolosuhteiden muuttuessa. Käsittääksemme pakolaiskriisiä tai Afrikan diasporaa, täytyy meidän määritellä mitä muuttoliike tai kuka siirtolainen on, ja mihin ryhmään hänet voimme sijoittaa.

Biologiassa muuttoliikkeellä tarkoitetaan eläimen siirtymistä paikasta toiseen vuoden eri aikoina tai tietyn ajanjakson aikana (Alcock 1997). Samaan tapaan ihmiset ovat esihistoriallisesta ajasta lähtien siirtyneet mantereiden sisällä alueilta toiselle. Kyseessä ei ole vain fyysinen liikehdintä ja väestön uudelleenjakautuminen, vaan sosiaalinen prosessi, joka tuo mukanaan kulttuurisia, poliittisia ja sosioekonomisia muutoksia yhteiskunnan sisällä, erityisesti maahanmuuttajien ryhmässä. Nykyaikana muuttoliike on kiihtynyt viestintäverkon laajentuessa varsinkin kehitysmaissa, missä tieto koulutuksesta ja helpoimmista elinolosuhteista ovat tavoittaneet yleisönsä ja kasvattanut maastamuuttoa. Maahanmuutto tarjoaa useissa tapauksissa ratkaisun koulutuksen, työn ja muiden tarpeiden saralla, mutta samaan aikaan se luo ongelmia sosiokulttuurisella tasolla maahanmuuttajan sijoituessa uuteen sosiaaliseen tilanteeseen kahden kulttuurin välillä. (Algan, Bisin, Manning & Verdier 2012.)

Afrikan diasporan ja ilmastopakolaisuuden suhteen on meidän tärkeää määritellä maahanmuuton tyyppiä tarkemmin. Tässä käytän hyödyksi Khalid Koserin julkaisua "International Migration: A Very Short Introduction", joka yksiselitteisesti avaa ihmisten muuttoliikenteen luonnetta ja käsitteitä. Koserin (2007) mukaan maahanmuuttajat voidaan jakaa kahteen lähtökohtaan: vapaaehtoisesti (voluntary) tai pakotetusti (forced) muuttaneisiin. Vapaaehtoisesti tapahtuva maahanmuutto käsittää usein työmarkkinat, joiden perässä ihmiset liikkuvat globaalisti. Motiivina ovat palkka, työolot, työpaikkojen määrä sekä koulutus. Työperäinen maahanmuutto perustuu taloudellisiin tai sosiaalisiin syihin, jälkimmäisessä tapauksessa usein perhesuhteiden ylläpidon vuoksi. Pakotettu maahanmuutto sen sijaan sisältää poliittiset syyt, joiden vuoksi ihmiset jättävät tutun elinympäristön turvallisemman elämän vuoksi. Konfliktit, vainot ja sota ovat kaikista tutuimpia syitä poliittisessa kontrastissa. Määritelmillä onkin tässä tapauksessa tärkeä rooli, sillä ne määräävät ihmiskohtaloista. Vapaaehtoiseen maahanmuuttoon verrattessa pakolaisilla on erityinen tarve

maahantulolle, sillä heidän maahanmuuttonsa perustuu pelastautumiseen vainolta ja riskiin menehtyä. Tarve on erilainen verrattuna muihin muuttoliikenteen ryhmiin, erityisesti niihin, jotka haluavat parantaa taloudellisia olosuhteitaan. Pakolaisten maahanmuutto on välttämätön ratkaisu selviytymisen kannalta, vaikkakin syyt voivat liittyä muuhunkin kuin pelkoon, kuten ympäristön elinkelvottomuuteen. Jos pakolaisten erityisvaatimukset perustuvat pakollisuuteen vapaaehtoisuuden sijaan, saattaa samanlainen tarve tai vaatimus syntyä niissä tapauksissa, joissa maahanmuutto ei perustu vapaaehtoisuuteen. Tässä kehyksessä pakolaisvirrat ovat pakotetun maahanmuuton osa (ks. Castles 2003) ja tieteellisen painopisteen tulisi siirtyä kysymykseen mitkä tekijät vaikuttavat muuttoliikenteen muuttumiseen pakotetuksi.

Empiirisestä näkökulmasta tulee meidän välttää epäselvien subjektien identifiointia vapaaehtoiseen tai pakotettuun maahanmuuttoon, sillä useimmat vapaaehtoisuuteen vaikuttavat tekijät ovat usein muotoutuneet tiettyjen mahdollisuuksiin liittyvien rajoitusten perusteella, esimerkiksi oleskelulupien kriteerien täyttämisen suhteen. Pakotetussa maahanmuutossa eri elementit ovat usein jo tiedossa, esimerkiksi minne mennä, jos lähdön riski tai tarve on olemassa. (Turton 2003.) Siitä huolimatta on ymmärrettävissä, että vapaaehtoisen ja pakotetun maahanmuuton ero voidaan käsittää eräänlaisena jatkumona kahtiajaon sijaan (Richmond 1994). Vapaaehtoisen maahanmuuton edellytyksenä ovat riittävät resurssit, turvallisuus sekä mahdollisuudet kotimaassa, ja näiden puute luo pakotettua maahanmuuttoa (Ottonelli & Torresi 2013, 798–799). Turvallisuus ja elinkelpoinen ympäristö ovat eilinehto ihmiselle. Pakotetussa maahanmuutossa yksilön — tässä viitekehyksessä pakolaisen — lähtökohdat ovat usein tasapainottomista valtioista, joissa koulutus ja elinolot ovat heikkoja. Muita tekijöitä ovat poliittiset kriisit, sota tai elinolosuhteiden yhtäkkäinen muutos esimerkiksi luonnonkatastrofin vuoksi. Vaikeista oloista pakeneminen on monissa tapauksissa ainoa mahdollisuus elämän jatkuvuudelle, mikä tarkoittaa lähtömaasta siirtymistä hinnalla millä hyvänsä. Tämä johtaa ihmisoikeuksien rikkoutumiseen, ihmiskauppaan, köyhyyteen ja humanitaarisiin kriiseihin. Vaikeudet voivat jatkua isäntämaassa sopeutumisongelmien ja traumojen parissa. (Algan, Bisin, Manning & Verdier 2012.)

Pakolaisuuden konsepti on jo pitkään kohdannut haasteita maailman muuttuessa ilmastonmuutoksen ja sotien myötä, elinalueiden muuttuessa elinkelvottomiksi. Pakolaisuus on käsitteenä syntynyt Yhdistyneiden kansakuntien vuonna 1951 laatiman

pakolaissopimuksen myötä, joka määrittelee pakolaisuuden ehdot ja oikeudellisen aseman. Pakotetun maahanmuuton käsite vastaa osittain YK:n pakolaissopimusta suppeaan määritelmään, sillä YK:n pakolaisuuden konseptin rajallisuus sulkee joukosta ihmiset, jotka intuitiivisessa mielessä ovat samanlaisia muiden pakolaisten kesken. Vuode 1951 yleissopimus keskittyy yksilöön, jolla on "perusteltu vainon riski", jonka vuoksi hän ei pysty turvautumaan kotimaansa suojeluun ja joutuu pakenemaan maasta. Sosiaalitieteellisenä konseptina tämä määritelmä on rajallinen, sillä se perustuu tiettyyn sosiopoliittiseen kontekstiin tietyltä aikakaudelta. Sen kapea keskittyminen pohjautuu assosiaatioon tutkimus- ja pakolaispolitiikan välillä, mitä muun muassa Jacobsen ja Landau (2003, 187) ovat kritisoineet tiukan konseptualismin ja tutkimussuunnittelun puutteesta. Toisen maailmansodan jälkeen luotu sopimus ei vastaa enää nykyajan uhkiin, jotka ovat muuttuneet vajaan 70 vuoden aikana radikaalisti teollisuuden ja tekniikan kehittyessä, sekä aiheuttaneet muuttoliikenteen kiihtymiselle uusia motiiveja.

Ongelmaksi varsinkin Euroopan pakolaiskriisin myötä on noussut isäntämaiden suhtautuminen pakolaisiin. Saskia Sassenin (1999) teos "*Guests and Aliens*" kuvaa maahanmuuttajia uhkaavina ulkopuolisina, hiippailemassa kotimaitaan rikkaampiin yhteiskuntiin. Kuvaus linkittyy ja kuvaa hyvin Arthurin (2010) esittelemää kansainvälisen maahanmuuton, kulttuurin, poliittisen instituution ja talouden roolin alati muuttuvaa luonnetta, sekä niiden merkityksiä osana kehittyneitä ja kehittyviä valtioita vauhdittamassa globaaleja koulutettujen ja kouluttamattomien työntekijöiden liikkeitä. Afrikkalaisista on tullut osa muuttuvaa maahanmuuton globaalia prosessia, jota on määritelty eri valtatekijöiden avulla. Nämä valtatekijät voidaan jäljittää kansainvälisiin olosuhteisiin ja niiden rakenteellisiin muutoksiin, globaalissa talouden palveluissa ja tuotannossa. Isäntämaiden vastaanottaessa pakolaisia ja turvapaikanhakijoita, he eivät pysty valmistautumaan uusien tulokkaiden sijoittamiseen alueella rajallisesti jaettavien resurssien kuten veden, maan ja asuintilojen vuoksi. Maahanmuuttajat kokevat usein haasteita yhteiskuntaan hyväksytyksi tulemisen suhteen erilaisen taustan, kielen, uskonnon, kulttuurin ja ulkoisten tekijöiden vuoksi.

Maahan muuttaneiden etnisten vähemmistöjen integroiminen on suuri huolenaihe Euroopan maissa, missä toisen polven maahanmuuttajanuoret mellakoivat keskenään syrjäytyneillä alueilla ja rikollisuus ulkomaalaisten keskuudessa on kasvanut. Tapahtumien seurauksena esille on noussut käsitys "epäonnistuneesta integraatiosta", mikä näkyy muun muassa oikealle

sijoittuvien maahanmuuttajavastaisten puolueiden nousuna viime vuosien aikana. On tunnustettu, että etninen syrjintä vaikuttaa maahanmuuttajien mahdollisuuteen osallistua tasa-arvoisin ehdoin yhteiskunnan toimintoihin (Penninx & Garcés Mascaenas 2014). Euroopan Unionin sisällä integraatio on yksi tärkeimmistä poliittisista tavoitteista, jonka vuoksi Euroopan komissio on määritellyt yhteiset integraation peruseriaatteen. Komission mukaan kyseessä on kaksisuuntainen prosessi, jolle ominaista on adaptaatio maahanmuuttajien ja enemmistöväestön välillä. EU:n kotouttamispolitiikka rakentaessa keskeisiksi alueiksi nousevat maahanmuuttajien työllisyys, tieto isäntämaan kielestä ja kulttuurista, tasa-arvoiset mahdollisuudet palveluihin ja resursseihin, sekä poliittinen osallistuminen. (Wiesbrock 2013.)

3.3. Ilmastonmuutos ja muuttoliike

Kehittyvänä ja varsin muuttavana käsitteenä pakotettuun maahanmuuttoon on lisääntynyt eri elementtejä, joista vallitsevin on tällä hetkellä ilmastonmuutos. Ilmastonmuutosta on tutkittu globaalisti ympäri maailmaa, esitetty kansainvälisiä sopimuksia sen hidastamiseksi ja luotu lopullisia skenaarioita maailman tuhoutumisesta. Keskustelua sävyttävät poliittiset ja taloudelliset mahdit kuten Kiina, Saudi-Arabia, Venäjä, Intia ja Yhdysvallat, joiden merkitys energiantuotannossa ja luonnonvarojen käytössä on hallitseva. Yhdysvallat hätkähdytti maailmaa vetäytymällä pois vuonna 2017 Pariisin ilmastopöytäkirjasta, jonka avulla suuret valtiot ja Eurooppa on saatu sitoutumaan yhteisiin päämääriin ilmastonmuutoksen hidastamiseksi. Jatkuva lämpötilan kohoaminen aiheuttaa lisääntyvää kuivuutta, merenpinnan nousua, luonnonkatastrofeja ja pulaa resursseista, ravinnosta ja vedestä. *Ilmastonmuutoksen seurauksia Suomessa on tutkittu vähän, emmekä vielääkään oikein tiedä, tuleeko Helsingissä kasvamaan palmuja vai onko Lapin alue jäämässä jäämassan alla.* Samanlaista tiedonpuutetta voimme nähdä ilmastopakolaisuutta kohtaan, joka terminä on ollut olemassa 90-luvulta lähtien, mutta peittyneenä muiden pakotettuun maahanmuuttoon liittyvien elementtien kuten konfliktien alle, jotka saattavat olla tietyiltä osin seurausta ilmastonmuutoksen aiheuttamista ongelmista (Toulmin 2009; Reid 2014). Ilmastopakolaisuus ja ilmastonmuutos liitetään humanitaariseen maahanmuuttoon, mikä esimerkiksi Suomessa ei ole enää perusteltu syy oleskelulupaa hakiessa. Turvapaikanhakijoiden oleskelulupien edellytykset kiristyivät uuden lakimuutoksen jälkeen vuonna 2016, kun humanitaarinen laki poistui ulkomaalaislaista (Maahanmuuttovirasto 2016).

Medioissa on kirjoitettu paljon viime vuosien aikana ilmastonmuutokseen liittyvistä kysymyksistä ja nyt, ensimmäistä kertaa, ihmisen aiheuttama ilmastonmuutos on alkanut huolestuttaa väestöä. Tämä näkyy jo arkipäiväiseen käyttöön tulleissa termeissä, kuten “ilmastoahdistus”. Ilmastotutkijoiden enemmistön vallitsee lähes yksimielisyys siitä, että ihmisten tuottamat kasvihuonekaasupäästöt ovat käynnistäneet ilmastonmuutoksen, jonka vaikutukset ovat olleet olemattomia holoseenikaudella. Ihmisen vaikutus kasvihuoneilmaston vahvistumiseen on seurausta energiankulutuksen ja taloudellisen aktiivisuuden lisääntymisestä. Ne ovat muuttuneet teollisen kehityksen myötä yhdessä väestönkasvun ja kulutustason, maankäytön ja elintarviketuotantoon liittyvien vaatimusten kasvaessa. Nämä tekijät vaikuttavat ihmisen aiheuttaman kasvihuonekaasupäästöjen kasvuun ja näin ollen ilmaston lämpenemiseen. (Lenton ym. 2008; Smith ym. 2009.)

Ilmastonmuutos aiheuttaa riskejä luonnon ekosysteemille, mikä puolestaan vaarantaa yhteisöjä ja elinkeinoja (Smith 2009). Ympäristöriskit voivat kiihdyttää muuttoliikettä osana sopeutumis- ja selviytymisprosessia (Castles 2002; Black 2001). Ilmastonmuutos ei kuitenkaan ole ainut väestön liikettä muovaava tekijä, mutta sen seurauksena syntyvät vaikutukset koskettavat yhteisöjen ja ympäristön haavoittuvia kohtia. Tämä vaikeuttaa ihmisten selviytymistä siellä, missä he sattuvat elämään. (IOM 2009.) Kasvava huoli ilmastonmuutoksesta merkittävänä tekijänä tulevaisuuden muuttoliikkeeseen perustuu ihmisten tietoisuuteen todennäköisistä elin- ja työympäristössä tapahtuvista muutoksista. Heikoimmassa asemassa ovat kehitysmaat, joissa ongelmina ovat sosiaaliset, väestö, poliittiset ja ekonomiset stressitekijät, kuten suuri väestötiheys, rajalliset taloudelliset mahdollisuudet, keuhko maankäytön suunnittelu, aseellinen konflikti sekä resurssien ja palvelujen epätasapainoinen jakaantuminen. Kehitysmaat tulevat kohtaamaan ilmastonmuutoksen aiheuttamat vahingot infrastruktuuriltaan ja kehitykseltään teollistuneita maita voimakkaammin. Tämä tulee näkymään tulevaisuuden maahanmuuttopäätöksissä ja itse muuttoliikkeessä. (Tacoli 2009.)

3.3.1. Ilmastopakolaisuus

Ilmastopakolaisuus on käsitteenä hyvin tuore ja uusi maahanmuuttotutkimuksen kentällä. Ilmastopakolaisista (climate refugees) puhuttaessa voidaan käyttää eri ilmauksia kuten

ympäristöpakolainen (environmental refugee), ilmastonmuutos pakolainen (climate change refugee) tai ympäristösyistä siirtymään joutunut henkilö (environmentally displaced person), mutta termeillä on käytännössä sama määritelmä ja niitä käytetään synonyymeinä keskenään tieteellisissä teksteissä. Ensimmäistä kertaa käsitettä on käyttänyt Lester Brown Worldwatch-instituutissa aikana, jolloin ympäristökirjallisuutta- ja tutkimusta dominoivat uusmalthusilaisuus ja vuonna 1973 tapahtunut öljykriisi, jotka nostattivat pelkoa resurssien loppumisesta tulevaisuudessa. Näiden tekijöiden johdosta tutkijoille nousi ajatus maahanmuutosta, joka olisi suora seuraus väestönkasvusta ja ympäristön rajojen ja resurssien pulasta. (Black 2001, 2.) Ilmastopakolaisuuden käsitettä käytettiin myöhemmin vuoden 1983 Lontoossa sijaitsevassa kansainvälisen ympäristö- ja kehityskeskukseen tiedotusasiakirjassa, ja vuonna 1985 käsite nousi yleiseen käyttöön Essam El-Hinnawin UNEPissa julkaistun poliittisen asiakirjan jälkeen. (Black 1998; Kibreab 1997.)

El-Hinnawin (1985) julkaisu herätti keskustelua ympäristö- ja ilmastopakolaisista ja vaikutti kahteen merkittävään seikkaan, jotka osoittautuivat tärkeäksi ilmastopakolaisia koskevan keskustelun rakentumisessa. Julkaisussa esitettiin muodollinen määritelmä ympäristöpakolaisista eli ryhmästä ihmisiä, jotka ovat joutuneet jättämään kotimaansa tilapäisesti tai pysyvästi merkittävän ympäristössä tapahtuvan luonnollisen tai ihmisen aiheuttaman häiriön vuoksi, joka vaarantaa yksilön olemassaolon ja/tai vaikuttaa voimakkaasti heidän elämänlaatuunsa. Toiseksi El-Hinnawin määritelmä tunnisti moninaisia syitä, jotka ovat vaikuttaneet ympäristössä tapahtuviin muutoksiin ja pakottaneet ihmisiä liikkumaan elinalueiden ulkopuolelle. Näiden perusteella hän pyrki luomaan erilaisia typologioita ympäristön vuoksi siirtyvien maahanmuuttajien tutkimukseen. (Morrisey 2009, 3.) El-Hinnawin työtä pidetään ilmastopakolaisuuteen liittyvän tutkimuksen lähtökohtana, ja hänen määritelmänsä ympäristöpakolaisista käytetään nykyisin myös synonyyminä ilmastopakolaisista puhuessa.

Jacobson (1988) pyrki toteuttamaan El-Hinnawin määritelmää ja tuotti yhden ensimmäisistä arvioista olemassa olevien ilmastopakolaisten määrästä. Jacobson arvioi määrän olevan noin 10 miljoonaa tutkiessaan ilmastoperusteista muuttoliikettä Afrikan Sahelin aiheuttaman pitkäaikaisen kuivuuden myötä 1980-luvun puolivälissä. Jacobsonin tutkimus ei vain hyödyntänyt El-Hinnawin määritelmää ja tarjonnut arviota ilmastopakolaisten määrästä 1980-luvulla, vaan se nosti ensimmäistä kertaa esille ilmastonmuutoksen mahdollisen vaikutuksen muuttoliikkeeseen ja tulevaisuudessa tapahtuviin ilmastopakolaisaaltoihin. Jacobsonin

tutkimus ylitti erittäin kritisoidun uusmalthusilaisuuden lähestymistavan ja vetosi lisääntyviin todisteisiin ilmastonmuutoksen merkityksestä maahanmuuttoon. Jacobson yhdisti ilmastotieteen ja globaalit ilmastomallit ilmastopakolaisuuden konseptiin. Hän toi empirisen diskurssin mukaan tieteelliseen keskusteluun ilmaston ja pakolaisuuden keskinäisistä merkityksistä, joka aikaisemmin oli pysynyt täysin teoreettisella pohjalla.

Jacobsonin ohella ympäristötieteilijä Norman Myers on ollut yksi eniten aiheeseen paneutuneista tutkijoista. Hän kuvailee ilmastopakolaisia ihmisinä, joilla ei ole turvallista elinkeinoa heidän kotimaassaan ilmastoon liittyvien syiden, kuten aavikoitumisen, metsien häviämisen, maaperän eroosion, vesipulan ja ilmastonmuutoksen takia, mutta myös luonnonkatastrofien kuten myrskyjen ja tulvien aiheuttamien vahinkojen vuoksi. (Myers & Kent 1995.) Vuosina 1989-2005 Myers on julkaissut useita kirjoja ja julkaisuja, jotka käsittelevät suoraan ilmastopakolaisia, sekä kommentoinut moninaisia yhteyksiä ympäristössä tapahtuvien muutosten ja maahanmuuton välillä. Hän on tunnettu ilmastopakolaisten määrään liittyvästä arviosta, jossa hän nostaa Jacobsonin 10 miljoonasta 25 miljoonaan, mikä on suurempi kuin nykyisten tunnustettujen "yleissopimuspakolaisten" määrä. Myers on arvioinut ilmastopakolaisten määrän nousevan 200 miljoonaan vuoteen 2050 mennessä. (Myers 1993; Myers 1997; Myers 2002.) Myersin arvio ilmastopakolaisista pohjautuu kolmeen suureen seikkaan: väestön kasvuun, merenpinnan nousuun ja äärisääilmiöiden lisääntymiseen (Myers 1997; Myers 2002). Myersin skenaario perustuu uusmalthusalaiseen logiikkaan yhdistettynä ympäristömuutosten teorioihin. Näiden avulla hän viittaa ilmastonmuutoksen ja väestönkasvun ennustettuihin vaikutuksiin, yhä kasvavaan ilmastonmuutoksen runtelemaan väestöön, joka on täysin riippuvainen alati hupenevista resursseista. Ongelmat tulevat olemaan näkyvimpiä kehitysmaissa, missä korkea syntyvyystaso ja isot kehityserot altistavat suuremmalle haavoittuvuudelle ympäristömuutosten suhteen. Myers korostaa myös merenpinnan nousun aiheuttamia ongelmia, äärisääilmiöiden lisääntymistä pohjaveden kuluttamisen seurauksena, ja niiden yhteisvaikutuksena syntyviä tulvia ja maaperän suolapitoisuuden nousua. Nämä ongelmat tulevat ajamaan ihmisiä pakkomaahanmuuton partaalle tiheästi asutuilla, maantieteellisesti matalalla sijaitsevilla alueilla, kuten Kiinan itärannikolla ja Bangladeshissa. Tämän lisäksi Myers varoittaa pakolaisvirtojen lisääntyvän kuivuuden jatkuessa jo olemassa olevien pakolaisalueiden läheisyydessä, kuten Afrikan Sahelissa. (Myers & Kent 1995.)

Vaikka meillä ei ole tarkkoja tilastollisia lukuja ilmastopakolaisten määrästä, useat tieteelliset raportit ovat todenneet ilmastopakolaisten määrän kasvavan suuremmaksi kuin minkään muun pakolaisryhmän. Ilmastonmuutoksen vuoksi tapahtuva pakkomaahanmuutto voi ehkäistä fyysistä vahinkoa, elämän tuhoutumista ja menetystä. Walter Kälin (2008) on ehdottanut viitekehystä ilmastopakolaisuuden syille ja nostaa esille neljä erilaista tekijää, joiden vuoksi ilmastopakolaisuus voi syntyä (Kälin 2010, 85):

1. Nopeasti alkavat ilmastonmuutokset (äärihydrometeorologiset ilmiöt), jotka kuvaavat äärimmäisiä hydrometeorologisia ilmiöitä, kuten tulvia, lämpö- ja kylmäaaltoja, sekä trooppisia hirmumyrskyjä (UNFCCC 2012). Ilmiöt tapahtuvat nopeasti ja aiheuttavat tilapäistä muuttoliikettä.
2. Hitaasti kehittyvät ilmastonmuutokset, kuten kuivuus, ruoka- ja vesipula, eroosio, kohoava lämpötila ja biologisen monimuotoisuuden väheneminen. Ilmiöt ovat vaikeita todistaa tai tutkia osana muuttoliikenteen syitä. Jane McAdam on vuoden 2012 julkaisussaan yhdistänyt hitaasti tapahtuvat ilmastonmuutokset osaksi vapaaehtoista maahanmuuttoa. Pakotetun maahanmuuton motiivina se voidaan nähdä tapauksissa, joissa elinympäristö muuttuu täysin elinkelvottomaksi.
3. Merenpinnan nousu, joka on yhdistelmä nopeasti ja hitaasti tapahtuvia ilmastonmuutoksia ja vaikuttaa tulvien ja myrskyjen syntyyn. Merenpinnan nousu on yksi dramaattisimpia ilmastonmuutoksen ilmentymiä, sillä se vaikuttaa pienten saarivaltioiden olemassaoloon (Kraler, Cernei & Noack 2011).
4. Kilpailu luonnonvaroista ja siihen liittyvät konfliktit. Näkemys aiheuttaa väittelyä tieteellisissä piireissä, sillä osa tutkijoista ei näe, että konfliktien ja ilmastonmuutoksen välistä suoraa yhteyttä voidaan osoittaa. Toiset tutkijat kuitenkin väittävät, että ilmastonmuutos johtaa kilpailuun resursseista ja maahanmuuttoon, sekä kasvattaa aseellisten selkkausten riskiä eri maiden välillä (ks. Hsiang, Burke & Miguel 2013; Brown & Crawford 2009; IPCC 2014). Biermann ja Boas nostavat esille adaptaatiokeinoja, kuten lisätyn rannikkoalueiden suojelun sekä muutokset maatalouden ja veden hallinnassa. Köyhät maat etelässä eivät todennäköisesti kykene ottamaan käyttöön tehokkaita adaptaatioprosesseja, minkä takia muuttoliike voi olla ainoita mahdollisuuksia yhteisöjen säilymisen kannalta. Äärimmäiset sääilmiöt ja merenpinnan nousu tulevat aiheuttamaan suurta muuttoliikettä haavoittuvilta alueilta Afrikasta ja Aasiasta. Nämä alueet ovat alttiita myös kuivuudelle ja vesipulalle. (Biermann & Boas 2010, 61.)

Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli IPCC kirjoitti vuoden 1990 raportissaan ilmastonmuutoksen suurimman vaikutuksen näkyvän ihmisten muuttoliikkeessä. Julkaisun jälkeinen mielenkiinto ihmisen suhteesta ilmaston aiheuttamaan muuttoliikkeeseen oli suurta, mutta siitä huolimatta kansainvälisten yhteisöjen pyrkimykset ilmastopakolaisten tukemiseen ovat usein olleet liian heikkoja tai ilman riittävää poliittista tukea. Tämän vuoksi ilmastopakolaisuus ei ole Yhdistyneiden Kansakuntien hyväksymä käsite eikä kansainvälisen lain tunnustama. YK:n mukaan ihminen voidaan tunnistaa pakolaisena, kun hän kokee perusteltua vainon pelkoa. Maahanmuuttajan ja pakolaisen ero voidaan jakaa vapaaehtoisen ja pakotetun lähdön perustein. Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön mukaan "pakolaisen" käsitteen yhdistäminen "ilmastopakolaisuuteen" on harhaanjohtava, sillä YK:n pakolaisyleissopimus ei tunnista ympäristöä tai ilmastoja pakotetun maahanmuuton aiheuttajana (UNHCR 2016). YK:n ohella ei myöskään EU tunnista ilmastopakolaisia laillisesti. Näin ollen ei ole mahdollista tulkita voimassa olevaa lainsäädäntöä ilmastopakolaisten eduksi, joka mahdollistaisi heidät osaksi suojelujärjestelmään (Kraler, Cernei & Noack 2011). Ilmastopakolaiset putoavat maahanmuuton "harmaalle alueelle", mikä aiheuttaa ongelmatilanteita heidän sijoittumisessaan ja oikeuksissaan siirtolaisina.

3.3.2. Ilmastopakolaisuus Afrikassa

Ilmastonmuutos on suuri pitkäaikainen haaste maailman kehitykselle. On ennustettu, että ilmastonmuutos tulee vaikuttamaan kaikkein eniten Afrikan ja Aasian alueisiin. Alueiden maat ovat riippuvaisia luonnonvaroista, rakentuneet heikon infrastruktuurin varaan, kärsivät laajalle alueelle levinneestä köyhyydestä ja alhaisesta kehitystasosta, rajallisesta sopeutumiskyvystä ja heikosta institutionaalisesta valmiudesta vastata ja estää ympäristökatastrofeja. Erityisesti Afrikka on edelleen yksi maailman haavoittuvimmista alueista, joka vaikuttamatta itse ilmastomuutoksen kehitykseen tulee kärsimään eniten sen vaikutuksista. (World Bank 2013.) Ilmastonmuutoksen negatiiviset sosioekonomiset vaikutukset tulevat näkymään yhä voimakkaammin tulevaisuudessa ja ne ilmentävät olemassa olevia kehityshaasteita. Maahanmuutto voidaan nähdä seurauksena sosioekonomisista stressitekijöistä, jotka huonontavat yksilön elämänlaatua ja vaikeuttavat selviytymistä kotimaassa. Ympäristön aiheuttamat luonnonkatastrofit kuten tulvat ja kuivuus tulevat edistämään pakotettua maahanmuuttoa. Se vuorostaan estää valtioiden kehitystä. Ympäristöongelmat lisäävät paineita kaupunkien infrastruktuurille ja palveluille, heikentävät

talouskasvua ja kiihdyttävät sosiaalisten levottomuuksien, konfliktien ja terveysriskien leviämistä. (Mohamoud, Kaloga & Sönke 2014.)

Lämpötilan on ennustettu nousevan 2–6 astetta ympäri Afrikkaa seuraavan 100 vuoden aikana. Sen seurauksena sademäärien vaihtelevuus kasvaa, tulvat ja kuivuus tulevat lisääntymään entisestään (Hulme 2001). IPCC:n (2007) ilmastoennusteen mukaan Afrikan keskilämpötilat tulevat kohoamaan 1,5–3 astetta vuoteen 2060 mennessä, ja Afrikan mantereiden lämmön nousu tulee olemaan suurempaa kuin missään muualla maailmassa. IPCC:n ennusteen mukaan lämpötilojen kohoamisesta eniten tulee kärsimään Afrikan sarven alue, jossa maat kärsivät jo entuudestaan pitkistä kuivista kausista, aavikoitumisesta, tulvista ja eroosiosta. Lämpötilat tulevat kohoamaan kaikissa Afrikan maissa nopeammin kuin 2000-luvun globaali 0,5 asteen keskiarvo (James & Washington 2013). Esimerkiksi Itä-Afrikan sademäärät vaihtelevat suuresti, mikä on näkynyt viimeisen 30 vuoden aikana tapahtuneena sademäärien vähentymisenä (Williams & Funk 2011).

Maapinnan lämmön nousu ja sademäärien vaihtelu vähentävät maatalouden tuottoja ja vaikuttavat miljoonien afrikkalaisten elinkeinoihin. Ilmastonmuutos näkyy erityisesti pienviljelijöiden tuotannossa, sillä Afrikan maatalous nojaa vahvasti alkeellisiin viljelymenetelmiin ja sadekausiin. Tämän vuoksi maanviljelijät ovat kaikista heikoimmassa ja haavoittuvimmassa asemassa. Viljelytuotannon lisäksi myös karjatalous on alttiina ilmastonmuutoksen vaikutukselle sen alkeellisuuden vuoksi. (Getu 2015.)

Afrikassa vallitseva nälänhätä on yksi keskeinen tekijä muuttoliikenteen kiihtymisessä. Se ei jätä vaihtoehtoa ihmiselle, joka haluaa selviytyä. Kaksi kolmasosaa Afrikan mantereesta on aavikoitunutta tai kuivaa maata. Kuivat maat ovat elintärkeitä maataloudelle ja ruoan tuotannolle, mutta arvioiden mukaan jo kolmessa neljästä viljelyskelpoisesta alueesta on nähtävissä maaperän eri asteista kulumista. Toistuva ja vakava kuivuus on ollut erityisen vaikeaa Afrikan sarven ja Sahelin alueilla viimeisen kymmenen vuoden aikana. Näkyvintä vahinkoa kuivuus on saanut aikaan Itä-Afrikassa, kuten Eritreassa, Etiopiassa, Keniassa, Ugandassa, Tansaniassa ja Somaliassa, joissa maatalous on riippuvainen sadekausista. (Dessalegn & Akalu 2015.) Esimerkiksi vuonna 2011 Afrikan sarven alue koki lähihistorian pahimman kuivan kauden, mikä johti vakavaan nälänhätään Länsi-Afrikassa ja miljoonien ihmisten muuttoliikkeeseen. Syy maahanmuutolle oli epätasainen sadanta viimeisen

vuosikymmenen aikana, jolloin kuivat kaudet olivat olleet pidempiä ja vaikeampia kuin aiempina vuosina.

4. ILMASTOPAKOLAISET JA KANSAINVÄLINEN LAKI

4.1. Yhdistyneet kansakunnat (YK)

Vuoden 1951 Geneven sopimus valmisteltiin toisen maailmansodan jälkeiseksi ajaksi suojelemaan eurooppalaisia pakolaisia. Pakolaissopimus tuli voimaan 22. huhtikuuta 1954. Ainoa muutos tapahtui vuonna 1967, kun yleissopimuksesta poistettiin maantieteelliset ja ajalliset rajoitukset, jolloin sopimuksesta muotoutui universaali ja pakolaiskäsitteen alkulähde. Geneven pakolaissopimusta on sittemmin täydennetty pakolais- ja toissijaista suojelua käsittävillä ohjelmilla (United Nations 1951). Sopimus mahdollistaa pakolaiselle oikeuden hakea turvapaikkaa sopimuksen ratifioineesta maasta. Globaalisti tämä ei kuitenkaan tarkoita, että yksilöt pystyisivät asettumaan minne tahansa, sillä sopimus ei velvoita maita antamaan turvapaikkaa tai vastaanottamaan ihmisiä maahan pysyvästi.

Geneven pakolaissopimus määrittää yksilön ja valtion oikeudet ja vastuut, mutta ei tunnusta ilmastopakolaisten asemaa pakolaisten ryhmässä. Tutkijat ovat korostaneet, että YK:n pakolaissopimus ei ole riittävä tai tarpeeksi edistyksellinen mukautumaan muuttuviin ympäristöolosuhteisiin, ja vastalauseena on ehdotettu sopimukseen kuuluvan pakolaiskäsitteksen laajentamista (Williams 2008; Jakobsson 2010; Biermann & Boas 2010; Stellina & Nafees 2019). Toinen tärkeä viitekehys on ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, jonka mukaan on määritelty suojelunormeja, kuten liikkumisvapaus. Vaikka kansainväliset ihmisoikeussopimukset eivät juurikaan korosta oikeutta turvalliseen ja terveelliseen ympäristöön, YK:n ihmisoikeusneuvosto tunnustaa ympäristön ja erilaisten ihmisoikeuksien suhteen toisiinsa kuten oikeuden elämään, terveyteen, ravintoon, veteen ja suojaan. (ICHRP 2008). Vuoden 1989 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista edellyttää sopimusvaltioita ottamaan vastuuta toteuttamalla asianmukaisia toimenpiteitä sairauksien ja aliravitsemuksen torjumiseksi ottamalla huomioon ympäristön saastumisesta johtuvat vaarat

ja riskit (OHCHR 1990). Ihmisoikeuslainsäädäntöä voidaan tietyissä määrin soveltaa ilmastonmuutokseen, mutta taustalta nousee useita haasteita kohdistuessa ihmisoikeuksien kehystä ilmastonmuutoksesta johtuviin ongelmiin. Ilmastopakolaisten suojelua ei pitäisi jättää vain ihmisoikeusliikkeiden harteille, sillä ilmastonmuutos saattaa jo vaikuttaa haavoittuvien valtioiden valmiuksiin, jotka eivät pysty suojelemaan omaa väestöään. (IOM 2009.) Ihmisoikeussopimukset eivät myöskään tarjoa täyttä laillista suojaa ilmastopakolaisten kohdalla. Kaikista ihmisoikeustavoitteiden onnistumisista huolimatta, ei kansainvälinen laki näe ympäristöterveyttä elintärkeänä yksilön elämän kannalta (ICHRP 2008).

Viimeisen vuosikymmenen aikana on tehty enenevässä määrin tutkimusta, teoreettista työtä ja analyysejä (ks. Jakobsson 2010; Stellina & Nafees 2019; Biermann & Boas 2010; Keane 2004; McAdam 2012), joiden avulla ilmastopakolaisuuden ongelmat on nostettu esille, mutta toimet puuttuvat edelleen. YK:n turvallisuusneuvosto pohti ensimmäistä kertaa ilmastonmuutoksen vaikutuksia pakotetun maahanmuuton kautta kansainväliseen turvallisuuteen ja rauhaan huhtikuussa 2007 (UNSC 2007). YK:n ihmisoikeusneuvosto esitti ensimmäisen päätöslauselmansa ilmastonmuutoksen suhteesta ihmisoikeuksiin vuonna 2008 (OHCHR 2008). Vuotta myöhemmin OHCHR esitti toisen päätöslauselmansa, jossa tunnistettiin ilmastonmuutoksen vaikutukset ihmisiin ja ihmisoikeuksiin. Päätöslauselmassa huomioitiin kasvava tarve tehokkaalle kansainväliselle yhteistyölle tukemalla pitkäaikaisia poliittisia ratkaisuja kansainvälisessä sekä kansallisessa päätöksenteossa. (OHCHR 2009.)

Joulukuussa 2010 otettiin ensimmäinen askel kohti alueellista, kansallista ja kansainvälistä toimintaa, kun sopimus pitkäaikaisesta yhteistyöstä syntyi YK:n ilmastosuojelun puitesopimuksen muodossa. Sopimus osoittaa ilmastonmuutoksesta johtuvan muuttoliikkeen ongelmat kansainväliselle yhteisölle ennakoimalla ilmastosta johtuvaa pakolaisuutta valtiotason suunnitelmissa ja luomalla globaaleja ratkaisuja ongelmaan kansainvälisellä yhteistyöllä (UNHCR 2012, 50). YK:n yleiskokous antoi vuonna 2009 ilmastonmuutoksesta kattavan raportin, joka keskittyy pakotetun maahanmuuton suhteesta ympäristön muutoksiin, ja niiden mahdollisista vaikutuksista kansainväliseen turvallisuuteen, alueiden menettämiseen, kulttuurien selviytymiseen ja valtiottomuuteen (UNGA 2008).

Vuonna 2011 YK:n neuvosto ilmaisi jälleen huolensa ilmastonmuutoksen vaikutuksista kansainväliseen turvallisuuteen ja rauhaan, mutta ei esittänyt mitään ratkaisuja. YK:n ihmisoikeusneuvosto on tunnistanut kansainvälisen yhteistyön tärkeyden etsiessä ratkaisuja

ilmastonmuutoksen vaikutuksiin, mutta ei maininnut ilmastonmuutoksen aiheuttamaa siirtolaisuutta vuosien 2009 tai 2011 päätöslauselmissaan.

YK on esittänyt huolensa ilmastonmuutoksen aiheuttamaa siirtolaisuutta kohtaan, mutta ei ole esittänyt ongelmaan konkreettisia ratkaisuja. Toisin sanoen YK:n saavutukset ovat sinänsä pienet. Sen sijaan vuonna 2015 hyväksytty kansainvälinen Pariisin ilmastopöytäkirja on kansainvälisen ympäristödipolomatian virstanpylväs, sillä sen avulla on ensimmäistä kertaa saatu 195 YK:hon kuuluvaa jäsenmaata sitoutumaan yhdessä ilmastonmuutoksen torjumiseen (The Paris Agreement 2015). Ilmastopakolaisten kannalta sopimus on kuitenkin vaatimaton, sillä se ei tarjoa erityistä apua tai suojelua ilmastonmuutosten vaikutuksista suoraan kärsiville. Sopimuksessa viitataan elinkeinojen, ihmisten suojelun sekä yhteisöjen kestävyysjärjestelmien tärkeyteen, ja nämä kohdat UNHCR näkee olennaisina osoittaessa ympäristömuutosten syitä maahanmuutossa (UNHCR 2016, 3). Tämä kuitenkin kuvastaa UNHCR:n tavoitteiden painottuvan maahanmuuton syihin ilmastopakolaisten suojelemisen sijaan.

Vuoteen 2019 mennessä ei YK ole edelleenkään tehnyt muutosta tai päivittänyt Geneven sopimusta kriittistä huolimatta. Ilmastopakolaisten lailliset oikeudet ovat heikot, sillä heitä ei edelleenkään nähdä osana YK:n pakolaissopimuksen mukaista pakolaisen määrittelyä. YK:n rinnalle on kuitenkin noussut hallitusten välisten yhteistyöjärjestön ulkopuolisia toimijoita kuten The Nansen Initiative, joka syntyi vuonna 2011 ilmastonmuutosta ja ilmastopakolaisuutta käsittelevän Nansen-konferenssin tulosten johdosta Oslolla. Konferenssin perusteella Norja ja Sveitsi sitoutuivat Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön ministerikokouksessa osoittamaan tarvetta yhtenäisempään lähestymistapaan ilmastopakolaisten suojelemiseksi luonnonkatastrofien ja ilmastonmuutoksen kontekstissa. The Nansen Initiative tavoitteena on rakentaa valtioiden välistä yhteisymmärrystä ilmastopakolaisten suojeluohjelman osista, joita voidaan hyödyntää kansallisella, alueellisella ja maailmanlaajuisella tasolla. Ne voivat johtaa uusiin lakeihin ja sitoviin sopimuksiin. Seurantaprosessin tarkoituksena on taata ja helpottaa suositusten käyttöönottoa ja levittämistä.

4.2. Euroopan unioni (EU)

Euroopan Unioni ei YK:n tapaan tunnista ilmastopakolaisia laillisesti eikä EU:ssa ole mahdollista tulkita voimassa olevaa lainsäädäntöä ilmastopakolaisten sisällyttämiseksi suojelujärjestelmään (Kraler, Cernei & Noack 2011). Vaikka ilmastonmuutoksen vaikutukset eivät näy Euroopassa yhtä voimakkaasti kuin Afrikassa tai Aasiassa, EU on pyrkinyt reagoimaan ongelmaan. Viimeisten vuosien aikana lähestyminen ilmastonmuutoksen aiheuttamaa pakolaisuutta ja muuttoliikettä kohtaan on kehittynyt sekä keskittynyt varsinkin Afrikan ja Välimeren alueisiin (Council of the European Union 2006), joiden muuttoliike on vahvasti kytkeytynyt Eurooppaan ja näin ollen myös kansainväliseen turvallisuuteen (European Commission 2008).

EU:n yhteinen lähestymistapa ilmastopakolaisiin on osa EU:n kehitystä, humanitaarisen avun pääosaston sekä muuttoliike- ja sisäasioiden pääosaston yhteistyöpolitiikkaa, johon yhdistyy katastrofiriskien vähentäminen yhdessä ilmastotoimien pääosaston kanssa. Aikaisemmin EU:n sisällä on ollut pyrkimyksiä toimia ilmastopakolaisten hyväksi Euroopan turvapaikka-asioiden tukiviraston toimesta poliittisella tasolla. (European Parliament 2002.)

Ilmastopakolaisten oikeuksia Euroopan sisällä voi auttaa EU:n väliaikainen suojeludirektiivi (TPD - Temporary Protection Directive), jota olisi mahdollista soveltaa massiivisen muuttoliikenteen tapahtuessa. Väliaikainen suojeludirektiivi syntyi vastineena aseellisista konflikteista pakenevien, todellisessa vaarassa olevien ihmisten tai ihmisoikeusrikkomuksien uhrien hyväksi. Vuoden 2013 EU komission pääosastojen julkaisemassa asiakirjassa massiivinen muuttoliike on määritelty tavalla, johon myös ilmastopakolaiset voidaan sisällyttää. (European Commission 2013.) EU:n väliaikainen suojeludirektiivi ei kuitenkaan ota huomioon hitaasti alkavia ympäristömuutoksia.

Alun perin vain neljä EU-maata, muun muassa Suomi, tunnisti minkäänkokoista suojelua ympäristökatastrofien vuoksi siirtyneitä turvapaikanhakijoita kohtaan (European Parliament 2011: 73). Vuonna 2016 Suomen ulkomaalaislaista kuitenkin poistui säädös, jonka mukaan on turvapaikanhakijoille ollut mahdollista myöntää oleskelulupia humanitaarisen suojelun perusteella. Suomi noudattaa EU:n linjauksia, eikä tunnusta ilmastopakolaisuutta Geneven pakolaissopimuksen mukaisesti, mutta tietyissä tapauksissa olisi ilmastopakolaisten ollut aikaisemmin mahdollista hakea oleskelulupaa humanitaarisen suojelun perusteella.

Huomionarvoista on, että TPD-tutkimuksessa ei enää mainita ilmastonmuutosta tai ympäristökatastrofia (European Commission 2015, 2; European Commission 2016). Aikaisempi TPD-tutkimus on maininnut ilmastonmuutoksen, mutta vain kehitysmaissa, epäsäännöllisen ja pakotetun maahanmuuton kontekstissa, sekä korostanut ongelman ehkäisyä maahanmuuttokeskustelussa (European Commission 2015, 2). Euroopan komission ristiriitaisen suhtautumisen vuoksi on hankala todeta, mitkä ovat EU:n työkalut ilmastopakolaisuutta käsitellessä.

5. ILMASTOPAKOLAISUUDEN MERKITYKSET

Tässä luvussa tarkastellaan tarkemmin ilmastopakolaisuuden merkityksiä ja vaikutusta muuttoliikkeeseen asiantuntijoiden näkökulmista. Luvussa nousee esille ilmastonmuutoksen vaikutusten tunnistamisen vaikeus ja yhteys muuttoliikkeeseen johtaviin syihin. Aineistossa pyrin avaamaan haastatteluissa nousseiden asiantuntija kommenttien avulla ilmaston ja ilmastonmuutoksen syy-seuraussuhdetta konflikteihin, sekä identifioimaan ilmastopakolaisia ryhmänä.

5.1. Ilmastonmuutoksen suhde muuttoliikkeeseen

Ilmastonmuutoksen mahdolliset ja olemassa olevat vaikutukset voidaan nähdä uhkana, jotka vaikuttavat ihmisen perustarpeisiin, ennen kaikkea veden ja ruuan saatavuuteen ja siten asumisen mahdollisuuksiin. Yksi suurimmista seurauksista tulee olemaan ihmisten virtaus alueilta, joissa ympäristön muutokset vaikuttavat yksilöiden elinkeinoihin, toimeentuloon ja elämäntapaan. Yleisesti käytetty Norman Myersin vuonna 2005 julkaisema arvio 200 miljoonasta ilmastopakolaisesta vuoteen 2050 mennessä herättää edelleen kritiikkiä. Emme vielä ole täysin perillä akateemisessa maailmassa, mikä ilmaston tai ilmastonmuutoksen todellinen vaikutus on maailmassa tapahtuvaan muuttoliikkeeseen, sillä tutkimusta aiheesta on aivan liian vähän. Tämä nousee esille tekemissäni asiantuntijahaastatteluissa, joissa ilmastonmuutoksen ja ilmastopakolaisuuden parissa työskennelleet asiantuntijat näkivät ilmaston merkityksen muuttoliikkeeseen monin eri tavoin.

A: Minä kuvittelisin näin, niin kuin tieteen näkökulmasta, että edelleen on hyvin vaikeaa tieteellisesti argumentoida niitä pakolaisuuden tai poismuuton pois lähtemisen syitä. Ilmasto kuitenkin näyttäytyy, kun sehän on kolmenkymmenen vuoden säiden keskiarvo. Se on ilmaston määritelmä. Kolmekymmentä vuotta on tosi pitkä aika, jotta voidaan sanoa jotain ilmastosta ja sen takia nyt tämä... tällainen hiipivä, ehkä ilmastonmuutos, joka nyt sitten on tässä tapahtumassa ja siihen toisaalta liittyvät mahdolliset ääri-ilmiöt, jotkut kuivuusjaksot tai tulvat tai tällaiset, niin niiden osoittaminen, että se johtuu ilmastonmuutoksesta, niin sehän on käytännössä mahdotonta.

V: Kuinka niin?

A: No sen takia, et niitä tapahtuu muutenkin. Esimerkiksi nyt kun oli tämä... nyt ei liity pakolaisuuteen, mutta kun oli tämä hyvin vilkas hurrikaani. Se sotki viime syksynä [2017] tuolla Atlantilla ja suurempana kuin koskaan, niin kyllähän nyt sitten on ihan hyvät syyt olettaa, että tällöinen asia, joka on nyt suurempi kuin koskaan mittaushistoriassa ehkä sataan vuoteen tai jotain, niin se todennäköisesti liittyy siihen, että ilmasto on muuttumassa, mutta ei välttämättä. Tästä päästään ihan siis tieteellisesti sellaiseen hankalaan keskustelu, et meillä varmaan puuttuu vielä tieteellinen tutkimus. (Asiantuntija A)

Asiantuntija A:n näkökulma nojautui tieteellisiin faktoihin, sillä ilmastonmuutoksen roolia osana ääri-ilmiöiden syntymistä tai lisääntymistä ei vielä kukaan voida täysin todistaa. Ilmastonmuutosta määrittelevät muutokset keskimääräisissä ilmasto-olosuhteissa, jotka perustuvat satojen tai tuhansien tapahtumien keskiarvoon vuosikymmenien aikana (Wong 2016, 62–63). Center for Climate and Energy Solution -organisaation tutkijat Daniel G. Hubert ja Jay Gulledge käyttävät esimerkkinä 30 vuoden aikana tapahtuvaa yksittäistä sääilmiötä, joka voidaan lisätä tai jättää pois tilastoista ilman pitkäaikaisissa ilmasto-olosuhteissa tapahtuvaa muutosta äärisääilmiössä tai tilastollisessa suhteessa tämän kehityksen tai lämpötilojen nousun välillä. Tämän vuoksi on epä johdonmukaista puhua yksittäisen tapahtuman ja pitkällä aikavälillä tapahtuvan pintalämpötilan nousun välisestä suorasta ilmastosuhteesta. Äärisääilmiöt ovat harvinaisia, minkä vuoksi käytettävissä on vain vähän tietoja, joiden avulla voidaan arvioida niiden intensiteetin ja esiintymistiheyden muutoksia. Mitä harvinaisempi tapahtuma, sen vaikeampaa on tunnistaa pitkän aikavälin muutokset. (IPCC 2012.) Ilmastonmuutoksen ennusteet ovat epävarmoja, sillä ne ovat ensisijaisesti riippuvaisia epävarmoista tulevaisuuden antropogeenisten ja luonnonpakotteiden skenaarioista. Ennusteiden luotettavuuteen vaikuttaa myös ilmastojärjestelmän puutteellinen ymmärrys ja epätarkat mallit, joihin vaikuttaa ensisijaisesti ilmaston sisäinen vaihtelevuus. Tulevaisuudessa tapahtuvaa ilmastonmuutosta on mahdollista ymmärtää paremmin käyttämällä malleja, joilla pystytään hahmottamaan seurauksia ja epävarmuustekijöitä tiettyjen tulevaisuuden skenaarioihin liittyvien olettamuksien perusteella. (IPCC 2013.) Yksittäisten sääilmiöiden tarkastelun vaikeudesta huolimatta, on tutkimuksen kautta mahdollista löytää tärkeitä opetuksia sosiaalisista ja ekonomisista haavoittuvuuksista, ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia torjuessa. Yksittäisiin sääilmiöihin viittaaminen sattumana voi edistää vaarallisen passiivista asennetta ilmastonmuutokseen liittyvien kasvavien riskien kohdalla. Epävarmuus tulevaisuuden sääoloista tai epälooginen

yksittäisten tapahtumien liittäminen osaksi ilmaston lämpenemistä ei tulisi olla esteenä ääriolosuhteisiin ja sen riskeihin varautuessa. (Hubert & Gullede 2011.)

Ilmaston rooli muuttoliikkeessä on tieteellisestä näkökulmasta edelleen hyvin *harmaata aluetta*. Lisäksi tutkimus ilmastopakolaisista itsessään on vielä vähäistä. Siksi oli myös odotettavissa, että osa asiantuntijoista olisi kriittisiä ilmaston suhteesta muuttoliikkeeseen, mikä näkyi asiantuntijoiden A ja B puheenvuoroissa. Asiantuntija B näki ilmastonmuutoksen vaikutuksen mahdollisena, mutta ei tutkimuksen puutteen vuoksi allekirjoittanut sitä keskeiseksi syyksi vaan taustalta nousevaksi osatekijäksi. Hän otti enemmän esille ihmisten elintapojen vaikutusta ympäristöön ja sen myötä ilmastoon:

B: Ilmastonmuutoksen suhdetta muuttoliikkeeseen on tavallaan vaikea tutkia, eihän me vieläkään voida esimerkiksi todistaa jotain äärisääilmiön linkittymistä ilmastonmuutokseen. Sitten on vielä hitaasti kehittyviä olosuhteita niin kuin kuivuus, joka on yksi kaikista eniten ihmisen elämää vaikeuttava tekijä jossain Afrikan sarven alueella. Kuivuus on kuitenkin ääriolosuhde, joka kehittyy hitaasti, mutta se on kehitysmaissa paha homma, kun ei niillä ole mitään infrastruktuuria siihen vastata. Monessa Afrikan maassa maatalous on riippuvainen just sateesta, niillä on niin alkeellinen maatalous. Mutta tuota... Luonnonkatastrofeilla, esimerkiksi vaikka nyt maanjäristykset ja tulvat, niillä on selkeää vaikutusta muuttoliikkeeseen.

V: Eli uskotko ilmastonmuutoksella olevan todellisuudessa edes tekemistä johonkin muuttoliikkeeseen? Luonnonkatastrofeihin ei varmaan yhteyttä voida vielä täysin todistaa.

B: Aivan varmasti on. Merenpinta nousee koko ajan, saarivaltiot on riskissä. Ilmasto lämpenee, tulvat, kuivuus, eroosio, veden ja ruuan puute. Kyllä näihin kaikkiin varmasti ilmastonmuutos ja varsinkin ihmisen toiminta on kosketuksessa, taustatekijänä. Ilmasto on muuttunut kuitenkin koko ajan, kyllähän sen takia muuttoliikettä on tapahtunut koko ihmisen kehityskaaren ajan. Se nyt on fakta. Kyse on ihmisten valinnoista elää, olla kierrättämättä, laajentaa viljelysalueita ja tuhota sademetsiä ja näin edespäin. Ne valinnat vaikuttaa ilmastoon ja sen kautta meidän sosioekonomiseen asemaan nyt ja tulevaisuudessa. Ja tietty se, ettei me voida vielä todistaa ilmastonmuutoksen suhdetta johonkin ääriolosuhteisiin, voidaan me jo todistaa monia muita sen vaikutuksia. Ja ehkä just sen takia, kun ei kaikkea tutkijat voi vielä todistaa, meidän pitäisi ottaa tämä asia entistä vakavammin. Tutkimusta lisää! (Asiantuntija B)

Ihmisen aiheuttamia kasvihuonekaasupäästöjä ja luonnonkatastrofeja tarkastellessa tulee esille ihmisen vaikutus ympäristöön, jota tutkitaan antropogeenisten vaikutusten kautta. Tällä tarkoitetaan ihmisen toiminnan tuottamia vaikutuksia ympäröivään maailmaan (Scott 2014). Tämä sisällyttää esimerkiksi maatalouden, energiateollisuuden, saasteet, kulutustuotteet ja valmisteet sekä liikenteen ja ilmaston lämpenemisen vaikutukset ympäristöön ja elinolosuhteisiin. Ihmisen vaikutus ympäristöön politiikan ja valintojen myötä on ymmärrettävästi dominoiva.

Ilmastonmuutoksen sosiaalisia seurauksia pohtiessa on tieteellisessä keskustelussa muun muassa IPCC:n tutkimuksen myötä tapahtunut kaksi merkittävää muutosta. Ensimmäinen koskee siirtymistä pois epämääräisistä oletuksista ja lausunnoista, jotka koskevat ilmastopakolaisia. IPCC on vuosien saatossa muuttanut alkuperäistä kantaansa maahanmuuton todennäköisiin malleihin suhteessa lisääntyneisiin luonnonkatastrofeihin ja ilmastonmuutoksen kielteisiin vaikutuksiin. Toisena muutoksena nähdään fyysinen haavoittuvuus ilmastonmuutokseen vain yhtenä tekijänä yksilön kokonaisvaltaisessa haavoittuvuudessa ympäristöriskien kohdalla. Poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset uhat kansalliselle-, yksilöllisellä ja yhteisöllisellä tasolla muodostavat ilmastonmuutokseen liittyvän kasvavan riskin mahdollisuuden. (Raleigh, Jordan & Salehyan 2008.) Vuoden 1990 raportissaan IPCC varoitti ilmastonmuutoksen vakavimpien vaikutusten näkyvän ihmisten muuttoliikkeessä, sillä rannikkoalueiden eroosio, rannikoiden tulvat ja vakava kuivuus pakottavat miljoonia ihmisiä siirtymään elinympäristöstään muualle (IPCC 1990, 20). Tästä huolimatta muuttoliike ilmastonmuutoksen seurauksena poistui vuoden 2001 julkaistussa IPCC:n toimintaperiaatteiden yhteenvedosta (IPCC 2001a). Tämän pohjalta on helppo ymmärtää, että suhtautuminen muuttoliikkeen ja ilmastonmuutoksen yhteyteen on vaikeaa ja ristiriitaista jopa asiantuntijatasolla.

Asiantuntijat D ja C näkivät ilmastonmuutoksen pelaavaan isompaa osaa muuttoliikenteen kiihdyttäjänä, mutta edelleen kuten asiantuntija B:n puheessa, näkyi keskeisenä teemana luonnonkatastrofit, joista useampaan otteeseen mainittiin kuivuus.

– on puhuttu luonnonkatastrofeista, mutta kuitenkin et siinä on ajateltu, että siellä taustalla on ilmastonmuutos, et luonnonkatastrofien... Jos nyt ajatellaan, vaikka tulvat, jotka on aika iso juttu jossain päin maailmaa tai sitten... No tietysti, että

ylipäänsä aavikoituminen, jos nyt ajatellaan vaikka Afrikan aluetta, kuivuus, niin kyllähän se ymmärretään jotenkin, että siellä on [ilmastonmuutos] taustalla. Ehkä vanhastaan ei jotenkin ole niin paljoa puhuttu, mutta että nyt on vasta korostettu. (Asiantuntija D)

Afrikan sarvihan on sellainen alue, jossa pitkäaikainen kuivuus on johtanut siihen, että perinteisten elinkeinojen mahdollisuudet menestyä, erityisesti karjanhoidon maatalous ja sen tyyppiset asiat, niin niillä ei oikein ole elintilaa. Silloin kun sieltä lähdetään liikkeelle, niin kohtuullinen osa niistä liikkeelle lähtijöistä on selkeästi ilmastonmuutoksen seurausta. Jossain vaiheessa vielä kiisteltiin vielä siitä onko tämä jotenkin luonnollista kulkua, mutta että kyllä se nykynäkemys on se, että se liittyy tähän ilmastonmuutoksen kokonaisuuteen. (Asiantuntija C)

Ilmastopakolaisuuden käsitykseen kuuluu pakeneminen luonnonkatastrofien seurauksien vuoksi, oli kyseessä hitaasti kehittyvä ilmastonmuutos tai äärihydrometeorologinen ilmiö (ks. Kälin 2010). Kun tarkastellaan Pohjois-Afrikkaa tai Afrikan sarven aluetta, on yksi keskeisimmistä ongelmista alueilla asiantuntijoiden mainitsemat pitkät kuivuusjaksot, jotka vaikuttavat erityisesti maa- ja karjatalouteen negatiivisesti. Asiantuntijoista B, C ja D olivat kaikki työskennelleet eripituisia aikoja eri tehtävissä näillä alueilla ja totesivat kuivuuden vaikuttavan voimakkaasti ihmisen päätökseen liikkua kotimaan ulkopuolelle. Tämä näkyy myös tilastoissa, sillä esimerkiksi vuoden 2011 Afrikan sarven aluetta kohdannut kuivuus aiheutti vahinkoa Etiopiassa, Keniassa ja erityisesti Somaliassa. Kuivuuden vuoksi lähes 400 000 ihmistä menehtyi ja 955 000 ihmistä joutui pakenemaan nälänhätää naapurimaihin (Unicef 2011). Ilmastonmuutoksen vaikutusta vuoden 2011 rankempaan kuivuusjaksoon on IPCC arvioinut todennäköisenä (IPCC 2014), mutta hitaasti kehittyvänä ilmastonmuutoksen ilmiönä on yhteyttä edelleen vaikea todistaa täysin (Kälin 2010, 85). Kuivuusjaksoilla on kuitenkin suuri merkitys ihmisten toimeentuloon ja ravinnon hankintaan, mikä näkyy vahvasti tilastoissa. Vuonna 2017 maailmassa aliravitsemuksesta kärsi 821 miljoonaa ihmistä, joista 20,4 prosenttia asui Afrikan mantereella (FAO 2018).

Asiantuntijat B kertoi ilmastokysymyksen nousseen hänen työssään enemmän esille juuri vuonna 2011, kun Afrikan sarven alueella vallitsi raju kuivuusjakso. Hän kertoi ilmastonmuutokseen liittyvän keskustelun kiihtyneen omassa työympäristössään, sillä

vastaavanlainen kuivuudesta johtuva nälänhätä oli alueella koettu viimeksi Etiopiassa 1980-luvulla, jolloin nälkään menehtyi arvioltaan miljoona ihmistä (Grill 2010).

Silloin 2011 oli kyllä järkyttävää se kuivuusjakso. Pahitenhan se vaikutti just Somalian alueeseen, siellä kuoli todella paljon ihmisiä ja se Kenian rajalla oleva Dadaabin pakolaisleiri varmaan viisinkertaistui kooltaan somalialaisista pakolaisista. Silloin ruvettiin ainakin omassa työyhteisössä oikeasti miettimään, että onko tämä normaalia. Tietysti tiedossa on, että Afrikan sarven alueella ilmastoon kuuluu kuivuusjaksot, mutta ne alkavat olla jo niin äärimmäisiä ja sitten ne sadekaudet, jotka taas aiheuttaa ihan käsittämättömiä tulvia. Kyllä se pistää miettimään, ettei ihan normaalia tämä enää ole. Näistä somaleista me myös käytettiin ihan tätä ilmastopakolaisen termiä. (Asiantuntija B)

Asiantuntija B totesi aikaisemmissa pakolaisiin liittyvissä keskusteluissa viitanneensa pakolaisiin lähes poikkeuksetta Geneve 51 -säädöksen mukaan, jonka pakolaismääritelmään eivät ilmastopakolaiset vuoteen 2019 mennessä edelleenkään mahdu. Pohdinta pakolaisuuden syistä ja taustalta nousevista ilmiöstä kiinnittyi lähinnä pinnalta löydettäviin ongelmiin, joista oleellisimpina nähtiin sota, vaino ja konfliktit. Vuoden 2011 jälkeen asiantuntija B:n työympäristössä alettiin tarkastelemaan tarkemmin näiden syiden taakse. Samaan tapaan kertoi asiantuntija C humanitaaristen organisaatioiden kiinnostuneen näiden tekijöiden taustalla elävistä syistä, joiden merkitys muuttoliikkeen kiihtymiseen voi hänen kokemuksensa mukaan olla hyvinkin suuri, varsinkin tulevaisuudessa.

Tämä tällainen tematiikka, joka liittyy ilmastonmuutoksen kehityksen seurauksiin, on koko ajan kasvanut ja tavallaan tämä ilmasto ja ilmastotekijät sellaisenaan alkaa näyttäytyä yhä useammin sellaisten asioiden yhteydessä, jotka kiinnostaa humanitaarista työtä tekevää organisaatiota. Tavallaan puhutaan sitten luonnononnettomuuksista tai kriiseistä tai konflikteista, niin kiihtyvällä tavalla ilmastonmuutos joltain osin liittyy näihin asioihin ja se kehityskulku minkä pystyy näkemään edessään on se, että nämä tulee entistä enemmän olemaan osa sitä kuviota. (Asiantuntija C)

Kansainvälisellä tasolla ilmastonmuutokseen ja sen ongelmiin on alettu paneutua yhä lisääntyvissä määrin eri perspektiiveistä. Kaikista näkyvimmin ilmaston suhteesta

muuttoliikkeeseen on tutkimusta tehneet YK:n alaiset osastot, joista tärkeimmiksi nousevat hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli (IPCC) ja Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusasioiden korkean edustajan toimisto (OHCHR) ja Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö (UNHCR). IPCC pelaa tärkeää roolia ilmastonmuutoksen tutkimuksessa, sillä se tuottaa tietoa ilmasto-olosuhteiden muutoksesta ja sen vaikutuksesta ympäristöön ja elinoloihin. Vuosittaiset raportit tarjoavat YK:n jäsenvaltioille kattavaa dataa toimia ja etsiä vaihtoehtoisia ratkaisuja ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, mutta ennen kaikkea se mahdollistaa jäsenten sitoutumisen yhteisiin globaaleihin tavoitteisiin ja päätöksiin. OHCHR ja UNHCR tuovat esille pakolaisten lailliset oikeudet ja keskittyvät lisääntyneen muuttoliikkeen myötä tulleiden ongelmien ratkaisuun.

Asiantuntija C:n mukaan kansainvälisessä järjestötoiminnassa ilmastonmuutos näkyy tutkimustavoitteissa hillitä ilmastonmuutoksen vaikutuksia haavoittuvilla alueilla. Luonnonkatastrofeihin keskittyvä toimija kuten Punaisen Ristin Red Crescent Climate Centre pyrkii kehittämään vaihtoehtoisia suunnitelmia kykyyn ja tapaan vastata luonnonkatastrofien jälkeisiin vaikutuksiin, kun taas YK:n humanitaaristen asioiden koordinoitumisto (OCHA) keskittyy luonnonkatastrofeihin valmistautumiseen. Muuttoliikkeeseen paneutunut kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM) puolestaan on tuottanut tärkeää tutkimusta ilmastonmuutoksen vaikutusten vuoksi syntyvistä potentiaalisista muuttoliikkeen aalloista (IOM 2009). Kansalaisjärjestöt ovat yhä useammin huomioineet muuttoliikkeen ja ilmastonmuutoksen suhteen eri näkökulmista (ks. Norwegian Refugee Council 2009). Vuonna 2009 YK:n alainen humanitaarisia järjestöjä kokoava pysyvä yhteistyökomitea (IASC) kokoontui ensi kertaa keskustelemaan ja etsimään ratkaisuja ilmastonmuutoksen ongelmiin, jonka pohjalta perustettu työryhmä on käynyt keskustelua humanitaariseen toimintaan osallistuvien kansalaisjärjestöjen johtajien kanssa (IASC 2009). Työryhmän ja järjestöjen tavoitteena on löytää keinoja ilmastonmuutoksen vaikutuksista seuraaviin mahdolliseen tulevaisuuden kasvavaan muuttoliikkeeseen.

Asiantuntija B jatkoi asiantuntija C:n kanssa samalla linjalla siitä, kuinka ilmastotekijöitä on alettu pohtimaan enemmän humanitaarisella järjestötasolla osana pakotettua muuttoliikettä. Hän kuitenkin totesi ilmastokysymyksen olevan edelleen arkaluonteinen asia tutkimuksen puutteen ja ilmastopakolaisten määrittelemättömyyden vuoksi. YK:n kantaa ottamattomuus ilmastopakolaisuuden ilmiöön heijastelee asiantuntija B:n mukaan monien järjestöjen periaatteita ja suhtautumista ilmastonmuutoksen vuoksi tapahtuvaan liikehdintään.

Järjestöt ovat kiinnostuneita asiasta ja tiedostavat sen [ilmastonmuutoksen], mutta täytyy katsoa ehkä isompia toimijoita, humanitaaristen järjestöjen tapauksessa se on YK. YK ei vieläkään liiemmin ota kantaa ilmastopakolaisuuteen, mutta sillä on suuri valta esimerkiksi järjestötoimintojen periaatteisiin. Tuntuu, että pitäisi saada joku mittari ilmastopakolaisuudelle, että se otetaan oikeasti vakavasti. Pakolaisuutta kun voidaan tutkia, mutta olettaisin tämmöisten hitaasti kehittyvien ilmasto-olosuhteiden olevan asioita, joita edes se pakolainen ei välttämättä ymmärrä. Että se voi olla siinä taustalla. (Asiantuntija B)

YK:n suhtautuminen ilmastopakolaisiin on edelleen vaisu, mikä näkyy YK:n haluttomuudessa esittää tilanteeseen konkreettisia ratkaisuja ja Geneve 51 pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen pysyessä 50-luvulla. Asiantuntijat B, C ja D kritisoivat YK:n toimia ilmastopakolaisuuden ratkaisemiseksi puutteellisina. YK:n toimintaa tukee laaja tutkimus, minkä pohjalta voimme ymmärtää ilmastopakolaisuuden kysymyksen vaikeana. Ilmaston ollessa muuttuva elementti, voi mennä vuosia ennen kuin pystymme täysin todistamaan ilmastonmuutoksen vaikutusten yhteyden ääriolosuhteisiin, luonnonkatastrofeihin tai hitaasti kehittyviin ilmastonmuutoksiin, jotka ovat keskeisin perusta ilmastopohjaiselle muuttoliikkeelle. Asiantuntija A totesi haastattelun aikana ilmaston ja maahanmuuton yhteyden tieteellisenä haasteena, sillä pakotettuun maahanmuuttoon liittyy ensisijaisesti jo vaikeat olosuhteet.

Se on iso tieteellinen haaste luoda jotkut indeksit ilmastolle suhteessa maahanmuuttoon. Pakolaisuuteen liittyy lähtökohtaisesti se sellainen ihmisen marginaalisuus, että hänellä on... hän on köyhä ja hänellä ei ole muuta vaihtoehtoa. Silloin vielä enemmän tullaan ehkä just siihen kysymykseen, että onko se ilmasto sitten se syy. Että jos hän on lähtökohtaisesti köyhää niin... tai tulee sellaiselta alueelta, joka on tavallaan aivan marginaalissa. Kyllä kehityksen näkökulmasta sekin jo johtuu tietysti ehkä ilmastosta, se että se on marginaalissa. Että siellä ei tosiaan sitä kehitystä ole viime vuosikymmeninä ylipäätään tapahtunut. (Asiantuntija A)

Ilmastonmuutos vaikuttaa kaikista laajimmin infrastruktuuriltaan haavoittuviin maihin, joihin lukeutuu lähinnä kehitysmaat (World Bank 2013; UNFCCC 2012; Tacoli 2009). Kehitysmaiden keskeisin ongelma on vähäisten resurssien määrässä, huonossa johdossa sekä

kyvyssä valmistautua tai toimia luonnonkatastrofien suhteen. (Tacoli 2009.) Ilmiö näkyy YK:n maahanmuuttotilastoissa, joista esimerkiksi vuoden 2017 raportissa maahanmuutosta vain 4 prosenttia tapahtui kehitysmaihin. Raportin mukaan muuttoliike tapahtui laajalti keskituloisiin ja kehittyneisiin maihin, näiden prosentiosuuksien ollessa 32 ja 64 prosenttia. (United Nations 2017, 4.) Tämä on loogisesti ymmärrettävää, sillä vapaaehtoinen ja pakotettu maahanmuutto tapahtuu usein kehittyneiden maiden sisällä tai kehitysmaasta parempien elinolosuhteiden perässä kehittyneisiin maihin (ks. Koser 2007).

Asiantuntija A viittasi puheessaan vaikeaan ilmastoon tekijänä, joka vaikuttaa ihmiseen valintaan liikkua maan tai mantereiden sisällä. Afrikan sarven alue ja Pohjois-Afrikka ovat alueina ilmaston puolesta jo ilman ilmastonmuutoksen vaikutusta äärimmäisen haastavia, jonka vuoksi ihminen voi kokea mahdollisuuden esiintyessä helpommaksi liikkua toisenlaiseen ympäristöön. Samaan tapaan asiaa on pohtinut ilmaston ja maahanmuuton yhteyttä tutkiva Jane McAdam, joka näkee hitaasti kehittyvät ympäristötyt osana vapaaehtoista maahanmuuttoa (McAdam 2012). Luonnonkatastrofien suhteen asiantuntija A näki tilanteen asiantuntijoiden B, C ja D tapaan todennäköisenä muuttoliikkeen osana.

5.2. Ilmastonmuutos ja konfliktit

Ilmastonmuutoksen vaikutuksia on alettu pohtia konfliktien taustatekijänä enemmän Syyriassa tapahtuneiden pitkäkestoisten kuivuusjaksojen jälkeen. Konflikti käsitteenä tarkoittaa riitauttavaa tilannetta, joka syntyy erilaisten käsitysten, tavoitteiden ja arvojen yhteenotosta tavalla, jonka lopputulos on yksilöille tai ryhmille merkittävä. Ihmisten erilaiset näkökulmat ja tavat toimia voivat synnyttää jännitteitä, joilla on mahdollisuus kehittyä konflikteiksi. (Alessandra & Hunsaker 2006.) Ympäristömuutosten ja konfliktien yhteyttä maahanmuuttoon on perusteltu hypoteesilla, jonka mukaan ympäristömuutokset voivat johtaa niukkuuden paineesta syntyviin konflikteihin (Kaplan 1994). Lisääntyneet konfliktit on esitetty epäsuorana ilmastonmuutoksen seurauksena (ks. Dixon 1991, 1994, 1999). Pohtimalla konfliktien taustalta nousevia syitä, tarjoaisi se mahdollisuuden ennaltaehkäistä niiden syntymistä tuottaen käyttöön työkaluja, joita voitaisiin hyödyntää jo tilanteiden käynnistyessä.

Keskustellessani asiantuntijoiden kanssa ilmastonmuutoksen suhteesta muuttoliikkeeseen, nousivat konfliktit osaksi ilmastopakolaisuuden teemaa. Asiantuntijat B, C ja D näkivät esillä olevilla konflikteilla ja ilmastolla olevan yhteyttä varsinkin tulevaisuuden skenaarioissa.

Ihan selkeä näkemys tulevaisuudesta, että kun ilmastonmuutoksen seuraukset tulee entistä voimakkaammin vaikuttamaan siihen, että syntyy jopa konflikteja. Jos ajatellaan tavallaan humanitaarisia kriisejä, niin humanitaariset kriisit pahimmillaan kärjistyneinä voi johtaa tilanteisiin, joissa ne aiheuttavat konflikteja ja sitten toisaalta konflikteihin sisältyy aina humanitaarinen kriisi. Että siinä on tämmöinen kahdensuuntainen tie, niiltä osin. Muun muassa veden ja viljelysmaan osalta voi selkeästi nähdä sen, että ne on sellaisia tekijöitä, jotka todennäköisesti tulevat tulevaisuudessa aiheuttamaan konfliktien mittaan asti kehittyviä kriisejä.

(Asiantuntija C)

Ilmastonmuutos varmaan pahimmillaan tulee vaikeuttamaan elinolosuhteita varsinkin tulevaisuudessa. Tietyt alueet tulee sitten olemaan melkoisia aikapommeja, kun viljelysadot epäonnistuvat, ei ole ruokaa, ei vettä, taudit leviää ja hallinto voi olla jo valmiiksi todella korruptoitunut. Konflikti on taattu. Ilmastolla on jo nyt oma rooli, joka vaikuttaa konfliktien syntyyn. Varsinkin maatalouden suhteen. Jos maatalous menee pieleen alueella, missä ilmasto nyt muutenkin voi olla vaikea, tulee ruuasta ensimmäinen konflikti. Toinen on sitten hedelmälliset maat. Kenelle mikäkin kuuluu? Jos kuivat kaudet tästä vielä pahenee, voisin kuvitella monissa maissa aseellisen konfliktien riskin kasvavan. Resurssien pula ajaa ihmisiä liikkumaan, mitä ei välttämättä oteta hyvin naapurimaissa, sillä nämä ihmiset ovat taloudellinen taakka ja uhka muiden maiden resursseille. Rajojen sulkeminen voi pahentaa tilannetta, jos pakolaiset väkisin pyrkii rajan yli. (Asiantuntija B)

Afrikan ja Aasian subtrooppisten alueiden on ennustettu käyvän läpi haitallisia ympäristömuutoksia kuivuuden ja äärimmäisten sääilmiöiden lisääntymisen myötä, mikä tarkoittaa selviytymiseen liittyvien riskien kasvua (IPCC 2007). Nykyaikana tapahtuvat aseelliset konfliktit sijaitsevat usein kehitysmaissa, joista useimmat kärsivät merkittävästä ympäristöongelmista. Keskeisimpiä ongelman aiheuttajia ovat teollistuminen, saastuminen, antropogeeniset vaikutukset, väestönkasvu ja luonnon prosessit, kuten sääolosuhteiden muuttuminen ja alttius luonnonkatastrofeille. Ilmastonmuutoksen vaikutus voi

tulevaisuudessa vaikeuttaa tilannetta entisestään. (Scheffran, Brzoska, Brauch, Link & Schilling 2012.)

Maahanmuutto sen sijaan voi kasvattaa konfliktien riskiä tai vaarantaa vastaanottavan yhteisön turvallisuuden (Smith 2007; Reuveny 2007; Tafesse 2007; Campbell 2008). Asiantuntija B mainitsi esimerkkinä Dadaabin pakolaisleirin, jonka sulkemisesta Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö joutui neuvottelemaan Kenian hallinnon kanssa vuonna 2016. Kenian hallitus perusteli leirin lakkauttamista viitaten kansallisiin turvallisuuskysymyksiin, somalien hitaaseen palauttamiseen ja kansainvälisen yhteisön epäonnistuneeseen pyrkimykseen tukea Keniaa pakolaisten huolehtimisessa (Amnesty International 2017). Asiantuntija B kertoi pakolaisten vastaanottamisen olevan vaikea tilanne, sillä pakolaiset ovat valtioille taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen taakka. Rajojen sulkeminen voi kohottaa aseellisen konfliktin riskiä, jos pakolaiset pyrkivät rajan yli väkisin.

Ilmaston näkivät asiantuntijat B ja C kulkevan käsikädessä konfliktien kanssa, sillä useiden konfliktien taustalta saattoi löytyä riitatilanne puutteellisista resursseista, jotka olivat seurausta luonnonkatastrofeista tai ympäristössä esiintyvistä ongelmista. Tähän syynä voi olla ilmastonmuutos tai pelkkä ilmasto, jota asiantuntija B painotti puheessaan, korostaen Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueen ilmasto-olojen haasteellisuutta. Samaan tapaan korosti asiantuntija A ilmaston ja ilmastonmuutoksen eroa, sillä hän näki ilmasto-olosuhteiden merkityksen jopa oleellisempänä käsitteenä konfliktien mahdolliselle synnylle:

Musta tämä kysymys konflikteista on erittäin mielenkiintoinen, sillä tässä on minusta tärkeää miettiä, puhutaanko ilmastosta vai ilmastonmuutoksesta. Me kaikki tiedetään, että se ilmasto isossa osassa Afrikkaa on todella haastavaa. (Asiantuntija A)

Asiantuntija A:n mukaan ilmasto Afrikan mantereella on alueesta riippuen voimakkaasti elinolosuhteisiin vaikuttava. Tämä voi monissa tapauksissa herättää ajatusta maahanmuutosta toiselle alueelle, jossa elämisen olosuhteet voivat olla suotuisimmat ja elintaso korkeampi. Hän näki ilmaston osana kehitysmaiden ongelmia, sillä vaikean ilmaston vuoksi esimerkiksi viljelykasvien menestyminen kuivassa ympäristössä ilman jatkuvaa veden saavutettavuutta haastaa maataloutta ja karjan tuotantoa. Useissa Afrikan maissa ravintoa on vähän, sen laatu on heikkoa ja saatavuus hankalaa (Sasson 2012). Nälän myötä tyytymättömyys hallintoon ja epätasapainoiseen resurssien hallintaan ja jakamiseen voi aiheuttaa konflikteja, joiden

taustalta keskeisenä tekijänä saattaa löytyä ilmasto. Asiantuntija A suhtautui kriittisesti ilmastonmuutoksen merkitykseen konfliktien synnyssä ja kertoi tieteellistä tutkimusta olevan liian vähän, jotta voisimme vielä todistaa näiden tekijöiden asiayhteyttä. Asiantuntija D pysyi samoilla linjoilla asiantuntijoiden B ja C kanssa:

D: Itsekin ajattelen just, että miten se on näkynyt esimerkiksi, jos ajatellaan tuota Afrikan sarvea, niin mikä on syy ja seuraus, kun ihmiset liikkuu niin, että konfliktit syntyy esimerkiksi maan omistamisesta. Nyt jos ajatellaan vaikka Syyrian konfliktia, niin siellähän on osittain taustalla se [ilmasto]. Ja se, että kuka hallitsee ja kuka saa sitä maata ja kenelle se viljava maa kuuluu, kun ihmiset muuttaa sitten alueelta pois, jossa ilmastonmuutos on aiheuttanut kuivuutta.

V: Eli voidaanko ajatella, että ilmastonmuutos voi olla esimerkiksi taustalla oleva tekijä, joka on vaikeuttanut elinoloja, vaikka maataloutta ja sitten jo huonon hallinnon vuoksi pahentanut tilannetta ja saanut konfliktin aikaiseksi, minkä vuoksi sitten ihmiset pakenevat?

D: Varmasti näin on, että sitten on joutunut vainotuksi niin kuin sen seurauksena. Jos ajatellaan tätä karmeeta Syyrian tilannetta. Siellähän on kysymys tästä. Se on sellainen yksi juonne, syy siihen, mutta että esimerkiksi Afrikan Saharan eteläpuolisen Afrikan ja niitä alueita, niin ihan varmasti. Ja sitten aikaisemmin oli esimerkiksi, kun oli tämä humanitäärinen oleskelulupa mahdollista, niin en tiedä enkä ole huomannut, että sitä olisi selvitetty, että minkä verran siellä juontaa juurensa niin, että voitaisiin tavoittaa mitä siellä voi olla taustalla. (Asiantuntija D)

Ennen vuoden 2011 Arabikevään alkua ihmisten tyytymättömyys elinolosuhteisiin kasvoi viljelysatojen tuhouduttua ja vesihuoltoon liittyvien ongelmien jälkeen tavalla, joka kohdistui jo ongelmallisen hallinnon toimiin (Gleick 2014). Ilmastonmuutoksen merkityksestä Syyrian sodan alkamiseen on kiistelty tutkijoiden kesken ympäri maailmaa (FAO 2012), mutta tieteellisellä tutkimuksella ei ole vielä voitu todistaa asioiden yhteyksiä toisiinsa täysin. Asiantuntija D mainitsi Syyriassa tapahtuvan sodan taka-alalta nousevat ympäristöongelmat kuten vuosien 2007-2010 aikana näkyneet kuivuusjaksot, joiden jälkeen maan poliittinen epävakaus korostui entisestään. Hän herätteli esiin kysymystä syyrialaistaisten pakolaisten tilanteesta sekä ennen vuoden 2016 humanitaarisen lain poistumista tulleiden turvapaikanhakijoiden taustalla olevista olosuhteista. Käytännössä pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden elämää ennen Suomeen saapumista on vaikea tutkia, sillä useimmilla

ihmisillä jopa henkilöllisyystodistukset ovat kadonneet (UNHCR 2013). Pakolaisten oikeudet kiinnittyvät Geneve 51 pakolaisten oikeusasemaa koskevaan yleissopimukseen, joka oikeuttaa turvapaikan vainon perusteella. Tämän vuoksi on epätodennäköistä olettaa, että turvapaikanhakija perustelisi oikeuttaan turvapaikkaan ilmasto-olosuhteiden muutoksella. Se ei kuitenkaan sulje ilmaston tai ilmastonmuutoksen yhteyttä alkaneisiin konflikteihin.

Asiantuntija D mainitsi muiden asiantuntijoiden ohella resursseihin liittyvät konfliktit. Maailman talousfoorumi esitti vuonna 2016 Global Risks-raportissaan ilmastonmuutoksen uhkaavan vakavasti elintarviketurvaa kahdella tavalla. Ensimmäisenä mainitaan markkinat, jotka ovat alttiita epävakaisuudelle. Lämpötilan nousu ja sademäärän muutokset hidastavat viljelykasvien kasvua, mistä seuraa elintarvikkeiden hintojen nousu sekä tarjonnan ja kysynnän epätasapaino. Toisena ilmastonmuutoksen vaikutukset kuten ympäristöongelmat ja luonnonkatastrofit voivat häiritä elintarvikejärjestelmiä ja kuljetuksia sekä horjuttaa markkinoita ja aiheuttaa paikallisella ja alueellisella tasolla elintarvikepulaa. Yhdessä nämä muodostavat kansallista ja alueellista epävakautta, humanitaarisen riskin, jonka takia muuttoliike saattaa lisääntyä. (World Economic Forum 2016.)

Afrikan sarven maiden tilanne on poliittisesti vaikea, sillä Somalia, Etiopia, Eritrea, Djibouti ja Sudan kärsivät pitkittyneistä poliittisista riidoista, jotka ovat seurausta paikallisista ja valtakunnallisista vainoista, valtioiden välisestä kilpailusta ja identiteettipoliitikasta (Leenco, 2004). Pohjois-Afrikan ohella myös sarven alueen taustalla on vaikeat ilmasto-olosuhteet, kuten jo mainitut kuivuusjaksot ja sadekausien aikaiset tulvat. Näiden seurauksena ihmisten asutusalueet, ympäristö sekä maa- ja karjatalous voivat tuhoutua tai muuttua elinkelvottomaksi.

D: Ihmiset, jotka vaikka muuttavat Somaliasta tai siellä maasta toiseen niin... he kulkee niin, että he ei tule edes näkyviksi. Ja sitten, että miten paljon se on sidottu konflikteihin, et sitten kun tulee konflikteja, niin sitten ihmiset liikkuvat sen seurauksena.

V: Mutta sillä on jotain tekemistä konfliktien syntymiselle?

D: On ihan varmasti, ja esimerkiksi Somaliassa sehän on jo nähty, että siellä on näkyvissä vielä miten klaanit hallitsee ja minkälainen mahdollisuus kenelläkin on esimerkiksi hallita alueita. Maata. Ja sitten kun se maa ja vesi on vähissä, syntyy konflikteja. (Asiantuntija D)

Ruuan ohella kaikkien asiantuntijoiden mukaan konflikteja aiheuttava resurssi tulee olemaan vesi. Veden saatavuus on täysin välttämätön elementti elämän jatkuvuudelle ja vesipula voi aiheuttaa kohonnutta konfliktien syntymisen riskiä. YK:n vuoden 2015 julkaistussa vuoden 2030 tulevaisuudennäkymiin perustuvassa agendassa osoitettiin huonon talouden ja infrastruktuurin johtavan riittämättömän vesihuollon, sanitaation ja hygienian vuoksi miljooniin kuolemiin. Näin ollen vesipulalla on negatiivinen vaikutus elintarviketurvaan, koulutukseen, markkinoihin ja toimeentuloon. (United Nations 2005.) Maailmanpankin vuonna 2016 julkaisema raportti ilmastonmuutoksen vaikutuksista veteen ja talouteen osoitti veden saatavuuden mahdollisesta vaikutuksesta muuttoliikkeeseen ja konflikteihin. Raportissa korostetaan muuttoliikkeen kasvamista maissa, joissa talouskasvu on sidoksissa sademääriin alkeellisen maa- ja karjatalouden harjoittamisen vuoksi. (World Bank 2016.) Elämän kannattavuus voidaan mitata resurssien kautta, ja kaikki asiantuntijat näkivät niiden puutteen osana kiihtyvää muuttoliikettä. Asiantuntija B alleviivasi ihmisen luontaista halua selviytyä, mikä tietyissä tilanteissa tarkoittaa muuttoliikettä osana adaptaatioprosessia.

– ilmastonmuutoksen myötä maahanmuutosta tulee osa adaptaatiota. Varsinkin siinä tapauksessa, kun kyse on ympäristön tuhoutumisesta tai ilmaston vuoksi syntyneistä konflikteista. (Asiantuntija B)

5.3. Ilmasto-, ympäristö- vai ilmastonmuutospakolaisuus?

Haastattellessani asiantuntijoita muuttoliikkeestä ja ilmastonmuutoksen yhteydestä, jouduin uudelleen pohtimaan ilmastopakolaisuuden käsitystä ja siihen liittyviä kysymyksiä. Ilmastopakolaisuutta on käsitteenä käytetty ensimmäisiä kertoja 1980-luvulla, jolloin maahanmuuton tutkimuksessa ilmastopakolaisista puhuttiin vielä ympäristöpakolaisten nimikkeellä. Ympäristöpakolaisuuden käsite perustuu pakotettuun maahanmuuttoon tilanteessa, jossa ympäristö on muuttunut elinkelvottomaksi tilapäisesti tai pysyvästi (ks. El-Hinnawi 1985). Nykypäivän ilmastopakolaisuus sisällyttää samat perusteet, mutta ympäristössä tapahtuvien muutosten myötä, on käsitteeseen sisällytetty ilmastonmuutoksen mahdollisista vaikutuksista johtuvat ympäristön ongelmat, jotka voivat aiheuttaa pakotettua maahanmuuttoa (Myers & Kent 1995). Ilmastonmuutoksen rooli Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueella hitaasti kehittyvissä ilmastonmuutoksissa kuten aavikoitumisessa, eroosiossa,

tulvissa ja kuivuudessa on mahdollinen, mutta tieteellisen tutkimuksen avulla ei näitä yhteyksiä ole pystytty vielä todistamaan täysin varmoiksi. Pitäisikö meidän tässä tapauksessa erotella ympäristösyistä pakotettuun maahanmuuttoon ajautuneet ihmiset ilmastonmuutos-, ilmasto- tai ympäristöpakolaisiksi? Asiantuntijat D:n mukaan pakotettuun maahanmuuttoon liittyvässä tutkimuksessa ilmastopakolaisista on käytetty useita eri termejä, joista suurin osa viittaa luonnonkatastrofien vuoksi muuttamaan joutuneisiin ihmisiin.

Pakkomuuttotutkimuksen alueella se on jotenkin catastrophe induced people tai displaced. Paljon on käytetty vanhastaan tätä displaced, mutta sekään ei ole kauhean hyvä sana minun mielestäni. Se on vähän kuin siitä kokonaan toimijuus puuttuisi.
(Asiantuntija D)

Ilmastopakolaisuuden tutkimuksen päällimmäisenä ongelmana on käsitteellisen selkeyden ja yksimielisyyden puute, jotka vaikeuttavat vertailevia tutkimusohjelmia ja tiedonkeruuta (Scheffran, Brzoska, Brauch, Link & Schilling 2012). Suurin osa ilmastopakolaisuuteen liittyvistä arvioista ja tutkimuksesta tähän saakka on käsitellyt ilmiötä ympäristöpakolaisten käsitteen kautta. Termin käyttöä alettiin suosia YK:n ympäristöohjelman vuoden 1985 raportin myötä (El-Hinnawi, 1985). Ympäristöpakolaisten käsite sisällyttää yleensä ilmastopakolaiset (ks. Myers 2002, 611), mutta käsitteen laajuuden vuoksi on mahdotonta määritellä tai eritellä ilmastonmuutoksen vuoksi tapahtuvaa pakotettua maahanmuuttoa (Scheffran, Brzoska, Brauch, Link & Schilling 2012). Ilmastopakolaisuutta käsitteenä ei ole olemassa, vaan ilmastopakolaisista käytetään asiantuntija D:n mukaan ympäristöpakolaisuuteen viittaavia termejä, kuten ympäristösyistä siirtymään joutunut henkilö (environmentally displaced) tai katastrofin vuoksi siirtymään joutunut henkilö (catastrophe induced people). Asiantuntija D näki käsitteet ongelmallisina, sillä ne eivät hänen mukaansa ota tarpeeksi huomioon yksilön tai ryhmän toimijuutta ja heidän käsitystään itsestään pakolaisina.

Ilmastonmuutoksen vaikutusten epävarman tulkitsemisen vuoksi koki asiantuntija B puheen ympäristöpakolaisista toimivampana. Hänen mukaansa on mahdotonta edelleenkin tulkita esimerkiksi pakolaisten kohdalla heidän todellisia motiivejaan maahanmuuttopäätökselle. Tämän taustalta nousee vainon tai vainon pelon pohjalle rakentuva YK:n pakolaissopimus, josta ympäristösyyt sulkeutuvat pois. Asiantuntija B näki tämän ongelmana, sillä rajallisen

pakolaiskäsitteen vuoksi emme pysty tutkimaan kunnolla ilmastopohjaisia syitä pakotetulle maahanmuutolle.

Ilmastopakolainen terminä on vaikea, en tiedä olisiko parempi puhua yhä ympäristöpakolaisista, sillä he joutuvat liikkumaan ympäristön muutosten takia. Usein niin, että ympäristö muuttuu elinkelvottomaksi. Niissä taustalla voi olla ilmastonmuutos. YK:n pakolaiskannan vuoksi itse kokisin ympäristöpakolaisuuden poliittisesti korrektimpana, sillä se ei myöskään sulje pois ilmasto- tai ilmastonmuutosta. Joku yhteinen kansainvälinen määrittely tästä pitäisi rakentaa, sillä tutkimuksen tuottaminen on epäedullista ja vaikeaa ilman yhteisesti tunnustettua määritelmää. (Asiantuntija B)

Asiantuntija B näki ympäristökatastrofit ympäristöpakolaisuuden perustana, tulkiten hirmumyrskyjä, tulvia, tsunameja ja muita nopeasti tapahtuvia äärihydrometeorologisia ilmiötä osana nopeasti syntyvää, usein tilapäistä muuttoliikettä. Ilmastopakolaisen käsitteen asiantuntija B yhdisti enemmän ilmastonmuutokseen, joskin kertoi käyttävänsä termejä työssään synonyymeinä. Hänen mukaansa voisimme laskea ilmastopakolaiset osaksi ympäristöpakolaisten käsitettä, sillä molemmissa keskeisenä syynä on ympäristön muuttuminen elinkelvottomaksi. Ilmastopakolaisuuteen liittyvän tutkimuksen suhteen asiantuntija B osoitti kansainvälisesti tunnustetun määritelmään suuntaa, jotta tieteellisesti pätevää tutkimusta olisi edes mahdollista tuottaa. Tämän hetkinen ilmastopakolaisuuteen liittyvä käsitteistö on hänen mukaansa sekavaa ja kontekstista riippuvaista. Samaan tapaan ajatteli myös asiantuntija A, joka näki tieteellisen tutkimuksen ilmastopakolaisten suhteen puutteellisena, sekä pohti määritelmälle asetettavia reunaehtoja.

Selvästi näkee, että tämä ilmastopakolaisuus on vielä tämmöinen tieteellisesti kypsymätön hedelmä, että sitä ei ole tutkittu ja just se kytkeä siitä, että mitkä ilmastoparametrit ja niistä tai niihin liittyvät sääparametrit ja tällaiset kynnyksarvot esimerkiksi, että voidaanko määrittää nyt joku kynnyksarvo sille, että ihminen päättää lähteä. (Asiantuntija A)

Ilmastopakolaisuuden määrittely on tieteellisellä kentällä vaikeaa erityisesti tilanteissa, joissa viitataan ilmastonmuutoksen vuoksi tapahtuvaan pakotettuun maahanmuuttoon. Maantieteellisestä näkökulmasta pystymme tilastoimaan ihmisten liikehdintää esimerkiksi

tiettyjen lämpötila-arvojen kasvaessa, mutta varsinaista tutkimusta ilmastonmuutosten vaikutuksesta tähän ei ole. Syy on looginen, sillä tilannetta on mahdotonta tutkia ennen ilmastonmuutoksen yhteyden todistamista tiettyihin luonnonilmiöihin. Asiantuntija A koki saarivaltioiden hukkumisen merenpinnan nousun vuoksi olevan selkeä esimerkki mahdollisesta ilmastopakolaisuudesta, mutta useilla muilla alueilla tapahtuvan maahanmuuton olevan monisyisempää.

Puhutaan ilmastopakolaisuudesta niin sitten pitäisi selkeästi osoittamaan tällainen syy seuraussuhde ja kun sinä itsekkin mainitsit tuossa esimerkiksi nuo pienet alavat saarivaltiot, niin nehan on ihan konkreettisia esimerkkejä siitä, jos merenpinta kohoaa ja saarivaltio hukkuu mereen niin se on... siinä ei ole kahta kysymystä, että eikö siinä ole ilmastopakolaisuudesta kyse, mutta mennään Pohjois-Afrikkaan tai mennään mihin vaan Sahelin alueelle ylipäätään tai Lähi-itään, niin sitten siellä on niin monisyiset ne jutut, että silloin ilmastopakolaisuudesta puhuminen alkaa olla jo harmaata vyöhykettä. Ja sitten tietenkin tullaan myös siihen, että 70-luvulla on voinut olla ihan yhtä huono tilanne ilmaston näkökulmasta, mutta ihmisillä ei ollut mahdollisuutta lähteä. Eli silloin on vaan kuoltu paikalleen ja nyt tietysti ennen kaikkea varmaa siis kännykät, jotka on nyt levinnyt kaikkialle maailmaan, ja se tiedon virta. Sitten minä näkisin, että myös nämä ihmisalakuljettajat ja se, että joku tekee bisnestä toisten huonolla asemalla. Niin ne on tällaisia, jotka oikeasti saa sen pakolaisuuden aikaiseksi, vaikka se ilmastotausta on voinut olla siellä jo vuosikymmeniä. (Asiantuntija A)

Asiantuntija A näki ihmisten liikehdinnässä tapahtuneen kehityksen myötä maahanmuuttopäätökseen liittyvän ratkaisun tekemisen helpottuneen. Ymmärrys oman maan ulkopuolella tapahtuvasta elämästä voi synnyttää muuttoliikettä, jos toivottu elämänlaatu ja olemassa olevat elinolosuhteet eivät kohtaa. Ilmaston suhde päätökseen voi olla yksi osatekijä monimutkaisessa prosessissa. Historiallisesti ihmisen muuttoliikettä ilmaston vaihtelujen vuoksi on esiintynyt koko ihmiselämän ajan. Muuttoliikkeen oleelliset valinnat perustuvat liikkumiseen tai jäämiseen liittyvien riskien ja hyötyjen punnitsemiseen. Tähän kuuluu mahdollisuudet ja rajoitukset, jotka kytkeytyvät osaksi ajoitusta ja muuttoliikkeen määränpäättä. (Barnett & Weber 2010; Bates 2002.) Tällaiseen liikehdintään kuuluu maan sisällä tapahtuva pakkosiirto ja kansainväliset rajat ylittävä muuttoliike. Liikehdintä voi olla pysyvää, lyhytaikaista, kausittaista tai luonnon kiertokulkua noudattavaa (McMichael,

Barnett & McMichael 2012). Maahanmuutto päätökseen liittyvät ratkaisut vaihtelevat pakotetusta vapaaehtoiseen, vaikka useissa tapauksissa kyse ei ole täysin kummastakaan (Koser 2007). Muuttoliike ilmastonmuutoksen vuoksi putoaa todennäköisesti samanlaisen kirjon sisään.

Asiantuntija A painotti ilmastopakolaisuudesta puhuessaan käsitteen todellista sisältöä. Hänen mukaansa on tärkeää selvittää, kuinka identifioimme ilmastolähtöisen maahanmuuton ja mitä käsitteistöä meidän tulisi ilmiöstä käyttää. Puhummeko nyt ilmastonmuutoksen takia lähtevistä ihmisistä, vaikka ilmastonmuutoksen yhteyttä muuttoliikkeeseen pidetään yhä kiistanalaisena ja se nojautuu vahvasti tulevaisuusskenaarioihin ja arvioihin ilmastonmuutoksen kehityksestä? Vai puhummeko ympäristöpakolaisista, jotka liikkuvat ympäristökatastrofin vuoksi? Vai onko kyse asiantuntijoiden A ja B:n mainitsemista vaikeiden ilmasto-olosuhteiden vuoksi liikkuvista pakolaisista? Ovatko ilmastopakolaiset osa pakotettua vai vapaaehtoista maahanmuuttoa? Asiantuntija A:n mukaan ilmastopakolaisuuden tutkimus vaikeutuu pelkän käsitteistön puutteellisuuden vuoksi, minkä takia valtakunnallisten hallintojen sisällä ja tieteellisissä yhteisöissä tulisi rakentaa jonkinlainen kokonaisuus, jonka perusteella termistö ilmastopakolaisuuteen liittyvän ilmiön ympäriltä rakentuisi kasaan.

Pakotetun ja vapaaehtoisen maahanmuuton suhteen oli asiantuntijoiden mielipide lähes yksimielinen ja ilmastopakolaiset nähtiin osana pakotettua maahanmuuttoa. Pakotettuun maahanmuuttoon vaikuttivat ympäristösyöt joko keskeisenä elementtinä tai taustatekijänä. Asiantuntija C identifioi ilmastopakolaiset tarkemmin ryhmänä, joka joutuu pakkomuuttamaan kotiseudultaan alueellisesti tai kansainvälisesti, ympäristön tuhouduttua elinkelvottomaksi tavalla, jota ei voida korjata. Saman ajatuksen jakoi myös asiantuntija B.

Pakolaisuuteenhan liittyy se, että ihmiset kun he lähtevät kodeistaan, niin heidän ensisijainen tavoitteensa on perinteisesti ollut palata takaisin kotiin. Ja se mikä tässä nyt muuttuu, on se, ettei tätä mahdollisuutta enää ole. Se on osa sitä todellisuutta, mutta toinen osa sitä todellisuutta on se, että pakolaisuuteen liittyy myöskin perinteisesti se, että paetaan mahdollisimman lähelle lähtöpaikkaa. Eli ihmisten ensimmäinen ajatus ei ole se, että he lähtevät niin kauas kuin mahdollista, vaan ensimmäinen ajatus on se, että mennään naapurimaahan tai seuraavaan maahan. Sen johdosta niin pakolaisuushan näyttäytyy nykyisinkin ei tällaisena kehittyneen

maailman ongelmana todellisuudessa, vaan vähemmän kehittyneen maailman ongelmana juuri sitä syystä, että pakolaisia lähtee kaikkein eniten heikommassa asemassa olevista kohteista ja he ensisijaisesti siirtyvät niihin naapurimaihin, joista useimmat ovat alikehittyneitä ja joiden voimavarat ei välttämättä riitä niitä hostaamaan. (Asiantuntija C)

Ilmasto- tai ympäristöpakolaisuudessa... kumpaa nyt haluaa ikinä käyttääkään, käsitteenähän ne ovat periaatteessa synonyymejä. Oleellista niille on liikkuminen kotimaasta ympäristön muuttuessa elinkelvottomaksi. Ilmastonmuutoksen vuoksi se ympäristö voi muuttua sillä tapaa elinkelvottomaksi, ettei se enää siitä toivu. Eli ihminen ei voi enää palata. (Asiantuntija B)

Asiantuntijat B, C ja D näkivät ilmastonmuutoksen muuttavan muuttoliikettä radikaalilla tavalla, johon kuului ympäristön muuttuminen elinkelvottomaksi. Pakolaisuuden periaatteisiin kuuluu yksilön mahdollisuus ja halu palata kotimaahan, joka ilmastonmuutoksen ja vaikeiden ympäristökatastrofien tapahtuessa poistuu. Ilmastopakolaista identifioidessa varsinkin asiantuntija B koki tämän tekijänä, joka erotti ilmastopakolaiset ryhmänä muista pakolaisista. Ilmastopakolaisuuteen liittyvään ilmiöön yhdistettiin asiantuntijoiden puolelta peruuttamattomuus, kehitysmaat ja maiden haavoittuvuus ympäristön muutosten edessä, mutta myös kyseenalaisuus. Tästä puhui enemmän asiantuntija D, joka koki ilmastopakolaisten tippuvan tietynlaiseen välikäteen, jossa heitä ei tunnisteta tai haluta tunnistaa.

– kun on ollut tätä sanontaa että "kaiken maailman ilmastopakolaiset"... Niin tässä jollain tavalla siitä on tehty enemmän sellainen negatiivi. (Asiantuntija D)

Ilmastopakolaisten kohdalla asiantuntija D kertoi nähneensä ongelman vähättelyä, minkä hän koki vuoden 2015 tapahtuneen pakolaiskriisin seurauksena. Asiantuntija D:n mukaan ihmisten asenteet pakolaisten vastaanotossa ovat näyttäneet ristiriitaisina, mihin on vaikuttanut aiheen poliittisuus ja integrointiin liittyneet ongelmat. Hän mainitsi vuoden 2016 humanitaarisen lain poistumisen olleen askel taaksepäin ongelman kohtaamisessa, sillä päätöksen vuoksi ei ilmaston takia pakotettuun maahanmuuttoon ajautuneet ihmiset ole enää oikeutettuja turvapaikkaan. Ilmastopakolaisuutta ei asiantuntija D:n mukaan ymmärretä tai oteta täysin vakavasti, mihin osasyllisenä hän koki ilmastonmuutoksen politisoitumisen ja

muuttoliikkeeseen liittyvät pelot turvallisuusriskeistä isäntämaissa. Ongelmia hänen mukaansa lisää ilmastopakolaisten määrittelemättömyys ja olemattomat oikeudet YK:n ja EU:n silmissä.

Kaikkien asiantuntijoiden puheissa säilyi ilmastopakolaisten määrittelemättömyydestä johtuvat puutteet YK:n hallinnossa, jonka periaatteet heijastuvat myös EU-tasolle. Ilmastopakolaisuutta ei asiantuntijoiden B ja D mukaan oteta tarpeeksi vakavasti ongelmana, joka todellisuudessa kaipaisi kipeästi ratkaisua. Asiantuntija B koki YK:n haluttomana ilmastopakolaisten tunnistamisen suhteen, sillä se lisäisi YK:n taloudellista taakkaa pakolaisten suojelussa.

Tavallaan tämä on jo varmaan aika poliittista, mutta kyllä YK:lla on varmaan syynsä siihen, miksi he eivät tunnista ilmastopakolaisia. Yksi syy on tutkimuksen vajavaisuus ja toinen tutkimuksen määrä. Ilmastopakolaisia tulee olemaan todennäköisesti tulevaisuudessa ihan jumalaton määrä. Nyt puhutaan sadoista miljoonista ihmisistä, jos vaikka saarivaltiot nyt katoaa merenpinnan nousun myötä. Tämä olisi aivan valtava taloudellinen katastrofi. (Asiantuntija B)

Osa hallitusten välisistä järjestöistä kuten Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM) ja Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestö (UNHCR) hylkivät ympäristö- ja ilmastopakolaisiin liittyvää termistöä. Tämä johtuu hallitusten välisten järjestöjen rakentamista laillisista oikeuksista, jotka koskevat pakolaisia (Scheffran, Brzoska, Brauch, Link & Schilling 2012). Näistä keskeisimpien säädäntöjen mukaan pakolaisuuden käsite tulisi rajautua Geneve 51 pakolaisten oikeusasemaa koskevaan yleissopimukseen, jonka mukaan henkilö joutuu pakenemaan kotimaastaan vainon pelosta. Vaihtoehtoisesti jotkut kansainväliset järjestöt suosivat ympäristöpakolaisen käsitettä, jossa viitataan ihmisiin, jotka joutuvat pakkomuuttamaan ympäristössä esiintyvien muutosten vuoksi (UNHCR 2002, 12–13; Keane 2004). Asiantuntijat B ja D kokivat YK:n suhtautumisen ilmastopakolaisiin ongelmallisena, koska YK ei halua laajentaa pakolaisten oikeusasemaa koskevaa yleissopimusta, eikä näin ollen tunnista tai tarjoa suojelua ilmastopakolaisten ryhmälle. Asiantuntijoiden mukaan YK:n haluttomuus tunnistaa ilmastopakolaisten ryhmä on esteenä ilmiöön liittyvän tutkimuksen kehityksessä.

Asiantuntija A totesi tyhjentävästi yhdellä lauseella sen, mitä kaikki asiantuntijat toistivat useaan otteeseen haastatteluissa, ja joka näkyy keskeisenä ilmastopakolaisuuden käsitteeseen liittyvissä ongelmissa.

Minä tosiaan näen sen [ilmastopakolaisuuden] silleen, että sitä on, mutta se vaatisi tutkimusta. (Asiantuntija A)

Luvussa 5 ovat asiantuntijat kertoneet käsityksistään ilmastopakolaisuuteen liittyen. Tärkeiksi tekijöiksi haastatteluissa nousi ilmastonmuutoksen tieteellinen tutkimus, joka on siinä määrin yhä puutteellista, että sen avulla emme vielä pysty todistamaan ilmastonmuutoksen suoraviivaista yhteyttä tiettyihin luonnonilmiöihin. Näistä luonnonilmiöistä Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueella eniten ihmisten elämään vaikuttaa kuivuusjaksot, jotka ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana olleet poikkeuksellisen haastavia. Asiantuntijat näkivät tässä syy-yhteyttä, sillä pakolaisten määrä kasvoi esimerkiksi Kenian rajalla olevalla Dadaabin pakolaisleirillä vuoden 2011 aikana viisinkertaisesti somalialaisista pakolaisista, jotka pakenivat kuivuutta naapurimaahan. Tässä tilanteessa kyse on vaikeasta ilmastosta, joka on mahdollisesti vaikeutunut entisestään ilmastonmuutoksen vuoksi. Konfliktien taustalle nostivat asiantuntijat resurssipulan, vesipulan ja nälänhädän. Afrikan sarven ja Pohjois-Afrikan alueilla maatalous on alkeellista ja riippuvainen sateesta. Ilmastonmuutoksen on nähty osittain vaikuttavan sadekausiin, jotka ovat vaikuttaneet negatiivisesti viljelysatojen ja karjatalouden menestykseen (Getu 2015). Pula resursseista aiheuttaa tyytymättömyyttä, mikä voi kasvattaa konfliktien riskiä. Ilmastopakolaisten identifioinnin suhteen tulisi asiantuntijoiden mukaan tehdä päätöksiä valtakunnallisella tasolla, tunnistaa ilmastopakolaiset osana pakolaisuuden ilmiötä ja luoda yhtenäinen termi, jonka pohjalta tutkimusta voidaan kehittää ja lisätä.

6. ILMASTOPAKOLAISET LIIKKEESSÄ

Tässä luvussa tarkastellaan kuinka asiantuntijat kuvaavat ilmastopakolaisten oikeuksiin ja muuttoliikkeeseen liittyviä kysymyksiä. Ilmastopakolaisten sijainti osana pakolaisuutta ja pakotettua maahanmuuttoa on vaikea, sillä he eivät mahdu Geneve 51 pakolaissopimukseen liittyvän pakolaisuutta määrittelevän käsitteen sisään. Asiantuntijat pureutuivat pakolaissopimukseen liittyviin ongelmiin ja Suomesta vuonna 2016 poistetun humanitaarisen lain vaikutuksiin. Käsittelen luvussa haastatteluista nousseita ilmastopakolaisten muuttoliikkeeseen liittyviä teemoja. Teemojen avulla pyrin hahmottamaan asiantuntijoiden käsityksiä työkaluista, joilla pystyisimme vaikuttamaan ilmastopakolaisuuden ilmiöön. Viimeiseksi avaan asiantuntijoiden näkökulmia ilmastopakolaisuuden ilmiöön liittyvästä tulevaisuudesta.

6.1. Ilmastopakolaisten oikeudet

Jokaisella valtiolla on vastuu huolehtia oman maansa väestöstä. Katastrofien tapahtuessa on valtion tehtävä huolehtia tarvittavista toimista ja varotoimista suojellakseen kansalaisiaan. Tämä ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys valtioissa, joiden keskitulotaso ei vastaa nykyistä kehitystä. Näissä tapauksissa maat ovat riippuvaisia kansainvälisen yhteisön avusta, jolla on mahdollisuus määrittellä ja mitoitaa oikeus apuun. (Martin 2010.) Ilmastopakolaisten kohdalla tämä tarkoittaa vaikeaa tilannetta, sillä kansainvälinen laki ei tunnista heitä pakolaisina. Kansainvälinen laki noudattaa YK:n pakolaisasemaa koskevaa yleissopimusta, joka määrittelee vuoden 1967 pöytäkirjassa pakolaiseksi henkilön, joka kokee perusteltua pelkoa vainon uskonnon, rodun, kansallisuuden, poliittisen mielipiteen tai sosiaalisenryhmän jäsenyyden vuoksi. Henkilö sijoittuu kotimaansa ulkopuolelle ja ei saa tai ei kykene perustellun pelon vuoksi vastaanottamaan kotimaansa apua. Henkilö voi olla valtioton ja entisen elinympäristönsä ulkopuolella, eikä kykene tai halua palata pelon vuoksi. Pakolaismääritelmä ei kata millään tavalla henkilöitä, jotka joutuvat jättämään kotinsa ympäristössä tapahtuvien muutosten tai ilmastonmuutoksen vaikutusten vuoksi (ks. McAdam 2012). Ilmastonmuutoksen aiheuttamien ympäristömuutosten takia lähtevien ei nähdä kokevan perusteltua vainon pelkoa, jonka vuoksi he eivät ole oikeutettuja suojeluun. Ilmastonmuutoksen vaikutuksien ei nähdä olevan yhteydessä rotuun, uskuntoon, kansalaisuuteen, sosiaalisenryhmän jäsenyyteen tai poliittiseen mielipiteeseen, jolloin

suojelun peruste ei täyty tatakään kautta. Näin ollen ilmastopakolaiset eivät täytä kumpaakaan YK:n pakolaisasemaa koskevan yleissopimuksen määritelmää ja jäävät ilman pakolaisten statusta.

Asiantuntija D kertoi pakolaisuuteen liittyvän käsitteistön nousseen Suomessa esille enemmän 1990-luvulla tapahtuneen “somalishokin” seurauksena. Käsitteistöä asiantuntija D:n mukaan ilmastonmuutoksen takia pakeneville ihmisille ei ollut, sillä ilmiötä ei näihin aikoihin nähty vielä keskeisenä tai oleellisena maahanmuuton tutkimuksessa.

90-luvullahan ei puhuttu ilmastopakolaisista, puhuttiin toki ilmastonmuutoksesta, mutta ei ilmastopakolaisista tai ihmisistä, jotka joutuvat tämän kanssa tekemisiin. Elikkä minä olen ollut tämän termistön kanssa tarkka ja kun olen puhunut pakolaisista niin olen sitten puhunut Geneve 51 pakolaisista. Tavallaan, että koska he ovat esimerkiksi tulleet kiintiössä tai saaneet sitten pakolaisen statuksen. Ja sitten on tällaisena isompana kattokäsitteenä nämä pakkomuuttajat ja siinä on sitten yhtenä merkittävänä tekijänä tämä Geneve 51 pakolaisuus. Sitten on tällaiset erilaiset alakategoriat, joihin ilmastonmuutos ja ihmiset, jotka joutuvat lähtemään niin kuuluu. (Asiantuntija D)

Asiantuntija D pyrki käyttämään YK:n pakolaissopimuksen määritelmän mukaisesti pakolaisen käsitettä vain kiintiössä tulleiden tai pakolaisstatuksen saaneiden ihmisten kohdalla. Hän näki pakolaissopimuksen rajaavan ilmastopakolaiset määritelmästä ulos, jonka vuoksi hän viittasi ilmastonmuutoksen vuoksi kotimaansa jättäneisiin ihmisiin osana pakotettua maahanmuuttoa. Asiantuntija D koki ilmastopakolaisten sijainnin haasteellisena, sillä heidän oikeutensa suojeluun tai turvapaikkaan ovat kansainvälisessä laissa olematonta. Samaa tapaan totesi asiantuntija B, joka näki ilmastopakolaisten oikeudellisen aseman heikkona.

Ilmastopakolaisilla on todella vaikea asema suojelun suhteen. YK ei varsinaisesti ota kantaa heidän olemassaoloonsa ja sysää vastuuta valtioille. Luonnonkatastrofin vuoksi pakenevien suhteen

pakolaissopimusta voidaan soveltaa, jolloin nämä henkilöt ikään kuin menevät näihin vaatimuksiin. Ilmastopakolaisilla kyse on varmaan enemmän juuri näistä moneen kertaan jo mainituista hitaasti kehittyvistä muutoksista, kuten kuivuus. Niiden kohdalla odotetaan ihmisten sopeutuvan tavalla tai toisella, vaikkei se välttämättä olisi ollenkaan realistista. Ongelmanahan tässä on ilmastopakolaisuuden määrittelemättömyys ja YK:n Geneve 51 pakolaissopimus, joka tulisi päivittää tähän päivään. Geneve 51 puutteellisuuden vuoksi ei ilmastopakolaiset voi kuin yrittää sopeutua muuttuneeseen elinympäristöön. Eihän siinä muu auta. Mielenkiintoista pohtia missä se raja sitten menee, että missä vaiheessa liika on liikaa. (Asiantuntija B)

Asiantuntija B viittaa puheessaan YK:n suojeluksen kuuluviin maansisäisiin pakolaisiin (internally displaced people). Maansisäisten pakolaisten määritelmän mukaan henkilöt ovat pakotettu tai velvoitettu lähtemään tai jättämään kotinsa pyrkimyksissä välttää aseellisten konfliktien vaikutuksia, yleistyneitä väkivaltatilanteita, luonnonkatastrofeja tai ihmisen aiheuttamia katastrofeja, eivätkä henkilöt ole ylittäneet kansainvälisesti tunnustettua maarajaa. (UNHCR 2007.) Ympäristön vuoksi maansisäisesti siirtymään joutuneiden pakolaisten käsite ei kuitenkaan anna varsinaista pakolaisen asemaa, joka näkyisi velvoitteina valtioille (Keane 2004, 217). Ohjausperiaatteissa kansallisia viranomaisia velvoitetaan tarjoamaan suojelua ja humanitaarista apua pakolaisille (Office of High Commissioner for Human rights 1998). YK:n ja YK:n ulkopuolisten humanitaaristen järjestöjen perustama pysyvä yhteistyökomitea (IASC) korosti vuoden 2006 maansisäisten pakolaisten suojelua koskevassa päätöksessä ensisijaisen vastuun kuuluvan kärsineiden maiden kansallisille viranomaisille humanitaaristen järjestöjen avustuksella (IASC Working Group 2006, 9–10). Ympäristön vuoksi maansisäisesti siirtymään joutuneiden pakolaisten kohdalla päävastuu on kotimailla, jolloin kansainvälinen vastuu on vähäistä.

Asiantuntija B kritisoi YK:n suhtautumista ilmastopakolaisia kohtaan ja koki pakolaisten jättämisen köyhien ja haavoittuvien valtioiden vastuulle järjettömänä. Hän näki ilmastonmuutoksen pitkäaikaisena ongelmana, johon kehitysmaiden hallinnoilla tai infrastruktuurilla ei ole kykyä vastata. Luonnonkatastrofien kohdalla hän kertoi humanitaaristen järjestöjen tukevan valtioita, mikäli valtiot itse eivät tähän ole kykeneviä.

Asiantuntija B kertoi näissä tapauksissa tavoitteeksi “korjataan mitä voidaan” ja pyrkimykseen sopeuttaa ihmisiä katastrofien jälkeiseen ympäristöön. Ongelmaksi hänen mukaansa tulee muodostumaan ilmastonmuutoksen vaikeuttamat elinolot, joihin kansainväliset hallitukset olettavat ihmisten sopeutuvan. Ilmastonmuutos voi vaikuttaa olosuhteisiin tavalla, josta ei ole paluuta. Asiantuntija B kyseenalaisti tässä tilanteessa vastuun jättämistä jo lähtökohdiltaan haavoittuvien valtioiden hartioille.

Myös asiantuntija D mainitsi maansisäisten pakolaisten oikeudet puhuessaan vuoden 2011 kuivuusjaksosta ja somalialaisista pakolaisista Dadaabin pakolaisleirillä. Kuivuuden vuoksi apua hakeneille somalialaisille tarjottiin tilapäistä suojelua ja humanitaarista apua. Kuivuusjakson loputtua odotettiin somalialaisten pakolaisten palaavaan takaisin Somaliaan. Dadaabin pakolaisleirin räjähdysmäisen kasvun jälkeen pakolaisten muuttoliikkeen syitä alettiin identifioida tarkemmin, mutta pysyvämpiä ratkaisuja tai muutoksia ilmastopakolaisten suhteen ei tapahtunut.

– syy oli nimenomaan tämä, että kuivuus oli siellä Etelä-Somalian alueella ja siksi tästä tuli isot keskustelut, että joo hei on pakolaisia. Että he tuli tavallaan sinne leirille ja he saivat tilapäistä suojelua YK:n termien mukaan, mutta heitä ei kuitenkaan arvioitu pakolaisiksi tai esimerkiksi uudelleensijoituksen tarpeessa oleviksi ihmisiksi. (Asiantuntija D)

Asiantuntija D näki ilmastopakolaisuuteen liittyvien ongelmien pohjautuvan ilmastonmuutoksen politisoitumiseen ja YK:n päätökseen pysyä kantaa ottamattomana ilmastopakolaisten suhteen. YK:n pakolaissopimukseen hän koki kapeana käsityksenä pakolaisuudesta. YK:n pakolaissopimus vastaanotti kritiikkiä lähes kaikilta asiantuntijoilta. Geneve 51 nähtiin tähän päivään vanhentuneena, sillä pakolaisuuteen liittyvät agendat ja syyt ovat vuosien saatossa muuttuneet monisävytteisiksi tekijöiksi.

C: Geneve 51 sopimus on vanhentunut, että nyt pitäisi miettiä mikä on se yksilön ihmisoikeustilanne siellä taustalla ja tämä on minun mielestäni nyt se oleellinen kysymys, että mitä tulee sitten tapahtumaan. Katsotaanko, että tämä Geneve 51 on tähän maailmanaikaan vanhentunut.

V: Pitäisikö sopimusta päivittää?

C: Se pitäisi monista syistä ajankohtaistaa. Muun muassa siksi, että tämä perinteinen pakolaisuus määritelmä yksilökohtainen vainon tai uhan kokemus, joka oikeuttaa ikään kuin siihen pakolaisstatukseen tarkoittaa sitä, että jonkun pitää tietoisesti ikään kuin kohdentaa sinuun sellaista toimintaa, jonka sinä pystyt todistamaan niin, että se kohdistuu nimenomaan suhun yksilönä ja sinä pystyt todistamaan, että näin on tapahtunut. Ja kun sanotaan, että esimerkiksi tällä hetkellä, konfliktipakolaisten osalta, joka on tämä perinteinen pakolaiseksi hyväksytyjen joukko. Sielläkin tavallaan pakolaisuuden todelliset syyt alkaa olla muita kun näitä henkilökohtaisia ja kohdistettuja syitä.
(Asiantuntija C)

Geneve 51 pakolaisten oikeudellista asemaa koskeva sopimus on vuonna 1951 laadittu eurooppalaisten pakolaisten suojaksi toisen maailmansodan jälkeen. Vuonna 1967 sopimusta on laajennettu koskemaan globaalisti kaikkia pakolaisia. Sopimus ei kata ilmastopakolaisia, minkä asiantuntijat ovat todenneet ristiriitaiseksi nykymaailman tilanteen huomioon ottaen. Asiantuntija C korosti katseen kääntämistä pakolaisuuden syihin ja niihin tekijöihin, jotka käynnistävät pakotetun maahanmuuton virtauksen. Olosuhteet ovat toisen maailmansodan jälkeen muuttuneet ja konfliktien taustoilta nousee yhä useammin ympäristöön tai ilmastonmuutokseen liittyviä syitä. Ilmastosityt nähdään elinkeinoja ja arkielämää vaikeuttavana tekijänä, mutta ilman varsinaisia konkreettisia tilanteita, kuten luonnonkatastrofeja, kategorisoidaan ilmaston perusteella muuttavat ihmiset osaksi vapaaehtoista maahanmuuttoa. Tähän liittyy käsitys sopeutumisesta, mikä nähdään mahdollisena erityisesti hitaasti kehittyvien ilmastonmuutosten kohdalla. (McAdam 2012.) Asiantuntija D:n mukaan tämä on keskeinen ongelma pakolaisuuden tutkimuksessa, sillä on vaikeaa perustella, missä vaiheessa ympäristöolot ovat niin vaikeat, että ihmisellä ei ole mahdollisuutta sopeutumiseen.

Jos ajatellaan, että ihminen on nyt ilmaissut ihan selkeästi, että minulla ei ole elinkeinoa omassa maassani ja minulla ei ole sitä ja tätä, niin hän ei nykyisin tule saamaan oleskelulupaa, koska ei ole tätä humanitaarista [lakia]. Että hän on vaan niin kuin... pois. Me tarvitaan oikeasti lainmuutokset ja poliittinen tahto tähän taakse, että miten ihmisiä autetaan

ja minä jotenkin toivon, että kansainväliset sopimukset tulisi tässä nyt sitten muuttamaan tätä ajattelua ihan radikaalisti. Eli me ei enää oltaisi kiinni siinä Geneve 51 sopimuksessa, tai se voi olla! Minä en yhtään vastusta sitä. Minun mielestäni se vainotausta ja voi ja pitää olla, mutta se ei riitä. Se ei vaan kerta kaikkiaan riitä. (Asiantuntija D)

Humanitaarisen lain puute vaikeuttaa ilmastopakolaisten asemaa entisestään. Asiantuntija D totesi kansainvälisen lain “unohtavan” ilmastopakolaisten ryhmän olemassaolon tai viittaavan heihin tulevaisuudessa esiintyvänä kysymyksenä. Ilmastopakolaisten määrästä on kuitenkin useiden tutkimusten perusteella muodostettuja arvioita, jotka osoittavat jo tämän hetken määrän liikkuvan kymmenissä miljoonissa (ks. Jacobson 1988; Myers 1997; Myers 2002). Vuonna 2015 julkaistu Norwegian Refugee Council (NRC) vuosittainen raportti arvioi ympäristösyistä paenneiden ihmisten määräksi 5,1 miljoonaa 31 eri valtiossa (Norwegian Refugee Council 2015). Muuttoliike ympäristösyistä on realiteetti, johon asiantuntijoiden mukaan tulisi pureutua ennen ongelman räjähtämistä käsiin.

Eurooppalaisessa viitekehyksessä on Suomi ollut vuoteen 2016 yksi avoimimpia maita pakolaisten vastaanoton suhteen, mikä näkyi muun muassa humanitaarisen maahanmuuton käytännöissä. Suomessa käytössä ollut humanitaarinen maahanmuuttolaki nähtiin asiantuntijoiden puolelta positiivisessa valossa.

Sinänsä mielenkiintoista ajatella Suomen roolia tässä maahanmuuttoskenessä. Suomeenhan ilmastopakolaiset pystyivät tulemaan vielä humanitaarisen oleskeluluvan perusteella ennen sen poistumista. Suomi oli suorastaan edelläkävijä tämän suhteen! Asiat sitten muuttuivat vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen. (Asiantuntija B)

Suomi on ollut aikaisemmin yksi harvoista jäsenmaista, joka sisällytti ilmasto- ja ympäristöpakolaiset kansalliseen lainsäädäntöön luokituksella "muuten suojelua tarvitsevana henkilöinä". Suomen ulkomaalaislaissa henkilö nähtiin oikeutettuna humanitaariseen suojeluun, jos tällä ei ollut mahdollisuutta palata kotimaahansa ympäristökatastrofin seurauksien vuoksi. Mikäli ulkomaalaisen henkilön oikeus humanitaariseen ja väliaikaisen

suojeluun hylättiin, oli Suomen hallituksella mahdollista myöntää henkilölle yhden vuoden "tilapäisen oleskeluluvan" suojeluaseman sijasta. (Ulkomaalaislaki 323/2009.) Asiantuntijat B ja D kokivat vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen suhtautumisen kansallisella tasolla muuttuneen ja populististen ryhmien nousseen politiikassa enemmän esille. He näkivät näiden tekijöiden vaikuttaneen poliittiseen keskusteluun ja maahanmuuttolain kiristymiseen, jonka takia humanitaariset syyt poistuivat ulkomaalaislaista vuonna 2016. Myös asiantuntija A mielsi ratkaisun poliittiseksi.

Tieteentekijänä voin nähdä sen, että meillä ei myöskään ole minkäänlaista objektiivista indikaattoria, että me voisimme jostain henkilöstä sanoa, että hän on tai ei ole lähtenyt ilmastonmuutoksen takia. Siinä mielessä olen kyyninen, että tässä on jossain mielessä sellainen poliittinen ratkaisu.
(Asiantuntija A)

Kokonaisuudessaan asiantuntijat toivoivat muutosta ilmastopakolaisia koskevaan lainsäädäntöön ja ongelman tunnistamiseen paremmin valtakunnallisella ja kansainvälisellä tasolla. Heidän mukaansa tilanteeseen tulisi etsiä työkaluja ja ratkaisuja vielä, kun resurssit ja aika antavat sille mahdollisuuden. Ilmastopakolaisten oikeudellinen asema jättää ilmastonmuutoksen vuoksi pakenevat ihmiset vaille suojelua ja pakottaa heidät pahimmassa tapauksessa riskialttiisiin ratkaisuihin. Nämä ratkaisut voivat kiihdyttää konfliktitilanteiden syntyä muun muassa laittoman maahanmuuton myötä.

Ilmastokysymys on sellainen, joka tulevina vuosina tulee nousemaan entistä enemmän keskeiseksi, ja sen takia näiden termien, määritteiden ja muiden hoitaminen kuntoon silloin kun niitä voidaan tehdä rauhassa olisi fiksuja ja järkeviä. (Asiantuntija D)

6.2. Muuttoliikenteen hidastaminen

Ilmastonmuutoksen vaikutusta muuttoliikkeeseen on edelleen vaikea tutkia, sillä maahanmuuttopäätökseen liittyy laaja kirjo erilaisia tekijöitä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että muuttoliikettä ei ilmastonmuutoksen ja siihen liittyvien vaikutusten vuoksi tapahtuisi. Tutkiessamme mahdollisuuksia ilmastonmuutoksen vaikutusten vuoksi tapahtuvan muuttoliikkeen ehkäisyyn tai hidastamiseen, on oleellista keskittyä syihin ja seurauksiin. Hitaasti kehittyvien ilmastonmuutosten ja luonnonkatastrofien suhteen voimme tarkastella keinoja, joiden avulla on ihmisten mahdollista sopeutua elinympäristössä tapahtuviin muutoksiin. Tieto tulevaisuuden yhteiskuntien kyvystä sopeutua on yksi tärkeimpiä linkkejä ymmärtää ja luoda ennusteita ilmastonmuutoksen vaikutuksista (Lutz 2008). Ihmiset, jotka elävät marginaalisissa olosuhteissa, ovat kehittäneet useita erilaisia mekanismeja selviytyäkseen sekä hitaasti kehittyvistä ilmastonmuutoksista että äärisääilmästä. (Maxwell 1996, 301; Findley 1994; Meke-Hausken 2000.) Kyky reagoida ilmastonmuutokseen riippuu muutosten ja katastrofien vakavuudesta, yhteisöjen haavoittuvista kohdista, käytettävissä olevista varoista ja strategioista (Meke-Hausken 2000; Mortimore 1989). Selviytymisstrategiat rakennetaan tilanteen vakavuuden mukaan (Watts 1983). Ilmastonmuutoksen tapauksessa useat vaikutukset ovat asteittain kehittyviä muutoksia. Tällöin on valtioilla ja kansainvälisillä järjestöillä mahdollisuus päättää, tehdä yhteistyötä ja luoda keinoja, joiden avulla ihmiset pystyvät sopeuttamaan elintapojaan ja toimeentuloaan muuttuviin ympäristöoloihin. Ilman kiireellisiä toimia ilmaston lämpeneminen ja sen vaikutukset voivat lisätä konflikteja, luonnonkatastrofeja ja kehityshankkeita, jotka lisäävät pakolaisuutta. Nykyaikaiset kansainväliset keinot paikolaisuuden torjumiseksi ovat alirahoitettuja, epäjohdonmukaisia ja heikkoja. (Unicef 2009.)

Ilmastopakolaisilla ei ole juuri mitään oikeuksia kansainvälisen lain mukaan, eli heille ei jää oikein muita vaihtoehtoja kuin sopeutua. Tilanteessa ongelmallisinta on se, että ilmastopakolaisuutta esiintyy lähes yksinomaan kehitysmaissa. Ei kehitysmailla ole varaa, resursseja tai sellaista hallintoa, joka pystyisi panostamaan tarpeeksi tällaisiin selviytymisstrategioihin. Ongelmaksi nousee näiden maiden haavoittuvuus. (Asiantuntija B)

Asiantuntijahaastattelussa korostui käsitys adaptaation tärkeydestä. Adaptaatiolla tarkoitetaan toimia joiden avulla ihmisten elämä ja toimeentulo sopeutetaan osaksi ilmastonmuutoksen vaikutusten vuoksi muuttunutta ympäristöä ja/tai kohonnutta lämpötilaa. IPCC kuvaa adaptaatiota osana sopeutumisprosessia ekologisella, sosiaalisella ja taloudellisella tasolla ilmaston oletettuihin tai tapahtuneisiin vaikutuksiin. Adaptaatio viittaa muutoksiin toimissa, prosesseissa ja rakenteissa mahdollisten ilmastonmuutoksen vaikutusten hallitsemiseksi tai mahdollisuuksien hyödyntämiseksi. (IPCC 2001.)

Ilmastonmuutokseen liittyvä haavoittuvuus nähdään sekä ilmasto-olosuhteisiin altistumisena ja riskissä olevan väestön kykyyn sopeutua. Väestön haavoittuvuus mahdollisiin ilmastonmuutoksen vaikutuksiin riippuu ympäristössä tapahtuvien muutosten luonteesta ja ihmisten sosiaalisesta, poliittisesta ja taloudellisesta tilanteesta tietyssä paikassa tiettyyn aikaan. Haavoittuvuus vaihtelee suuresti eri maissa, yhteisöissä ja kotitalouksissa. (Mitchel & Tanner 2006.) Afrikan ilmasto on laajalti muuttuvaa ja altis äärimmäisille sääolosuhteille kuivuudesta tulviin, jotka ovat lisääntyneet ja yleistyneet Sahelin ja sarven alueella viimeisen 30 vuoden aikana (Unicef 2009). Alueiden maat ovat infrastruktuuriltaan haavoittuvia ja poliittisessa epätasapainossa. Asiantuntija B:n mukaan adaptaatio näillä alueilla on vaikeaa, sillä maiden hallinnot eivät kanna vastuuta kansalaisistaan. Yhteiskunnan rakenteissa on paljon puutteita, erityisesti koulutuksen ja terveydenhoidon suhteen. Hän näki adaptaation vaihtoehtona, mutta perusteli tätä pakollisena ratkaisuna, sillä ilmastopakolaisten tunnistamattomuus kansainvälisessä laissa jättää heidät vaille suojelua tai uudelleensijoitusta. Myös asiantuntija C näki adaptaation vaihtoehtona, mutta korosti sen olevan useista eri tekijöistä riippuvainen, eikä jokaisessa tapauksessa mahdollinen.

On sellaisia alueita, missä tavallaan elämisen edellytykset muuttuu toisenlaiseksi, ei mahdottomiksi. Silloin tietysti ikään kuin niihin toisenlaisiin elämän olosuhteisiin sopeuttamiseksi voidaan tehdä kaikenlaista, ja mitä etupainotteisemmin sellaista tehdään, niin sen parempi tietysti, koska silloin se tulee oikea aikaisesti se muutos. Ja toi, sanotaan että sitten on olemassa alueita tai kohteita, missä tämä on helposti ja fiksusti tehtävissä ja sitten on varmasti sellaisia alueita, joissa se on joko mahdotonta tai hyvin vaikeaa, ja tässä välissä on sitten kaikki. Aivan selkeästi on tehtävissä paljon, mutta minä luulen, että se on muun

muassa sellainen agenda, jota ei ole riittävästi lainkaan pohdittu, mitä se käytännössä tarkoittaisi. (Asiantuntija C)

Asiantuntija C:n mukaan muuttoliikenteen hidastamisen osana on oleellista rakentaa adaptaatioon perustuvia työkaluja, joiden avulla ihmisten on mahdollista sopeutua muuttuneeseen ympäristöön. Koska ilmasto on luonnostaan vaihtelevaa, on mahdotonta ennustaa sääolosuhteiden tulevaisuutta. Tämä merkitsee tarvetta analyyttisille taidoille ja tekniselle tiedolle ilmastonmuutossuunnittelun ja poliittisen päätöksenteon osalta. Maailman ympäristörahasen (GEF) ja YK:n kehitysohjelman (UNDP) vuonna 2018 julkaisemassa raportissa korostettiin hallitusten ja muiden sidosryhmien kesken tapahtuvaa päätöksentekoa ja kommunikointia adaptaatioprojektien onnistumisen ja kestävyuden kannalta ratkaisevana. Hallitusten yhteiset poliittiset päätökset, yhteistyö ja yhteiset sopimukset ovat välttämättömiä, jotta ilmastonmuutokseen sopeutumiseen liittyvät näkökulmat tulevat osaksi poliittisia ja institutionaalisia toimia. Adaptaatioprojekteja tulisi rakentaa yhdessä seurannan yhteydessä, jonka myötä olisi mahdollista havainnoida mitkä asiat toimivat ja miksi, minkä kokoisella investoinnilla nämä tulokset ovat saavutettu ja mitä asioita on kannattavaa tuoda osaksi poliittisia prosesseja. Onnistuneiden kokeilujen perusteella valtiot pystyvät luomaan budjettiarvioita ja kohdentamaan investointejaan tavalla, joka mahdollistaa onnistuneen sopeutumisen. Tekniset tiedot, joihin sisältyvät taloudelliset tiedot sopeutumisvaihtoehtoihin käytetyistä investoinneista ja tuotoista, tukevat valtioiden päätöksentekoa ja suunnittelua. (GEF & UNDP 2008.) Asiantuntijoiden mukaan poliittinen yhteistyö, järkevä päätöksenteko ja sopeutumismallien kehittäminen tulisi näkyä keskeisenä osana ilmastonmuutoksen vaikutuksiin varautuessa.

Adaptaatioprosessit asiantuntija C näki asiantuntija B:n tavalla mahdollisena joillakin alueilla, mutta ei ratkaisuna kaikkien maiden kohdalla. Maiden väliset erot poliittisella, ekologisella, taloudellisella ja sosiaalisella tasolla voivat vaihdella laajalti, minkä vuoksi adaptaatio ei ole realistinen tai edes mahdollinen ratkaisu kaikkien yhteisöjen kohdalla. Asiantuntija C korosti tarvetta vaihtoehtoisille ratkaisuille, joiden avulla ilmastopakolaisuuden ongelmaa pystyttäisiin ratkomaan. Käytännön tasolla tilannetta ei hänen mukaansa ole pohdittu tarpeeksi.

Asiantuntija A viittasi omassa puheessaan samoihin tärkeys tekijöihin muiden asiantuntijoiden kanssa, mutta painotti ilmastopakolaisuuden määritelmän keskeneräisyyttä ja adaptaatioprosessiin liittyvien komponenttien merkitystä osana yhteiskuntien kokonaisvaltaista kehittämistä.

Ilmastopakolaisuuden määritelmä on nyt hatara, että jos tässä ajatellaan sitä syntyä, kehitystä ja siihen liittyvää muuttoliikettä, niin kyllä tässä silloin tietenkin puhutaan siitä, että tämä on kokonaisvaltainen yhteiskuntien kestävyyyden parantamisprojekti. (Asiantuntija A)

Ilmastopakolaisuuden ilmiön vallitessa kehitysmaissa, ovat ongelmat moninaisia. Adaptaation kohdalla asiantuntija A:n kommentti sitoutui myös muiden asiantuntijoiden ajatuksiin. Hidastaaksemme ilmastonmuutoksen vaikutusten kiihdyttämää muuttoliikettä, tulisi yhteiskuntien sisäisiä ongelmia ratkoa tavoilla, jotka palvelevat valtioita pitkässä juoksussa kehityksen suhteen. Asiantuntija A:n mukaan adaptaatio ja mitigaatio keinot ovat mahdollisia ja niihin tulisi panostaa, sillä ongelmat tulevat lisääntymään erityisesti kouluttautuneen väestön siirtyessä naapurimaihin. Tämä on realistinen pelko, sillä koulutus on yksi avaintekijöistä adaptaatioprosessien kehityksessä. Koulutuksella nähdään olevan positiivisia vaikutuksia ihmisten sopeutumiskykyyn, sillä se auttaa heitä ymmärtämään olemassa olevat riskit. Koulutus ja tieto auttavat ihmisiä vastaanottamaan instituutioiden tukea ja sen asianmukaista käyttöä. Ne myös kehittävät ihmisten kykyä selviytyä parantamalla henkilökohtaisia riskien vähentämiseen liittyviä strategioita. Ilmastonmuutoksen vaikutus tulee todennäköisesti vaikuttamaan voimakkaasti ihmisten koulutukseen, mikä on ongelma yhteiskuntien kehityksen kannalta. Luonnonkatastrofien jälkeinen aika tarkoittaa lapsien kohdalla usein väliaikaista tai pysyvää koulun keskeytystä. Lapset voivat joutua työskentelemään turvatakseen perheen toimeentulon tai hoitamaan loukkaantuneita perheenjäseniä. Luonnonkatastrofien seurauksena koulun vaatimat henkilöllisyystodistukset ovat voineet kadota, koulurakennus on voinut tuhoutua tai sulkeutua pysyvästi kohonneen luonnonkatastrofien uusiutumISRISKIN vuoksi. Tuhojen vuoksi voivat perheet olla ilman suojaa, sähköä, ruokaa tai sähköä, mikä voi johtaa terveysongelmiin ja tautien leviämiseen. (Wamsler 2011.)

Myös asiantuntija B korosti koulutuksen merkitystä osana yhteiskuntien sopeutumisprosessien kehitystä. Hänen mukaansa kasvavalla muuttoliikkeellä tulee olemaan suuret riskit, sillä useimmat valtiot Afrikan Sahelin tai Afrikan sarven alueella eivät ole kehitykseltään sillä tasolla, että niiden infrastruktuuri kestäisi suurta maahanmuuttajien virtausta varsinkaan lyhyellä aikavälillä.

Adaptaatio ei ole huono keino hidastaa ilmastonmuutokseen tai luonnonkatastrofeihin liittyvää muuttoliikettä, mikäli se tapahtuu ihmisen ehdoilla. Mikäli kaikki ihmiset lähtevät joltain tietyltä alueelta, se yhteiskunta katoaa. Muuttoliike tuo painetta naapurimaille ja konfliktien riski kasvaa. Jos me halutaan panostaa adaptaatioon, pitäisi meidän pyrkiä kehittämään näitä haavoittuvia maita. Tämä tietysti sisällyttää kymmeniä eri keinoja koulutuksen lisäämisestä johonkin kasvillisuuden ja maatalouden kehittämiseen. Ihmisten toimeentulon ei pitäisi olla kiinni yksipuolisesti esimerkiksi maataloudessa tai ilmastosta riippuvassa työssä. Kausittainen työperäinen maahanmuuttokin on yksi vaihtoehto, mikä on yleistynyt kuivuusjaksojen aikana monissa Afrikan maissa. Mutta siis näitä maita tulisi kehittää kokonaisvaltaisesti eteenpäin ja itse koen sen epärealistisena, sillä suurimmalla osalla Pohjois-Afrikan ja erityisesti Afrikan sarven alueen valtioista on poliittinen puoli aivan retuperällä, eli tulisiko sitä kehitystä sitten kuitenkin toivotulla tavalla ja toivotussa ajassa? Näiden alueiden maiden korruptio on niin syvälle juurtunutta, että sitä voi olla vaikea ruveta ulkopuolisena ratkomaan.

Asiantuntija B mainitsee selviytymisstrategioina toimeentulon monipuolistamisen ja sosiaaliset investoinnit, jotka ovat elämän ylläpidon onnistumisen kannalta epävarmassa ympäristössä tärkeitä kokonaisuuksia. Kriisin tapahtuessa yleisimmiksi havaitut reaktiot vaihtelevat palvelutyöstä maahanmuuttoon (Shipton 1990, 363). Selviytymisstrategioissa korostuu kotitalouksien omaisuus ja verkostot. Ilmastonmuutoksen vaikutusten yleistyessä pisteeseen, jossa kotitalouksien ja yhteisöjen kyvyt sovitaa heidän tilanteensa ja arvioida riskejä tuhoutuvat, on hätäratkaisuna havaittu esiintyvän maahanmuuttoa ja toimeentulossa tapahtuvia muutoksia. On vaikeaa erotella muuttoliikkeen taustalla olevia syitä, sillä lyhytaikainen ja kausittainen maahanmuutto ovat vakiinnuttaneet paikkansa taloudellisten ja

ympäristöllisten vaikeuksien vuoksi. (De Bruijn & Van Dijk 2003.) Kausittainen ja lyhytaikainen maahanmuutto ovat yleistyneet osana adaptaatioprosesseja. Esimerkiksi Sudanin syrjäisillä alueilla on havaittu perheiden vanhimpien mieshenkilöiden lähtevän maan pääkaupunkiin Khartumiin etsimään palkkatyötä kuivuuden esiintyessä (Unicef 2009). Samaan tapaan nuoret ihmiset Pohjois-Etiopiassa reagoivat vakavaan kuivuuteen kuivilla maaseutualueilla muiden sopeutumisvaihtoehtojen sulkeutuessa liikkumalla perheen tai koko yhteisön kanssa paikkoihin, joissa oletetaan elämisen olevan helpompaa (Mitchell & Tanner 2006).

Asiantuntijat B ja A eivät kokeneet osan Afrikan Sahelin tai Afrikan sarven alueen valtioiden hallinnoista olevan poliittisesti tarpeeksi vahvoja kehittämään adaptaatiostrategioita. Molempien asiantuntijoiden mukaan ulkopuolisten valtioiden puuttuminen näiden alueiden hallintoihin ei ole realistista ja kohottaa konfliktin riskiä. Kansainvälisillä järjestöillä voi olla mahdollisuuksia auttaa ja ohjata valtioita, mutta ne eivät pysty vaikuttamaan maiden poliittisiin hallintoihin.

Siihen, että saadaan tavallaan se systeemi pyörimään, sen rakentaminen on ihan valtava homma eikä sitä voi... Ei se voi olla myöskään tällainen ulkolähtöinen, että sen täytyy syntyä sieltä poliittisesta vakaudesta ja korruption vähenemisestä ja siitä halusta tehdä asioita paremmin. Monissa valtioissa se on se keskeinen puute, että siellä ei ole poliittista järjestelmää, ei ole vielä demokratiaa, joka olisi aitoa. Tähän ei taas voi ulkopuolelta mennä säätämään, sehän on toisen valtion asioihin puuttumista ja siitä ei seuraa muuta kuin konflikteja. (Asiantuntija A)

Asiantuntija A painotti tarvetta poliittiselle muutokselle useissa Afrikan maissa. Afrikan alueen valtioista erityisesti Somalia on kärsinyt vuosikymmeniä poliittisesta epätasapainosta ja on edelleen yksi maailman korruptuneimpia maita (Transparency International 2014). Korruptio itsessään on haaste kestäväälle taloudelliselle, poliittiselle ja sosiaaliselle kehitykselle globaalisti maiden kehityksestä riippumatta. Yritykset saattavat luopua innovaatioistaan ja kilpailukyvästään lahjusten vuoksi. Yksilöt ja valtioiden hallinto voivat käyttää yleisen hyvinvoinnin edistämiseen tarkoitettuja varoja omaan henkilökohtaiseen käyttöönsä. Korruptio edistää tulojen ja varallisuuden epätasa-arvoa sekä hyväksikäyttää

heikompien ihmisten asemaa loukkaamalla yksilöiden ihmisoikeuksia. (OECD 2018.) Institutionaalista näkökulmasta korruptio on yleisintä alueilla, joissa virkamiehillä ja hallinnolla on paljon valtaa, vähän vastuuta ja vääränlaisia kannustimia. Mitä enemmän julkishallinnolla on mahdollisuuksia hallita, sen todennäköisempää on korruption esiintyminen. Myös löyhät lainsäädännöt rangaistusten ja korruption tunnistamisen suhteen voivat lisätä korruption mahdollisuutta. Pienet palkat vaikeuttavat työllisyyden ja ammattitaidon turvaamista julkisissa palveluissa, mikä voi houkuttaa julkishallinnon virkamiehiä tavoittelemaan omia etujaan julkisen hyvän sijasta. (Center for Democracy and Governance 1999.) Korruptio on todellinen haaste kehitykselle, sillä sen kitkeminen valtioiden hallintoelimistä on todettu vaikeaksi ja hitaaksi prosessiksi. Ilmastonmuutokseen sopeutuminen tulee hankaloitumaan hallinnollisten puutteiden ja vastuuttomuuden vuoksi.

Asiantuntija B koki tilanteen vaikeana. Hän totesi korruption vaikeuttavan hallintojen lähtökohtia mitigaation ja adaptaation liittyvien kehitysten suunnittelussa, sillä resurssien jakaantuminen korruptoituneissa maissa on epätasaista ja vaikeaa. Hän näki ulkomaisen avun ristiriitaisessa valossa, sillä kuivuusjaksojen ja tulvien aikana ovat useat kehitysmaat riippuvaisia ulkomaisesta avusta, mutta kehitysyhteistyövarojen kohdentaminen hyödyttävimmällä tavalla on haaste. Tästä huolimatta asiantuntija B korosti kansainvälisten sopimusten tärkeyttä osana adaptaatioprosesseja, mitigaatiota ja kehitysyhteistyötä. Samoin totesi asiantuntija D:

Vaikea sinänsä sanoa, mikä olisi kaikista järkevin keino lähestyä tätä ongelmaa. Olisi tärkeää pitää yllä tätä maailmanlaajuista yhteistyötä, jonka avulla on saatu maita yhteistyöhön ilmastonmuutoksen hidastamiseksi. Kansainväliset sopimukset ilmastopäästöjen suhteen on elintärkeitä. Toiseksi, vaikka nyt puhutaan muuttoliikenteen hidastamisesta, pitäisi mielestäni ihan ensimmäisenä ongelmaa katsoa silmiin, eli tunnistaa ilmastopakolaiset kansainvälisessä laissa. Ihan jo heidän ihmisoikeuksien vuoksi. Sitten kehittää näitä adaptaatio prosesseja, joiden avulla voidaan yrittää sopeuttaa ihmisiä niihin muuttuviin elinolosuhteisiin siihen asti, kun se ympäristö on vielä realistisesti siinä kunnossa, että siinä oikeasti voi elää. Kaikki kolme perustuu tutkimukselle. Sitä lisää! (Asiantuntija, B)

Kyllähän nämä on globaalin tason sopimuksia... että me pystyttäisiin sitoutumaan niin, että yksittäiset valtiot sitoutuisivat noudattamaan sellaisia sopimuksia, joilla me saadaan tätä ilmastonmuutosta ylipäättänsä hidastettua ja pysäytettyä. Puhutaan kuitenkin kymmenistä vuosista, että ylipäättänsä jotain voisi tapahtua. (Asiantuntija D)

Kansainväliset sopimukset ovat elintärkeä osa mitigaatiota. Kaikki asiantuntijat painottivat niiden tärkeyttä yhteisissä tavoitteissa hillitä ilmastonmuutosta ja luoda strategioita, joilla voimme kehittää vaihtoehtoja adaptaatioprosesseille, tuottaa lisää tutkimusta ja löytää ratkaisuja ongelmatilanteisiin. Asiantuntijoista D ja B korostivat valtioiden vastuuta ilmastonmuutoksen osalta ja isojen *päästömaiden* kuten Kiinan, Intian ja Yhdysvaltojen sitoutumista kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseen. Kansainvälisten sopimusten kautta tulisi pyrkiä tukemaan Afrikan köyhimpien maiden kehitystä, jonka avulla alueiden haavoittuvuus ilmastonmuutoksen vaikutusten osalta parantuisi. Kaikki asiantuntijat painottivat tutkimuksen tärkeyttä, jolloin ilmastopakolaisuutta pystyttäisiin määrittelemään ja sen myötä rakentamaan vaihtoehtoisia keinoja ryhmän suojeluun ja ongelman hillitsemiseen.

6.3. Tulevaisuudenkuvat

Keskustelimme asiantuntijoiden kanssa heidän näkemyksistään ilmastopakolaisuuden kehityksen suhteen. Ilmastopakolaisuus elää tällä hetkellä arvioiden pohjalta, joiden kautta voimme ymmärtää ongelman kokoa nyt ja tulevaisuudessa. Ilmastonmuutoksen hillitsemisen suhteen pyritään kansainvälisten sopimusten ja tavoitteiden kautta hidastamaan ja ehkäisemään kasvihuonepäästöjen kasvua. Vuonna 2015 syntynyt Pariisin ilmastopakolaisuus sopimus on tästä onnistunut esimerkki, mutta sopimus jättää ilmastopakolaiset ilman huomiota tai ongelman tunnustamista kansainvälisissä yhteisöissä (ks. The Paris Agreement 2015). Asiantuntijoiden lausunnoissa on tullut ilmi, kuinka ilmastopakolaisten tilanne laillisesta näkökulmasta on heikko ja painottuu tilapäiseen suojeluun tai selviytymisstrategioihin.

Minun mielestäni se [ilmastonmuutos] on vaarallisin väärinymmärretty asia tällä hetkellä. Ihmiset eivät ymmärrä mikä tulevaisuus meillä on sen osalta edessä ja sen johdosta siihen ei osata suhtautua oikein. Siihen ei varauduta oikein ja se

varautuminenkin on sillä tavalla osin epätasapainossa, että siinä varautumisessa itseasiassa määrävänä tekijänä on ilmastonmuutoksen aiheuttajien ikään kuin vaikutuksen estäminen mieluummin kuin ilmastonmuutoksen väistämättömien seurauksiin valmistautuminen. Tietyllä tavalla sellaiset ilmastositonnaiset asiat tulee olemaan loppujen lopuksi tässä muutaman kymmenen vuoden kuluessa todennäköisesti niitä määräviä tekijöitä, joiden perusteella joudutaan tilanteisiin, missä luonnononnettomuuksia koetaan tai konflikteja syntyy tai syntyy tällaisia pakolaisvirtoja. (Asiantuntija C)

Ilmastonmuutoksen realiteetit ovat tuotu ihmisten näkyville osana jokapäiväistä todellisuutta erilaisten tutkimusten avulla. Vuonna 2018 julkaistu IPCC:n tutkimus otettiin vastaan vakavuudella, sillä raportin sisältö ei tarjonnut valoisia näkökulmia tulevaisuuden oloista, mikäli ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ei aleta suuntaamaan laajempia toimia ja globaalisti kaikkia maita koskettavia yhteisiä päätöksiä. Asiantuntija C:n mukaan ilmastonmuutosta ei edelleenkään oteta sillä vakavuudella, mitä tulevaisuudet skenaariomallit osoittavat elinolosuhteiden, muuttoliikkeen ja ympäristökatastrofien suhteen. Hän koki keskeiseksi ongelmaksi ilmastonmuutokseen liittyvät toimet, jotka keskittyvät lähinnä ongelman hillitsemiseen ilmastonmuutoksen väistämättömien seurausten ratkaisemisen sijasta. Asiantuntija C painotti mitigaatio keinojen tärkeyttä, mutta koki ilmastositonnaisten tekijöiden olevan määrittävä osa tulevaisuudessa tapahtuvan pakotetun maahanmuuton, konfliktien ja luonnonkatastrofien suhteen. Niitä varten tulisi kansallisten yhteisöjen luoda suunnitelmia ja työkaluja, joilla pystytään helpottamaan ihmisten sopeutumista, kehittämään valtioiden kykyä selviytyä luonnonkatastrofeista ja parantamaan ilmastopakolaisten oikeutta suojeluun ympäristöolosuhteiden muuttuessa sietämättömiksi.

Asiantuntija C ajatteli ilmastonmuutoksen globaalisti kaikkia koskettavana ongelmana, johon on keskitytty liikaa ilmiönä tehtävissä olevien toimien sijasta.

Ilmastonmuutos on sellainen sopivan anonyymi, tavallaan meidän kaikkien yhteinen riesa ja jokainen on syyllinen enemmän tai vähemmän. Jotenkin tuntuu, että sen taakse on aika helppo paeta. Ja todeta vaan, että yritetään tehdä tämän asian suhteen jotain, kun taas monet sellaiset konkreettiset asiat, joita voitaisiin ihan oikeasti paikallistasolla tehdä, jää ehkä

tekemättä. Ja tästä aika paljon myös voin tutkijoita jotenkin tietyllä tavalla syyllistää. Monet tutkijat luulevat, että mitä tarkemmin me mitataan ja mitä enemmän me tiedetään ilmastonmuutoksesta, niin sitä paremmaksi maailma muuttuu. Minä olen vähän kyynistynyt siihen, että kyllä meillä tietoa on ihan tarpeeksi, jotta me voidaan toimia halutessamme.
(Asiantuntija A)

Asiantuntija C huomautti nykyisten ilmastonmuutokseen liittyvien tutkimustulosten myötäilevän IPCC:n ensimmäisen vuoden 1990 ilmastoraportin tuloksia. Asiantuntija C:n mukaan tutkimustuloksien samankaltaisuuden perusteella on lähes turha “vääntää desimaaleista” ja tuhlata aikaa uusiin tulevaisuusskenaarioihin ilmastonmuutoksen vaikutuksista, jotka ovat käytännössä olleet lähes identtisiä IPCC:n alkuperäisen ensimmäisen raportin kanssa. Hän kritisoi tiedeyhteisöä liiasta keskittymisestä ilmiön kehitykseen tilanteessa, jossa ihmisten tulisi pyrkiä ilmastonmuutoksen ehkäisyyn ja valmistautua mahdollisiin seurauksiin erilaisilla keinoilla. Asiantuntijat olivat lähes yksimielisiä tarpeesta etsiä vaihtoehtoisia ratkaisuja, joiden avulla erityisesti haavoittuvat maat pystyisivät selviytymään ilmastonmuutoksen aiheuttamista haasteista.

Tulevaisuuden ilmastoskenaariot eivät asiantuntijoiden mukaan näytä lupaavilta, minkä seurauksena ilmastopakolaisuus tulee lisääntymään. Asiantuntija B toi esille ilmastopakolaisuuden ongelmallisuuden arvioiden valossa. Ongelman tunnistaminen on määritelmien puutteen vuoksi yhä vaikeaa, mutta ympäristön vuoksi tilapäiseen tai pysyvään pakolaisuuteen ajautuneiden ihmisten määrä on kasvanut vuosittain (ks. Norwegian Refugee Council 2015, 2016, 2017).

Ilmastopakolaisuutta ei ongelmana tunnusteta, sen olemassaolo tiedostetaan, mutta ilmeisesti ongelmaa ei nähdä vielä tarpeeksi vakavana tai asiaan ei haluta vielä syystä tai toisesta paneutua. Tähän liittyy tietysti ilmastopakolaisuuden määrittelemättömyys, vähäinen tutkimus ilmaston suhteesta muuttoliikkeeseen ja niin edespäin. Tämä tulee kuitenkin olemaan vakava ongelma tulevaisuudessa, sitä kukaan ei voi kieltää. 200 miljoonan ihmisen arviot ovat todella pelottavaa luettavaa. Siksi meidän pitäisi nyt pyrkiä tekemään asialle jotain. Valitettavasti tuntuu, että maailma on muuttunut varsinkin poliittisesta näkökulmasta enemmän oikealle, ilmastonmuutos

on käsitteenä politisoitunut. Nämä asiat yhdessä tulevat vaikeuttamaan tilannetta nyt ja tulevaisuudessa. Afrikan alueen levottomuudet tulee lisääntymään ilmasto-olosuhteiden vaikeutuessa on uusi Afrikan diaspora aalto todellisuutta. (Asiantuntija B)

Asiantuntijoiden viittaamat puutteet ilmastopakolaisten määrittelyssä tuottavat ongelmia sekä tutkimuksen että tunnistamisen tasolla. Ilmastopakolaisuudelle ei ole määritelty juuri minkäänlaisia indikaattoreita, joiden perusteella ihminen voidaan laskea osaksi ilmastopakolaisten ryhmää. Kaikista ongelmallisimmaksi lukeutuvat henkilöt, jotka elävät ympäristössä, jossa hitaasti kehittyvät ilmastonmuutokset aiheuttavat ilmastolle tyypillisten sääolosuhteiden kuten kuivuusjaksojen kärjistymistä ja ajallista pidentymistä. Näissä tilanteissa ihmiset ovat pakotettuja turvautumaan joko tilapäiseen suojeluun, maahanmuuttoon tai adaptaation. Asiantuntija B käsitti tilanteen vaarallisena, sillä kuivuuden seurauksena kasvava nälänhätä ja veden puute kiihdyttävät konfliktien riskin kasvua ja muuttoliikenteen kiihtymistä. Tulevaisuuden suhteen hän koki ilmastopakolaisuuden yleistyvän, minkä vuoksi konfliktit tulevat lisääntymään resurssien puutteen vuoksi ja naapurimaiden välien kiristyessä. Muuttoliike tulee tapahtumaan ensin Afrikan mantereeseen sisällä, mutta tulee turvallisuustasojen laskiessa lisääntymään asiantuntija B:n mukaan myös Eurooppaan osana uutta diaspora aaltoa. Ilmastopakolaisuutta tulisi hänen mielestään tutkia ja määritellä enemmän, sillä hitaasti kehittyviin ilmastonmuutoksiin on toistaiseksi mahdollista sopeutua ja kansainvälisen yhteistyön pohjalta auttaa haavoittuvien maiden kehitystä. Asiantuntija B painotti länsimaiden vastuuta, sillä haavoittuvat kehitysmaat kärsivät ilmastonmuutoksen vaikutuksista eniten, vaikuttamatta itse siihen juuri lainkaan (ks. World Bank 2013).

Poliittisen vastuun osalta jakoivat asiantuntijat B ja D samanlaisia näkökulmia. Asiantuntija D koko poliittisen tilan muuttuneen Euroopassa vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen, jolloin Lähi-idästä tulleiden ihmisten muuttoliikettä pyrittiin eri valtioiden kohdalta kontrolloimaan rajojen sulkemisella, pakolaiskiintiöillä ja pakkopalautuksilla. Tämä herätti asiantuntijoiden keskuudessa kritiikkiä ja erityisesti asiantuntija D näki turvapaikanhakijoiden tilanteen antavan suuntaviivoja tulevaisuudessa tapahtuvan pakotetun maahanmuuton vastaanottamisessa.

Voi olla, että siitä vielä muuttuu sitten valitettavasti huonompaan suuntaan, jotenkin kyllä, jos katsoo nyt näitä viimeaikaisia juttuja.

(Asiantuntija D)

Asiantuntija D oli huolissaan populistien noususta politiikassa ja totesi pakolaisten tilanteen vaikeutuvan tämän myötä tulevaisuudessa entisestään. Ilmastopakolaisten suhteen määrittelemättömyys voi johtaa elintasopakolaisten stigmaan, joka asiantuntija D:n mukaan vaikeuttaa isäntämaan suhtautumista pakolaisten saapumiseen ja integroimiseen jo ennestään maahanmuuttokriittisessä ympäristössä. Ilmastopakolaisuus käsitteenä voi asiantuntijoiden mukaan olla äärimmäisen kiistanalainen osa muuttoliikettä, ei vain tutkimuksessa, vaan myös tavallisten kansalaisten mielissä. Asiantuntijoiden mukaan tilanteeseen tulisi puuttua mahdollisimman pian ja ilmiötä alkaa käsitteellistämään tutkimuksen edistämiseksi. Ilman tieteellistä tutkimusta eivät poliittiset tahot ota ongelmaa vakavasti.

Asiantuntija D kuvasi muuttoliikkeen kiihtymisen tukahduttamiseksi käytettyjä kärjistyneitä ratkaisuja, kuten rajojen sulkemista ja pakkopalautuksia, vaarallisiksi ja ihmisoikeuksia loukkaaviksi. Tilannetta tulisi hänen mukaansa pohtia tarkemmin poliittisten tahojen osalta, sillä konkreettiset ratkaisut tulevat valtioiden tasolta ja kansainvälisestä yhteistyöstä.

– Ihan selkeä on tämä poliittinen, että puhuttiin ylipäätensä miten se [ilmastonmuutos] tapahtuu, millä aikavälillä ja miten ihminen pystyy siihen vaikuttamaan. Minä ajattelen, että tässä on kuitenkin tällainen ihmisen omaan toimintaan liittyvä ja sen takia pitäisi nyt katsoa todella nopeasti ja ottaa kaikki mahdollinen tieto käyttöön siitä, että miten tämä [ilmastonmuutos] saadaan pysäytettyä. Itse isoin juttu jollain tavalla on tämän asian poliittisuus ja sitten se, että voidaanko me enää samalla tavalla härskisti käyttää hyväksi kehitysmaiden luonnonvaroja ja ihmisiä ja ummistaa silmät, että miten me ollaan. Teollisuus vaikka... halpatuotanto viedään sinne missä saastutetaan eniten, teknologiaa on heikoiten ja ihmisiä voi käyttää hyväksi ja maksimoida se hyväksikäyttö. Tällä tavalla nämä asiat on talouteen sidottu. Poliittiset päätökset on niin vahvasti tänä päivänä talouteen sidottuja ja tämä tulee tarkoittaa sitä, että pitäisi tulla tosi isoja muutoksia ylipäätensä globaalisti. Että millä tavalla ihmisen

itsekkyyden tai talouden ensisijaisuuden periaatteet saataisiin kääntymään siihen, että hetkinen! Pitäisi säästää tämä maapallo. Se on minusta se merkittävin merkittävin juttu tässä. Toivottavasti nyt kiireellä ja vahvasti, mutta tähän asti ei. (Asiantuntija D)

Ilmastonmuutos ilmiönä jakaa ihmisiä eri leireihin ja käsitteenä se on politisoitunut voimakkaasti. Tämä näkyi esimerkiksi vuoden 2019 Suomen eduskuntavaaleissa, joissa ilmastonmuutos huomioitiin eri puolueiden kampanjoissa *ilmastovouhotuksen* hillitsemisestä Suomen luonnon pelastamiseen. Asiantuntija D korosti ilmastonmuutokseen puuttumisen tärkeyttä, koska lähtökohdat ilmastopakolaisuuden syntymiselle ovat siihen sidoksissa. Hän oli kuitenkin pessimistinen globaalilla tasolla tapahtuviin ratkaisuihin, sillä kansainvälisissä päätöksissä isossa roolissa toimii raha. Raha siirtää yrityksiä halpatyövoiman perässä kehitysmaihin ja saa köyhiä Afrikan valtioita myymään hedelmällisiä maitaan Kiinalle, vaikka ravintoa ei välttämättä ole tarpeeksi oman maan kansalaisillekaan. Rahan merkitys maailmassa on dominoiva ja poliittisia suuntaviivoja ohjaava. Asiantuntija D:n painotti ihmisten kouluttamista ja asenteiden muuttumista antropogeeniseen ilmastonmuutokseen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi. Hän ei ollut vakuuttunut ihmisten halusta luopua niistä asioista, jotka vaikuttavat kaikista eniten kasvihuonekaasupäästöihin. Tämä heijastuu poliittisiin päätöksiin, joiden avulla ongelmia voitaisiin hillitä ja pyrkiä ratkomaan. Ilmastopakolaisten suhteen tulisi asiantuntija D:n näkökulmasta lisätä ja määritellä suojelun tarvetta, uudistaa YK:n pakolaisen asemaa koskevaa yleissopimusta ja tutkia ilmiötä muuttoliikkeen ja konfliktien synnyn osalta. Kaikki asiantuntijat painottivat seuraavia vuosia ja niiden aikana tehtyjen kansainvälisten toimien näyttävän, kuinka tilanne alkaa kehittymään. Päätöksillä voidaan vaikuttaa, tuleeko ilmastopakolaisuus kiihdyttämään poliittista epätasapainoa tai lisäämään ongelmia kansainvälisen turvallisuuden suhteen.

7. YHTEENVETO

Tämä maisterintutkielma käsittelee asiantuntijoiden käsityksiä ilmastopakolaisuudesta Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueen. Ilmastopakolaisuus on terminä tullut enemmän esille ilmastonmuutoksen myötä 1990-luvulla, mutta löytänyt paikkansa tieteellisessä keskustelussa jo 1980-luvulla luonnonkatastrofien tilapäisesti tai pysyvästi pakolaisuuteen ajautuneiden ihmisten eli ympäristöpakolaisten näkökulmasta (El-Hinnawi 1985). Ilmastopakolaisuus ei kuulu YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskevaan yleissopimukseen, jonka vuoksi ympäristö- tai ilmastosyistä pakotettuun maahanmuuttoon ajautuneet ihmiset voivat saada kriisitilanteessa vain tilapäistä suojelua. Tutkimuksen keskiössä ovat asiantuntijoiden käsitykset ilmastonmuutoksen merkityksestä muuttoliikkeeseen ja konflikteihin, sekä ilmastopakolaisten oikeuksista kansainvälisessä viitekehyksessä. Asiantuntijat pohtivat ilmastopakolaisuutta käsitteenä, sillä ilmaston tai ilmastonmuutoksen roolia pakotettuun maahanmuuttoon ei ole määritelty vielä kansainvälisessä laissa tai tieteellisessä tutkimuksessa. Viimeiseksi olen tuonut tutkimuksessa esille mahdolliset keinot, jotka tulisi ottaa huomioon ilmaston kiihdyttämän muuttoliikkeen hidastamisessa, sekä asiantuntijoiden ajatukset tulevaisuudesta ilmastopakolaisuuden suhteen.

Työni analyysin aloitin esittelemällä asiantuntijoiden ajatuksia ja käsityksiä ilmastonmuutoksen merkityksestä muuttoliikkeeseen. Ilmaston rooli muuttoliikkeeseen ilmeni vaikeana ja vähän tutkittuna aiheena tieteellisellä kentällä. Suurin osa asiantuntijoista näki vaikeutuneiden elinolojen ja äärimmäisten sääolosuhteiden liittyvän ilmastonmuutoksen kokonaisuuteen. Toisen näkökulman mukaan nähtiin Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueiden ympäristöolosuhteet ja ilmasto jo valmiiksi haastavana, mitä ilmastonmuutos on voinut vaikeuttaa tai vaikeuttaa tulevaisuudessa. Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueella tapahtuvista luonnonilmiöistä elämää vaikeuttavina tekijöinä mainittiin kuivuus, tulvat ja aavikoituminen. Ilmastonmuutoksen suhdetta näihin ilmiöihin on vielä vaikeaa todistaa, mutta osa asiantuntijoista näki tilanteen vaikeutuvan ja kuivuusjaksojen pidentyvän ilmastonmuutoksen kiihtyessä.

Asiantuntijat totesivat ilmastonmuutoksen vaikuttavan eniten haavoittuviin valtioihin, sillä niillä ei ole kykyä, resursseja tai infrastruktuuria varautua luonnonkatastrofeihin tai äärimmäisiin sääilmiöihin. Tämä on nähty ongelmana myös ilmastonmuutoksen vaikutuksia

tutkiessa (ks. IOM 2009; World Bank 2013). Afrikan sarven ja Pohjois-Afrikan alueiden valtiot ovat kehitykseltään keskiarvoa jäljessä, jonka seurauksena maa- ja karjatalous ovat riippuvaisia sateesta ja luonnonoloista. Tämän vuoksi kuivuus vahingoittaa kriittisimmin alueita, joissa maatalous on alkeellista. Viljelysatojen epäonnistuessa on alueilla edessä nälänhätä, jonka seurauksena osa väestöstä pakenee naapurimaihin hakemaan tilapäistä suojelua. Afrikan sarven olosuhteissa tapahtuneet muutokset vuoden 2011 aikana tapahtuneen äärimmäisen kuivuuden myötä aiheuttivat liikehdintää erityisesti Somalian alueelta Dadaabin pakolaisleirille Keniaan, jonka aikana osa asiantuntijoista oli alkanut enemmän käyttää ilmastopakolaisuuden käsitettä ja pohtia ilmiön taakse liittyviä syitä ja kysymyksiä. Ilmastonmuutoksen kehityksen seurauksiin liittyvät merkitykset ovat alkaneet näkyä enenevässä määrin humanitaarisessa työssä luonnonkatastrofien, kriisien ja konfliktien kautta. Organisaatiot ovat kiinnostuneet näiden ongelmien syy-seuraussuhteesta ja kehityskulusta, jossa ilmastonmuutoksen rooli ja ympäristössä tapahtuvat muutokset nähdään vaikuttavina tekijöinä yhä useammin. Järjestötasolla ilmastokysymykseen suhtautuminen kytkeytyi YK:n periaatteisiin olla tunnistamatta ilmastopakolaisia, eli konkreettinen kannanotto ilmiön suhteen oli asiantuntijoiden mukaan usein joko järjestöjen henkilökohtainen päätös tai YK:n linjausten mukainen.

Konfliktien ja ilmastonmuutoksen suhdetta alettiin enemmän pohtia Syyrian sodan käynnistyttyä (FAO 2012; Gleick 2014). Ilmastonmuutoksen vaikutukset ympäristössä voivat aiheuttaa puutteita resursseissa ja toimeentulon loppumista. Asiantuntijat liittivät ympäristössä tapahtuvien muutosten ja ilmaston merkityksiä yhteyteen konfliktien kasvussa. Konfliktien kohdalla osasyllisenä nähtiin ilmastonmuutoksen vaikutukset ja jo itsessään vaikea ilmasto. Useissa Pohjois-Afrikan ja Afrikan sarven alueen valtioissa poliittinen hallinto tasapainottelee korruption kanssa, ja ihmisten kansallinen turvallisuus on jatkuvassa riskissä. Epätasapaino valtioiden hallinnossa koettiin pahentuvan resurssien epätasaisen jakautumisen sekä veden ja ruuan pulan vuoksi. Asiantuntijat näkivät humanitaaristen riskien kohottavan konfliktien mahdollisuutta. Konfliktien riski voi kasvaa kiihtyneen muuttoliikkeen myötä, sillä suuret pakolaisten virtaukset ovat taakka naapurimaiden hallinnoille ja voivat aiheuttaa kielteistä suhtautumista pakolaisten vastaanotossa. Rajojen sulkeminen voi kohottaa aseellisen konfliktin riskiä, mikäli pakolaiset pyrkivät rajan yli väkipakolla.

Ilmastopakolaisuuden käsitteen käyttö oli osin asiantuntijoiden keskuudessa eri näkökulmia herättelevää. Ilmastopakolaisuuden perus elementiksi korostettiin ympäristössä tapahtuvia muutoksia, jotka ovat niin lopullisia, että alueen väestö joutuu siirtymään muualle.

Asiantuntijat sisällyttivät mukaan myös luonnonkatastrofit ja hitaasti kehittyvät ilmastonmuutokset. Ilmastopakolaisuuden oletettiin tapahtuvan ensimmäisenä naapurimaihin ja mantereiden sisällä. Yksi asiantuntijoista koki luontevampana puhua ilmastopakolaisista ympäristöpakolaisina. Asiantuntijan mukaan ilmastopakolaisuuteen liittyvä käsitteistö ja määrittely on liian vajaata, eikä ilmastonmuutoksen suhdetta äärimmäisiin sääilmiöihin tai hitaasti kehittyviin ilmastonmuutoksiin voida vielä täysin todistaa. Samaa ongelmaa korosti myös toinen asiantuntija. Hän koki ilmastonmuutoksen yhteyden ilmastopakolaisuuden käsitteeseen haasteellisena, sillä ilmastonmuutokseen liittyvän tutkimuksen avulla ei ole vielä pystytty todistamaan tiettyjen luonnonilmiöiden yhteyttä itse ilmastonmuutokseen.

Ilmastopakolaisuudesta puhuessa tulisi määrittellä, kuuluuko käsitteeseen ilmastonmuutoksen takia pakotettuun maahanmuuttoon ajautuneet henkilöt, mitä ei ole periaatteessa vielä mahdollista todistaa, vai sisältyykö käsitteeseen vapaaehtoiseen maahanmuuttoon kuuluvat henkilöt, jotka liikkuvat elinalueilta helpompaan ilmastoon. Jälkimmäisessä tapauksessa ei voida puhua enää pakolaisuudesta.

Ilmastopakolaisuuden käsitteellistäminen tulisi asiantuntijoiden mukaan tapahtua pian tieteellisellä kentällä ja kansainvälisessä laissa. Ilmastopakolaisuuden määrittelemättömyys vaikuttaa mahdollisuuksiin tuottaa ilmiöön liittyvää tutkimusta, sillä tutkimuksen tekemisen nähtiin vaikeutuvan ilman käsitteen rajaamista tiettyyn viitekehykseen. Yksiselitteisen ilmastopakolaisuuden määrittelyn puuttuessa tulkinta kyseisestä ilmiöstä vaihtelee moninaisuudellaan ja tuottaa tutkimuksellisen ristiriidan. Tutkimus ilmiöön liittyvistä piirteistä ja seurauksista on oleellista muuttoliikkeen hidastamisen kannalta. YK:n merkitys ilmastopakolaisuuden tunnistajana nähtiin tärkeänä.

Ilmastopakolaisten oikeudellinen tilanne kansainvälisessä laissa on tällä hetkellä olematon. Ilmastopakolaisten kohdalla on mahdollista soveltaa maansisäisiin pakolaisiin (internally displaced people) liittyvää lakia tietyissä rajoissa, mutta käytännössä tämä tarkoittaa humanitaarista apua paikan päällä, ei pakolaisstatusta. YK:n haluttomuutta tunnistaa ilmastopakolaisia kritisoiitiin lähes jokaisen asiantuntijan osalta, mutta päätökseen liittyviä syitä ymmärrettiin ilmastopakolaisuuden määrittelemättömyyteen liittyen. Ilmastopakolaisten vastuun jättäminen epätasapainoisille, köyhille ja kehitykseltään haavoittuville maille

todettiin kyseenalaiseksi, erityisesti kehitysmaiden kärsiessä ilmastonmuutoksen vaikutuksista vaikuttamatta itse sen syntyyn. YK:n pakolaisten oikeus asemaa koskevaan yleissopimukseen toivottiin ajankohtaistamista, sillä elinolosuhteet ovat muuttuneet toisen maailmansodan aikaisesta ajasta ja pakolaisuuteen ajavat tekijät ovat monisävytteisempiä kuin koskaan. Suomea keuhuttiin edelläkävijänä ympäristön tunnistamisesta osana pakotettua maahanmuuttoa humanitaarisen maahanmuuttolain myötä. Ratkaisu lain poistamisesta vuonna 2016 koettiin poliittisena ratkaisuna maahanmuuttokriittisyyden kasvaessa Euroopassa tapahtuneen vuoden 2015 pakolaiskriisin jälkeen. Ratkaisua pidettiin poliittisena.

Muuttoliikkeen hidastamiseksi keskeisinä keinoina asiantuntijat näkivät adaptaation, kansainvälisen yhteistyön ja ilmastopakolaisuuden määrittelyn, jolloin ongelma voidaan tunnistaa hallinnollisella tasolla. Adaptaatio nähtiin tärkeänä, mutta myös välttämättömänä keinona ilmastopakolaisten oikeuksien olemattomuuden vuoksi. Kehitysmaita tulisi kannustaa adaptaatiostrategioiden suunnitteluun ja kehittämiseen, mutta useiden maiden kohdalla ongelmaksi nousee maiden resurssit ja epätasapainoinen tai korruptoitunut poliittinen hallinto. Kansainvälisellä tasolla muiden valtioiden puuttuminen kehitysmaiden asioihin kasvattaa konfliktien riskiä, jonka vuoksi kansainvälistä kehitysyhteistyötä tulisi toteuttaa tarkkojen kriteerien ja suunnittelun tuella sekä järjestöjen avustuksella. Maiden hallinnollisiin asioihin ei voida puuttua, mutta kehitysmaita tulisi kannustaa suuntaamaan resurssejaan erityisesti koulutukseen. Koulutus parantaa ihmisten kykyä kohdentaa omia selviytymisstrategioitaan kotitalouksien tasolla ja sopeutumista katastrofien jälkeiseen elämään. Ilmastopakolaisuuden tunnistamisen ja määrittelyn avulla tutkimus ilmiön ympärillä helpottuisi, jolloin vaihtoehtoisten ratkaisujen etsiminen mahdollistuisi.

Tulevaisuudenkuvissa painotettiin ilmastonmuutoksen vakavuutta. Osa asiantuntijoista koki kansainvälisten toimien keskittyvän liikaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen, seurauksiin valmistautumisen sijaan. Ilmastositonnaisilla tekijöillä tulee olemaan määräävä rooli tulevaisuudessa tapahtuvien konfliktien, muuttoliikkeen ja luonnonkatastrofien suhteen. Alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla tulisi pyrkiä luomaan työkaluja ja keinoja, joilla vastata näihin tulevaisuuden haasteisiin, vielä kun suunnitteluun on aikaa. Ilmastonmuutoksen politisoitumisen vuoksi ilmastopakolaisten määrittelyn tulisi tapahtua lähivuosina, sillä muuttoliikkeen kiihtyessä ovat pakolaiset vaikeassa osassa erityisesti maahanmuuttokriittisyyden vuoksi, joka voi aiheuttaa pakolaisten leimaamista lähtösyiden perusteella. Asiantuntijat näkivät tilastojen, arvioiden ja omien kokemustensa perusteella

ilmastopakolaisuuden yleistyvän mantereiden sisällä ja myöhemmin osana Afrikan diasporaa kohti länsimaita. Lähivuosina tapahtuvat poliittiset ratkaisut ja poliittinen ilmapiiri tulevat osoittamaan, mitä keinoja ilmastopakolaisuuden kohdalla tullaan käyttämään muuttoliikkeen kiihtyessä.

LÄHTEET

Aallas, Esa 1991. Somalishokki. Helsinki: Suomen pakolaisapu.

Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. II, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (3. uud. ja tyd. p. ed.). Jyväskylä: PS-kustannus.

Adler, Elkan 1987. Jewish Travellers in the Middle Ages. New York: Dover Publications.

Alastalo, Marja; Åkerman, Maria & Vaittinen, Tiina 2017. Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti, Nikander Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.): Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino.

Alessandra, Anthony J. & Hunsaker, Phillip L. 2006. Resolving Conflict: EReport. [S.l.]: Electronic & Database Publishing, Inc.

Algan, Yann, Bisin, Alberto, Manning, Alan, & Verdier, Thierry 2012. Cultural Integration of Immigrants in Europe. Oxford: Oxford University Press.

Akhtar, Rais & Palagiano, Cosimo 2018. Climate Change and Air Pollution: The Impact on Human Health in Developed and Developing Countries. Perugia, Italia: Springer International Publishing.

Amnesty International 2017. Not time to go home: Unsustainable returns of refugees to Somalia. Lontoo: Amnesty International Ltd.

Arthur, John A. 2010. African diaspora identities: negotiating culture in transnational migration. Lanham, Md.: Lexington Books.

Arthur, John A., Takougang, Joseph & Owusu, Thomas 2012. Africans in Global Migration: Searching for Promised Lands. Bloomington, Indiana: Lexington Books.

Amin, Samir 1974. Modern Migrations in West Africa. Oxford: Oxford University Press.

Barnett, Jon & Webber, Michael 2010. Accommodating Migration to Promote Adaptation to Climate Change. Background paper prepared for the Secretariat of the Swedish Commission on Climate Change and Development and the World Bank World Development Report 2010: Development and Climate Change. Melbourne: The University of Melbourne.

Baskin, Judith R. & Seeskin, Kenneth 2010. The Cambridge Guide to Jewish History, Religion, and Culture. Cambridge: Cambridge University Press.

Black, Richard 1998. Refugees, environment and development. Lontoo: Routledge.

Bonnett, Aubrey W. & Holder, Calvin B. 2009. Continuing perspectives on the Black Diaspora. Lanham, Maryland: University Press of America.

Boyce Davies, Carole 2008. Encyclopedia of the African diaspora: origins, experiences, and culture. Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

Bowman, Steven 2004. Jewish Diaspora in the Greek World, The Principles of Acculturation. Teoksessa Ember, Melvin, Ember, Carole R. & Skoggard, Ian A. (toim.): Immigrant and Refugee Cultures Around the World. Volume I: Overviews and Topics; Volume II: Diaspora

- Communities. Berliini: Springer Science & Business Media.
- Brautigam, Deborah 2015. Will Africa Feed China? New York: Oxford University Press.
- Brown, Oli & Crawford, Alec 2009. Rising Temperatures, Rising Tensions: Climate Change and the Risk of Violent Conflict in the Middle East – International Institute for Sustainable Development. <http://www.iisd.org/pdf/2009/rising_temps_middle_east.pdf>
- Brown, Lester R. 2011. World on the Edge: How to Prevent Environmental and Economic Collapse. New York: W.W. Norton and Company.
- Campbell, Kurt M. 2006. Climatic Cataclysm: The Foreign Policy and National Security Implications of Climate Change. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Carter, Donald Martin 2010. Navigating the African diaspora: the anthropology of invisibility. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Castles, Stephen & Rajah, Colin 2010. Environmental Degradation, Climate Change, Migration & Development – Acción Global de los Pueblos sobre Migración, Desarrollo y Derechos Humanos. <<http://www.nnir.org/~nnirorg/drupal/sites/default/files/pga-paper-on-environment-and-migration-by-castlesrajah.pdf>>
- Creese, Gillian Laura 2011. The New African diaspora in Vancouver: migration, exclusion, and belonging. Toronto: University of Toronto Press.
- Grill, Peter 2010. Famine & Foreigners: Ethiopia since Live Aid. New York: Oxford University Press.
- Council of the European Union 2005. Presidency Conclusions of the Brussels European Council. <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/87642.pdf>
- Daswani, Girish & Quayson, Ato 2013. A companion to diaspora and transnationalism. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. 1994. Handbook of qualitative research. Thousand Oaks, California: Sage.
- Department of Economic and Social Affairs 2017. World Population Prospects: The 2017 Revision. New York: United Nations.
- El-Hinnawi, Essam 1985. "Environmental Refugees", United National Environmental Programme. Nairobi: United Nations.
- Eskola, Jari 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen tutkimuksen analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Ralli (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- European Commission 2008. Climate Change and International Security: Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/99387.pdf>
- European Commission 2013. Commission Staff Working Document: Climate Change,

Environmental Degradation and Migration. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX-:52013SC0138&from=EN>>

European Commission 2015. A European Agenda on Migration. <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf>

European Commission 2015. Thematic Issue: Migration in Response to Environmental Change. <http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/migration_in_response_to_environmental_change_51si_en.pdf>

European Commission 2016. Study on the Temporary Protection Directive: Final Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <http://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/e-library/documents/policies/asylum/temporary-protection/docs/final_report_evaluation_tpd_en.pdf>

European Parliament 2002. Report on the proposal for a Council directive on minimum standards for the qualification and status of third country nationals and stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection. <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A5-2002-0333+0+DOC+PDF+V0//EN>>

European Parliament 2011. Climate Refugees: Legal and policy responses to environmentally induced migration. <<http://www.europarl.europa.eu/committees/de/studiesdownload.html?languageDocument=EN&file=60931>>

European Statistical Office 2016. Asylum in the EU Member States: Record number of over 1.2 million first time asylum seekers registered in 2015 : Syrians, Afghans and Iraqis: top citizenships. Luxemburg: Eurostat Press. Office. <<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7203832/3-04032016-AP-EN.pdf>>

FAO Food and Agriculture Organisation of the United Nations 2008. Climate change and food security: a framework document. <<http://www.fao.org/forestry/15538-079b31d45081fe9c3dbc6ff34de4807e4.pdf>>

FAO Food and Agriculture Organization of the United States 2012. Syrian Arab Republic Joint Rapid Food Security Needs Assessment (JRFSNA). <http://www.fao.org/giews/english/otherpub/JRFSNA_Syrian2012.pdf>

FAO Food and Agriculture Organization of the United Nations 2018. The State of Food Security and Nutrition in the World: Building Climate Resilience for Food Security and Nutrition. Rooma: FAO. <<http://www.fao.org/3/I9553EN/i9553en.pdf>>

Fingerroos, Outi 2003. Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa – Elore 2. <http://www.elore.fi/arkisto/2_03/fin203c.html>

Ferguson, James 1999. Expectations of Modernity: Myths and Meanings of Urban Life on the Zambian Copperbelt. Berkeley: University of California Press.

Fridlund, Bengt & Hildingh, Catherine 2000. Health and qualitative analysis methods. Teoksessa B. Fridlund, & C. Hildingh (toim.): Qualitative research, methods in the service of health (pp. 13–25). Lund: Studentlitteratur.

- Grönfors, Martti 1982. Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Helsinki: WSOY.
- Harris, Joseph E. 1993. Global Dimensions of the African Diaspora. Washington, D.C.: Howard University Press.
- Haviser, Jay B. & MacDonald, Kevin C. 2006. African re-genesis: confronting social issues in the diaspora. Walnut Creek, California: Left Coast Press, Inc.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Homer-Dixon, Thomas 1999. Environment, Scarcity and Violence. Princeton, NJ: Princeton.
- Hsiang, Solomon M., Burke, Marshall B. & Miguel, Edward 2013. Quantifying the Influence of Climate on Human Conflict – Scienxpress.
<http://www.gci.org.uk/Documents/Paper_Quantifying_the_Influence_of_Climate_on_Human_Conflict.pdf>
- Huber, Daniel G. & Gullede, Jay 2011. Extreme Weather and Climate Change: Understanding the Link, Managing the Risk. Arlington, Virginia: Pew Center on Global Climate Change.
- Hämäläinen, Juha 1987. Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus Laadulliseen sosiaalitutkimukseen "käsityötaitoon". Kuopio: Kuopion yliopisto.
- ICHRP International Council on Human Rights Policy 2008. Climate Change and Human Rights: A Rough Guide. Versoix: International Council on Human Rights Policy.
<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/Submissions/136_report.pdf>
- IOM International Organization for Migration 2009. Migration, Environment and Climate Change: Assessing the Evidence.
<http://publications.iom.int/bookstore/free/migration_and_environment.pdf>
- IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change 2001. Third Assessment Report, Working Group II: Impacts of Climate Change. Cambridge, Cambridge University Press.
- IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change 2007. Climate Change 2007: Impacts, Adaptations and Vulnerability.
<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/ar4_wg2_full_report.pdf>
- IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change 2007. Climate Change 2007: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fourth Assessment Report of the IPCC. Cambridge: Cambridge UP.
<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/ar4_wg1_full_report-1.pdf>
- IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change 2013. Long-term Climate Change Projections, Commitments and Irreversibility.
<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_Chapter12_FINAL.pdf>
- IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change 2014. Climate Change 2014: Synthesis Report. <http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf>

IPCC Intergovernmental Panel on Climate Change 2018. Special Report on Global Warming of 1,5°C.

<https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2018/07/SR15_SPM_version_stand_alone_LR.pdf>

Jakobsson, Elin 2010. Global Policy Making on Climate Refugees: What is the Problem? Göteborg: Göteborgs universitet.

Jacobson, Jodi L. 1998. Environmental refugees: A yardstick of habitability. Washington D.C.: World Watch Institute.

Kane, Abdoulaye & Leedy, Todd H. 2013. African Migrations: Patterns and Perspectives. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

Koser, Khalid 2007. International Migration: A Very Short Introduction. Oxford, NY: Oxford University Press.

Kraler, Albert, Cernei, Tatiana & Noack, Marion 2011. "Climate Refugees" - Legal and Policy Responses to Environmentally Induced Migration. Brysseli: European Parliament.

Leenco, Lata 2004. The Horn of Africa as Common Homeland: The State and Self-Determination in the Era of Heightened Globalization. Waterloo, Ontario: Wilfrid Laurier University Press.

Lewis, Ioan M., Sundström, Leif & Tiilikainen Marja 2014. Somalia ja Somalimaa: kulttuuri, historia ja yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus.

Lutz, Wolfgang. (2008). Forecasting Societies' Adaptive Capacities to Climate Change (FutureSoc). Annex I – Description of Work. Laxenburg, Itävalta: International Institute for Applied Systems Analysis.

Manning, Patrick 2010. The African diaspora: a history through culture. New York: Columbia University Press.

Mayer, Benoit & Crépeau, Francois 2017. Research handbook on climate change, migration and the law. Northampton, MA: Edward Elgar Publishing.

McAdam, Jane 2012. Climate Change, Forced Migration and International Law. Oxford, NY: Oxford University Press.

Mearns, Robin & Norton, Andrew 2010. Social dimensions of climate change: Equity and Vulnerability in a warming world. Washington, DC: World Bank.

Mekonnen, Alemayehu 2015. The West and China in Africa: Civilization without Justice. Eugene, Oregon: Wipf & Stock.

Mitchell, Tom & Tanner Thomas 2006. Adapting to Climate Change: Challenges and Opportunities for the Development Community. Teddington: Tearfund.

<https://www.preventionweb.net/files/567_10352.pdf>

- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael 1994. Qualitative data analysis (2. painos). Thousand Oaks, California: Sage.
- Milstein, Seth 2016. The Little Book of Trumpisms: The Donald on Immigration Global Warming His Rivals Mexicans and More. Lontoo: Pavilion Books.
- Mohamoud, Awil, Kaloga, Alpha & Sönke, Kreft 2014. Climate change, development, and migration: an African Diaspora. Bonn: Germanwatch e.V.
- Monson, Ingrid 2003. The African diaspora: a musical perspective. New York: Routledge.
- Mortimore, Michael 1989. Adapting to drought: Farmers, famines, and desertification in West Africa. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morrissey, James 2009. Environmental change and forced migration. Oxford: Refugee Studies Centre, University of Oxford.
- Mubarak, Yusuf M., Saxén, Niklas & Nilsson, Eva 2015. Suomen somalit. Helsinki: Into.
- Myers, Norman & Kent, Jennifer 1995. Environmental exodus: An emergent crisis in the global arena. Washington D.C.: Climate Institute.
- NRC Norwegian Refugee Council 2015. Annual Report 2015 from the Board. Oslo: Norwegian Refugee Council. <<https://www.nrc.no/globalassets/pdf/annual-reports/2015/annual-report-from-the-board-2015>>
- NRC Norwegian Refugee Council 2016. Annual Report 2016 from the Board. Oslo: Norwegian Refugee Council. <<https://www.nrc.no/globalassets/pdf/annual-reports/2017/annual-report-from-the-board--english.pdf>>
- NRC Norwegian Refugee Council 2017. Annual Report 2017 from the Board. Oslo: Norwegian Refugee Council. <<https://www.nrc.no/globalassets/pdf/annual-accounts/2017/english/nrc-boards-annual-report-2017-.pdf>>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Tsimanga, Charles, Gondola, Ch. Didier & Bloom, Peter J. 2009. Frenchness and the African diaspora: identity and uprising in contemporary France. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- OHCHR The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 1990. Convention on the Rights of the Child. <<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>>
- OHCHR The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 2008. Resolution 7/23. Human rights and climate change. <http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_7_23.pdf>
- OHCHR The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 2009. Report of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights on the relationships between climate change and human rights. <<http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/103/44/PDF/G0910344.pdf?OpenElement>>

OHCHR The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 2009. Resolution 10/4. Human rights and climate change.

http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_10_4.pdf

Okpewho, Isidore & Nzegwu, Nkiru 2009. The New African Diaspora. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

Patton, Michael Q. 2002. Qualitative, research & evaluation methods. Thousand Oaks, California: Sage publications Inc.

Penninx, Rinus & Garcés-Mascareñas, Blanca 2014. The concept of integration as an analytical and as a policy concept. Teoksessa Garcés-Mascareñas Blanca & Penninx, Rinus (toim.): Integration of Migrants into What? Integration processes and policies in Europe. Amsterdam: IMISCOE/Amsterdam University Press.

Pieter van Dijk, Meine 2009. The New Presence of China in Africa. Hollanti, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Piot, Charles 1999. Remotely Global: Village Modernity in West Africa. Chicago: University of Chicago.

Rastas, Anna 2013. Kaikille lapsille: lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Reid, Hannah 2014. Climate Change and human development. Lontoo: Zed Books.

Richmond, Anthony H. 1994. Global apartheid: refugees, racism, and the new world order. Oxford: Oxford University Press.

Rocha, Elaine P. & Bezerra, Nielson. R. 2015. Another black like me: the construction of identity and solidarity in the african diaspora. Newcastle upon Tyne, Englanti: Cambridge Scholars Publishing.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005. Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Salehzadeh, Alan 2013. Syyrian sisällissota: syitä ja taustatekijöitä. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos.

Sassen, Saskia 1999. Guests and Aliens. New York: The New Press.

Schalfly, Phyllis, Decker, Brett M. & Martin, Ed 2016. The Conservative Case of Trump. Washington, DC: Regnery Publishing.

Scheffran, Jürgen, Brzoska, Michael, Brauch, Hans G., Link, Peter M. & Schilling Janpeter 2012. Climate Change, Human Security and Violent Conflict: Challenges for Societal Stability. Berliini: Springer.

Segal, Ronald. 1995. The Black Diaspora: Five Centuries of the Black Experience Outside Africa. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Shillington, Kevin 1995. History of Africa. New York: St. Martin's Press.

Simonelli, Andrea C. 2016. Governing climate induced migration and displacement: IGO expansions and global policy implications. New York: Palgrave Macmillan.

Smallwood, E. Mary 2001. The Jews under Roman Rule: From Pompey to Diocletian: A Study in Political Relation. Hollanti: Brill Academic Publishers.

Smith, Paul J. 2007. Climate change, mass migration and the military response. Pennsylvania: Foreign Policy Research Institute.

Stellina, Jolly & Nafees, Ahmad 2019. Climate Refugees under International Climate Law and International Refugee Law: Towards Addressing the Protection Gaps and Exploring the Legal Alternatives for Climate Justice. Teoksessa Stellina, Jolly & Nafees, Ahmed (toim.): Climate Refugees in South Asia. Singapore: Springer.

Tafesse, Tesfaye 2007. The migration, environment and conflict nexus in Ethiopia: A case study of migrant settlers in East Wollega Zone. Addis Ababa: Organisation for Social Science Research in Eastern and Southern Africa.

Tejumola, Olaniyan, & Sweet, James H. 2010. African Diaspora and the Disciplines. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

Tietosuoja laki 5.12.2018/1050. www.finlex.fi. Haettu 26.4.2019.

Tilastokeskus 2016. Väestörakenne.

<http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#ulkomaidenkansalaiset>

Toulmin, Camilla 2009. Climate change in Africa. Lontoo: Zed Books.

Transparency International 2014. Corruption Perceptions Index 2014.

<[https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-transparency-international-corruption-perceptions-index-2014/\\$FILE/EY-transparency-international-corruption-perceptions-index-2014.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-transparency-international-corruption-perceptions-index-2014/$FILE/EY-transparency-international-corruption-perceptions-index-2014.pdf)>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Turton, David 2003. Refugees, forced resettlers and “other forced migrants”: towards a unitary study of forced migration. Geneva: UNHCR.

Ulkomaalaislaki. Laki ulkomaalaislain muuttamisesta 323/2009. www.finlex.fi. Haettu 18.4.2019.

UNGA The United Nations General Assembly 2012. Report of the Secretary-General, Overview of United Nations activities in relation to climate change.

<<http://www.un.org/ga/president/62/ThematicDebates/a-62-644.pdf>>

UNHCR The United Nations Refugee Agency 2012. Legal and Protection Policy, Research Series, Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change Normative Gaps and Possible Approaches. <<https://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=4f33f1729&query=Climate%20change,%20natural%20disasters%20and%20human%20displacement>>

UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees 2013. Beyond Proof: Credibility Assessment in EU Asylum Systems. Bryssel: United Nations High Commissioner for

Refugees. <<https://www.unhcr.org/51a8a08a9.pdf>>

UNHCR The United Nations Refugee Agency 2016. Frequently Asked Questions on Climate Change and Disaster Displacement.

<<http://www.unhcr.org/news/latest/2016/11/581f52dc4/frequently-asked-questions-climate-change-disaster-displacement.html>>

UNHCR The United Nations Refugee Agency 2016. COP22 Technical Inputs: Climate & Disaster Displacement. <<http://www.unhcr.org/uk/protection/environment/583455267/cop-22-technical-inputs-climate-disaster-displacement.html>>

Unicef & CIGI The Centre for International Governance. 2008. Climate Change in Africa: Adaptation, Mitigation and Governance Challenges. Waterloo, Ontario: The Centre for International Governance. <https://www.unicef.org/esaro/Climate_Change_in_Africa.pdf>

United Nations 1951. Convention and Protocol on the Status of Refugees.

<<http://www.unhcr.org/uk/3b66c2aa10>>

United Nations 2015. The Paris Agreement.

<http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf>

United Nations 2015. Resolution 70/1 Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, A/RES/70/1.

UNSC The United Nations Security Council 2007. 5663rd Meeting.

<<http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Ener%20SPV%205663.pdf>>

United Nations, Department of Economic and Social Affairs 2017. International Migration Report 2017. New York: United Nations.

<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf>

Uusihakala, Katja, Eräsaari, Matti, Pietilä, Tuulikki, Härkönen, Heidi, Tammisto, Tuomas, Pohjola, Johanna, Gross, Toomas, Lounela, Anu & Autio, Petra M. 2016. Ruonan kulttuuri: antropologia näkökulmia ruonan tutkimukseen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Valli, Raine & Aaltola, Juhani 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin: II, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Verner, Dorte, Breisinger, Clemens & Wiebelt, Manfred 2013. Economics of climate change in the Arab world: case studies from the Syrian Arab Republic, Tunisia and the Republic of Yemen. Herndon: World Bank Publications.

Virtanen, Timo 1993. Somalipakolaiset Suomessa: tutkimus somalipakolaisten tulosta ja vastaanotosta Suomeen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Wamsler, Christine 2011. Climate Change, Adaptation and Formal Education: The Role of Schooling for Increasing Societies' Adaptive Capacities. IIASA Interim Report. Laxenburg, Itävalta: International Institute for Applied Systems Analysis.

Watts, Michael 1983. *Silent violence: Food, famine and peasantry in Northern Nigeria*. Berkeley, University of California Press.

Weissbecker, Inka 2011. *Climate change and human well-being*. New York, Springer.

White, Elisa J. 2012. *Modernity, freedom, and the African diaspora: Dublin, New Orleans, Paris*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.

Wiesbrock, Anja 2013. *Den svenska integrationspolitiken: en förebild för EU? – Timbro*.
<http://timbro.se/sites/timbro.se/files/files/reports/den_svenska_integrationspolitiken_4_1.pdf>

World Economic Forum 2016. *The Global Risks Report 2016*.

<http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf>

Wodon, Quentin 2014. *Climate change and migration: evidence from the Middle East and North Africa*. Washington, D.C.: The World Bank.

Wood, Donald C. 2015. *Climate change, culture, and economics: Anthropological investigations*. Iso-Britannia: Emerald Group Publishing Limited.

World Bank 2013. *Turn Down the Heat: Climate Extremes, Regional Impacts, and the Case for Resilience*.

<http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Full_Report_Vol_2_Turn_Down_The_Heat_%20Climate_Extremes_Regional_Impacts_Case_for_Resilience_Print%20version_FINAL.pdf>

World Bank 2016. *High and Dry: Climate Change, Water and Economy*.

<<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23665/K8517%20Executive%20Summary.pdf?sequence=10>>

ARTIKKELIT

Biermann, Frank & Boas, Ingrid 2010. *Climate Change and Human Migration: Towards a Global Governance System to Protect Climate Refugees*. *Global Environmental Politics*, 10(1), s. 60–88.

Burnard, Philip 1995. *Interpreting text: an alternative to some current forms of textual analysis in qualitative research*. *Social Sciences in Health*, 1, s. 236–245.

Castles, Stephen. 2002. *Environmental Change and Forced Migration: Making Sense of the Debate*. *UNHCR Working Papers* (70), s. 1–14.

Castles, Stephen. 2003. *Towards a Sociology of Forced Migration and Social Transformation*. *Sociology*, 37(1), s. 13–34.

Cole Frank L. 1988. *Content analysis: process and application*. *Clinical Nurse Specialist*, 2(1), s. 53–57.

De Bruijn, Mirjam & van Dijk, Han 2003. *Changing population mobility in West Africa: Fulbe pastoralists in Central and South Mali*. *African Affairs*, 102(407), s. 285–307.

- Dessalegn, O. Gemedo & Akalu, Dafisa S. 2015. The impacts of climate change on African continent and the way forward. *Journal of Ecology and the Natural Environment*, 7(10), s. 256–262.
- Findley, Sally E. 1994. Does drought increase migration? A study of migration from rural Mali during the 1983-1985 droughts. *International Migration Review* 28(3), s. 539–553.
- Gleick, Peter H. 2014. Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria. *Weather, Climate, and Society*, 6(3), s. 33–140.
- Grahl-Madsen, Atle 1983. Identifying the World's Refugees. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 467, s. 11–23.
- Harvey, William S. 2011. Strategies for conducting elite interviews. *Sage Journals*, 11(4), s. 431–441.
- Hoerling, Martin, Eischeid, Jon, Perlwitz, Judith, Quan, XiaoWei, Zhang, Tao & Pegion, Philip 2012. On the increased frequency of Mediterranean drought. *Journal of Climate*, 25, s. 2146–2161.
- Homer-Dixon, Thomas 1991. On the threshold: Environmental change as causes of acute conflict. *International Security*, 16(2), s. 234–260.
- Homer-Dixon, Thomas 1994. Environmental scarcities and violent conflict: Evidence from cases. *International Security* 19(1), s. 5–40.
- Jacobsen, Karen & Landau, Loren B. 2003. The Dual Imperative in Refugee Research. *Disasters*, 27(3), s. 185–206.
- Keane, David 2004. The Environmental Causes and Consequences of Migration: A Search for the Meaning of 'Environmental Refugees'. *Georgetown International Environmental Law Review* 16(2), s. 209–223.
- Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa 1999. Sisällönanalyysi. *Hoitotiede* 11, s. 3–12.
- Lenton, Timothy, M., Heid, Herman, Kriegler, Elmar, Hall, Jim, Lucht, Wolfgang, Schellnhuber, Hans J. & Rahmstorf, Stefan 2008. Tipping Elements in the Earth's Climate System. *Proceeding of the National Academy of Sciences*, 105(6), s. 1786–1793.
- Martin, Susan 2010. Forced Migration, the Refugee Regime and the Responsibility to Protect. *Global Responsibility to Protect*, 2(1), s. 38–59.
- Maxwell, Daniel 1999. Programmes in chronically vulnerable areas. *Disasters* 23(4), s. 373–384.
- McMichael, Celia, Barnett, Jon & McMichael, Anthony J. 2012. An Ill Wind? Climate Change, Migration, and Health. *Environ Health Perspect*, 120(5), s. 646–654.
- Meze-Hausken, Elisabeth 2000. Migration caused by climate change: how vulnerable are people in dryland areas? *Mitigation and Adaptation Strategies*, 5(4), s. 379–406
- Niiranen, Pirkko 1990. Amerikkalainen näkökulma kasvatuksen laadulliseen tutkimukseen. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita, nro 17.

- Omeje, Kenneth 2007. The Diaspora and Domestic Insurgencies in Africa. *African Sociological Review Issue*, 11(2), s. 94–107.
- Ottonelli, Valeria & Torresi, Tiziana 2013. When Is Migration Voluntary? *International Migration Review*, 47(4), s. 783–813.
- Palmer, Colin 2000. The African Diaspora. *Black Scholar*, 30, nos. 3/4 (2000), s. 56–59.
- Reuveny, Rafael 2007. Climate change-induced migration and violent conflict. *Political Geography*, 26, s. 656–673.
- Romanou, Anastasia, Tselioudis, Geroge, Zerefos, C. S., Clayson Carol A., Curry, Judith & Andersson A. 2010. Evaporation–precipitation variability over the Mediterranean and the Black Seas from satellite and reanalysis estimates. *Journal of Climate*, 23, s. 5268–5287.
- Sasson, Albert 2012. Food security for Africa: an urgent global challenge. *Agriculture & Food Security*, 1(2), s. 1–16.
- Shipton, Parker 1990. African famines and food security. *Annual Review of Anthropology*, 13, s. 353–39.
- Smith, Joel B., Schneider, Stephen H., Oppenheimer, Michael, Yohe, Gary W., Hare, William, Mastrandrea, Michael D., Patwardhan, Anand, Burton, Ian, Cofree-Morlot, Jan, Magadza, Chris H. D., Füssel, Hans-Martin, Pittock, A. Barrier, Rahman, Atiq, Suarez, Avelino & van Ypersele, Jean-Pascal 2009. Assessing dangerous climate change through and update for the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) "reasons for concern". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 106(11), s. 4133–4137.
- UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees 2002. Environmental Migrants and Refugees. *Refugees* 127, s. 12–13. <<https://www.unhcr.org/publ/PUBL/3d3fecb24.pdf>>
- Williams, Angela 2008. Turning the Tide: Recognizing Climate Change Refugees in International Law. *Law & Policy*, 30(4), s. 502–529.

LIITTEET

LIITE 1

Haastattelurunko

- Mistä luulet johtuvan sen, että Suomi ei hyväksy/tunnista ilmastopakolaisuutta ilmiönä?
- Minkälaisia erilaisia merkityksiä liittäisit ilmastopakolaisuuteen?
- Mitä ajattelet ilmastonmuutoksesta ilmiönä? Kuinka se näkyy sinun työssäsi? Käyttävätkö asiantuntijat käsitettä ilmastopakolaisuus työssään?
- Kuinka ilmastopakolaisuus näkyy kentällä ja onko ilmastopakolaisuus tunnistettavissa?
- Miten ja millä keinoin voisimme vaikuttaa ja ennaltaehkäistä ilmastopakolaisuuden syntymistä, kehitystä ja siihen liittyvää muuttoliikennettä?
- Kuinka voimme tukea ilmastopakolaisia kohdemaassa? Mitkä olisivat oikeita keinoja tähän?
- Millainen on ilmaston rooli Afrikassa vallitsevissa konflikteissa, jotka johtavat diasporaan? Kuinka monelle ilmasto(pakolaisuus) on todellinen syy maastamuutolle, kun YK:n käsitys pakolaisuudesta ei tunnista humanitaarisia syitä?
- 1990-luvun aikana Suomeen on tullut tuhansia somaleja sodan vuoksi, mitä tämä ilmiö on tarkoittanut meille? / Kuinka tulevaisuudessa ilmastopakolaisuus tulee vaikuttamaan Suomeen? Mitä se tarkoittaa sinulle työssäsi?
- Miten Suomi tulee organisoimaan lisääntyvän maahanmuuton, mitä ajatuksia tämä herättää? (Joudummeko uudistamaan maahanmuuttajien kotoutumis- ja sopeutumisohjelmaa jne.?)
- Miten saamme ilmastopakolaisten ryhmän sopeutumaan ja kotoutumaan Suomeen?